

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Erika Peleckienė

**INVESTICIJŲ ĮTAKA DARBO RINKOS STRUKTŪROS
POKYČIAMS ŠIAULIŲ MIESTE**
Magistro darbas

Šiauliai, 2006

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

**INVESTICIJŲ ĮTAKA DARBO RINKOS STRUKTŪROS
POKYČIAMS ŠIAULIŲ MIESTE**

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Magistro darbo autorė Erika Peleckienė.....

Vadovė doc. dr. Zita Tamašauskienė.....

Recenzentas.....

SANTRAUKA

Erika Peleckienė

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste

Magistro darbas

Magistro darbo tikslas – kiekybiškai įvertinti investicijų įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste ir patvirtinti ar paneigti hipotezę, jog tiesioginės užsienio investicijos ir materialinės investicijos daro didelę įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, t.y. daugiausia teigiamai įtakoja užimtumą, padeda kurti naujas darbo vietas, mažina galimą nedarbo lygį.

Siekiant įvertinti investicijų įtaką darbo rinkai, pirmojoje darbo dalyje pateikiama išsami teorinių prielaidų, apsprendžiančių tiek teigiamą, tiek neigiamą investicijų poveikį darbo rinkai, analizė. Tiriamojoje darbo dalyje pateikiamos TUI, MI ir darbo rinkos struktūrinių rodiklių kitimo tendencijos Šiaulių mieste, jos lyginamos su visos Lietuvos tų pačių rodiklių kitimo tendencijomis. Remiantis ekonometriniais ir statistiniais tyrimais darbe atliekamas TUI ir MI įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste įvertinimas ir paneigiama iškelta hipotezė, jog TUI ir MI daugiausia teigiamai įtakoja darbo rinkos struktūrinių rodiklių kitimą.

SUMMARY

Erika Peleckienė

The influence of investments on structural changes of labour market in the town of Šiauliai

Master's thesis

The aim of master's thesis is to evaluate the influence of investments on structural changes of labour market in the town of Šiauliai and confirm or deny the hypothesis that direct foreign and material investments have considerable influence on structural changes of labour market in Šiauliai, helping to create new working places, reduce the level of unemployment.

An exhaustive analysis of assumptions defining positive and negative influence of investments on labour market is presented in the first part of the thesis.

The tendencies of changes of structural indicators in labour market, direct foreign and material investments are compared with the same tendencies in Lithuania in the analytical part of the thesis. The analysis is based on econometric and statistic data and the hypothesis that direct foreign and material investments mostly positively influence the change of structural indicators in labour market is denied.

TURINYS

IVADAS.....	4
1. INVESTICIJŲ ĮTAKOS DARBO RINKAI TEORINĖ ANALIZĖ.....	7
1.1 Investicijos ir darbo rinka.....	7
1.2 Ekonominio augimo teorijos pagrindiniai aspektai, įvertinant investicijų ir darbo rinkos svarbą.....	8
1.3 Užsienio ekonominių ryšių formos.....	10
1.4 Investicijos sąvokos apibūdinimas.....	12
1.4.1 Materialinės investicijos.....	14
1.4.2 Tiesioginės užsienio investicijos.....	15
1.5 Darbo rinkos struktūra.....	17
1.5.1 Užimtųjų skaičius ir užimtumo lygis.....	18
1.5.2 Bedarbių skaičius ir nedarbo lygis.....	19
1.5.3 Darbo jėga ir jos aktyvumo lygis	21
1.5.4 Naujų darbo vietų kūrimas ir darbo jėgos pasiūlos-paklausos suderinamumas..	22
1.6 Investicijų įtaka užimtumui makroekonominiu požiūriu.....	23
1.7 Investicijų poveikis darbo rinkai ir visai ekonomikai.....	25
1.7.1 Teigiama investicijų įtaka darbo rinkai ir visai ekonomikai.....	26
1.7.2 Neigiama investicijų įtaka darbo rinkai ir visai ekonomikai.....	28
1.8 Investicijų įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams ekonominės analizės metodologija.....	29
1.8.1 Analizei taikomi ekonometriniai metodai.....	30
1.8.2 Investicijų įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams įvertinimo modelis.....	31
1.8.3 Statistinių metodų naudojimas investicijų kitimo Šiaulių mieste, lyginant Lietuvos mastu, analizei.....	34
1.8.4 Statistinių metodų naudojimas investicijų įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiauliuose analizei.....	34
2. INVESTICIJŲ ĮTAKOS DARBO RINKOS STRUKTŪROS POKYČIAMS ŠIAULIŲ MIESTE PRAKTINĖ ANALIZĖ.....	37
2.1 Bendras investicinio klimato Lietuvoje ir Šiauliuose įvertinimas.....	37
2.2 Tiesioginių užsienio investicijų palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose.....	40
2.3 Materialinių investicijų palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose.....	47
2.4 Struktūrinių darbo rinkos rodiklių palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose.....	50
2.4.1 Užimtumo ir užimtumo lygio palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose.....	50
2.4.2 Bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose.....	53
2.4.3 Darbo jėgos kitimo bei jos aktyvumo lygio palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose.....	55
2.4.4 Naujų darbo vietų kūrimo intensyvumo ir darbo jėgos pasiūlos-paklausos suderinamumo analizė Šiauliuose.....	56
2.5 Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiauliuose.....	62
2.5.1 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams.....	62
2.5.1.1 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka užimtumui ir užimtumo lygiui.....	64
2.5.1.2 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka bedarbių skaičiui ir nedarbo lygiui....	66
2.5.1.3 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka darbo jėgos aktyvumui ir bedarbių įdarbinimui.....	69
2.5.2 Materialinių investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams.....	71

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

2.5.2.1 Materialinių investicijų įtaka užimtumui ir užimtumo lygiui.....	72
2.5.2.2 Materialinių investicijų įtaka bedarbių skaičiui ir nedarbo lygiui.....	74
2.5.2.3 Materialinių investicijų įtaka darbo jėgos aktyvumui ir bedarbių įdarbinimui.....	77
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	80
LITERATŪRA.....	86
PRIEDAI	

IVADAS

Šiuo metu ypač daug dėmesio Lietuvoje ir Europoje yra skiriama visų lygių regionų plėtrai, siekiant sumažinti tarp jų esančią diferenciaciją. Viena iš būtinų sąlygų regionui tobulėti ir plėstis socialine, ekonomine, kultūrine prasme – tai ekonominis regiono augimas, arba ekonominė plėtra.

Jei ekonomikos augimas priklauso nuo įvairių faktorių (darbo išteklių kiekio ir kokybės, gamtinių išteklių, kapitalo apimtys ir kokybės, struktūrinių pokyčių, institucinių veiksnių ir kt.), tai pastarųjų skatinimui, plėtrai ir reguliavimui turi įtakos ir investicijos.

Investicijos yra reikšmingos tuo, kad jos yra indėlis į šalies ekonomikos gerovę. Investicijos yra labai svarbi priemonė, skatinanti bet kurios šalies ar regiono gaminamos produkcijos ar teikiamų paslaugų konkurencingumą ir ekonomikos augimą. Labai svarbu, kad veiksmai, siekiant pritraukti investicijas, būtų atliekami kuo sistemingiau ir efektyviau, nes būtent nuo jų priklauso kiek regionas sugebės įsitvirtinti tarp kitų regionų ir kiek maksimaliai išnaudos savo potencialą. Dėl pastarosios priežasties ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas investicinių procesų analizei ir investicijų poveikiui ekonomikos augimui stiprinti.

Dėl sulėtėjusio ekonominio vystymosi ima augti nedarbo lygis, mažėja užimtųjų skaičius. Darbo rinka, kaip socialinės sistemos dalis, patiria sunkių išbandymų. Jos reguliavimui buvo sukurtas darbo biržų ir darbo rinkos mokymo centrų tinklas, įsteigti profesinio konsultavimo centrai. Šių institucijų veikla negalėjo ir negali garantuoti nedarbo tempų mažėjimo, naujų darbo vietų kūrimo, tam būtinas didesnis Vyriausybės dėmesys, reformos ir aktyvūs politiniai sprendimai šioje srityje.

Būtent labai glaudus investicijų ir darbo rinkos struktūros ryšys lėmė darbo temos „Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste“ pasirinkimą. Investicijų aktualumą grindžia spartus jų augimas, įtaka ekonominiams, socialiniams, techniniams pasiekimams. Investicijos – tai pagrindinis kelias modernizuoti ekonomiką, pakelti gyvenimo lygį, kad žmonių gyvenimo sąlygos labiau atitiktų išsivysčiusių šalių standartus.

Darbo rinka Lietuvoje, o taip pat ir mūsų mieste, yra įtakojama bendros šalies ekonominės būklės, gyventojų perkamosios galios kitimo, BVP ir infliacijos lygio kitimo tempų, rinkos konjunktūros palankumo užsienio investicijoms, įmonių pajėgumo investuoti į gamybą ar paslaugas, neoficialios darbo rinkos ir paslėpto nedarbo, kitų veiksnių. Šiame darbe įtaka bus analizuojama kaip ryšys tarp investicijų ir darbo rinkos, visus kitus veiksnius laikant nekintančiais.

Šio tyrimo tema **aktuali ir nauja** tuo, kad keičiantis situacijai darbo rinkoje vis labiau norima iširti ją įtakojančius veiksnius ir galimą jų įtaką įtampos darbo rinkoje sumažinimui. Investicijos ir yra vienas tokių veiksnių. Teorinėje darbo dalyje bus analizuojama investicijų įtaka vietinei (miesto)

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

ekonomikai, o tiriamojoje darbo dalyje susisteminta informacija, kaip investicijos Šiaulių mieste įtakoja darbo rinkos struktūros pokyčius.

Darbo **tikslas** – kiekybiškai įvertinti investicijų įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste ir patvirtinti ar paneigti **hipotezę**, jog tiesioginės užsienio investicijos (TUI) ir materialinės investicijos (MI) daro didelę įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, t.y. daugiausia teigiamai įtakoja užimtumą, padeda kurti naujas darbo vietas, mažina galimą nedarbo lygį.

Tyrimo **objektas** – Šiaulių miesto ir rajono darbo rinka ir tiesioginės užsienio bei materialinės investicijos.

Iškeltam darbo tikslui pasiekti išskelti tokie **uždaviniai**:

- Išanalizuoti literatūroje pateikiamas tiesioginių užsienio ir materialinių investicijų sampratas.
- Išnagrinėti literatūroje pateikiamą darbo rinkos struktūrizavimą.
- Remiantis mokslininkų darbais, atskleisti tiek teigiamą, tiek neigiamą investicijų įtaką darbo rinkai.
- Įvertinti investicijų ir darbo rinkos Šiaulių mieste situaciją ir jos kitimo tendencijas.
- Išanalizuoti materialinių ir tiesioginių užsienio investicijų, bei darbo rinkos struktūrinių rodiklių Šiaulių mieste dinamiką šalies kontekste.
- Iširti ir nustatyti investicijų įtaką pagrindiniams darbo rinką apibūdinantiems rodikliams: užimtųjų skaičiui ir užimtumo lygiui, bedarbių skaičiui ir nedarbo lygiui, darbo jėgai ir jos aktyvumo lygiui, naujų darbo vietų kūrimo intensyvumui, darbo jėgos pasiūlos – paklausos suderinamumui.

Tyrimo **metodai**:

- Mokslinės literatūros analizė.
- Loginė lyginamoji analizė ir apibendrinimo metodai. (Bus atliekama naudojantis statistiniais duomenimis apie tiesiogines užsienio ir materialines investicijas bei darbo rinkos rodiklius Šiaulių mieste. Taip pat bus lyginami Šiaulių miesto rodikliai su bendrais Lietuvos rodikliais.)
- Statistinių duomenų dinamikos analitiniai metodai.
- Koreliacinė analizė.
- Prognozavimo metodai.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, atlikus lyginamąją analizę, koreliacinę analizę ir apibendrinus bei susisteminus visus duomenis, įvykdžius išsikeltus darbu uždavinius bus galima daryti išvadas, kokią įtaką materialinės ir užsienio investicijos daro darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, t.y., kaip įtakoja užimtumą, naujų darbo vietų kūrimąsi, nedarbo lygio mažėjimą.

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Siekiant įvertinti investicijų įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams, pirmojoje darbo dalyje pateikiama išsami teorinių prielaidų, lemiančių tiek teigiamą, tiek neigiamą investicijų poveikį darbo rinkai ir visai ekonomikai, analizė, remiantis Aliber, R.Z.; Aristotelous, K.; Fountas, S.; Asheghian, P.; Barrel, R.; Nigel, P.; Blomstrom, M.; Dunning, J.H.; Hyman, D.N.; Ragazzi, G. ir kt. mokslininkų darbais.

Remiantis teorija, pagrindžiančia investicijų įtaką darbo rinkos rodikliams, aprašomi pagrindiniai ekonominiai ir statistiniai metodai, ir metodologinėje dalyje, jais remiantis, analizuojami materialinių ir tiesioginių užsienio investicijų kitimo tempai, darbo rinkos struktūrinių rodiklių pokyčiai bei materialinių ir tiesioginių užsienio investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams, jos stiprumas, veikimo principai, teigiamą ar neigiamą įtaką sąlygojantys veiksniai.

Vyriausybės vystomos Investicijų skatinimo programos tikslas – pritraukti užsienio investicijas į Lietuvą, tuo pačiu plėtojant šalies ekonomiką, panaudojant ne tik užsienio kapitalą, bet ir moderniausias technologijas bei patirtį, sukuriant naujas darbo vietas. Būtina sudominti užsienio investuotojus, siūlant mažas darbo išlaidas, darbo kokybę, investicijų pelningumą didinančias verslo sąlygas.

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, galima nustatyti, ar investicijų didėjimas teigiamai įtakoja darbo rinkos struktūrinių rodiklių gerėjimą. Tokiu būdu, diferencijuotas investicijų efektyvumo įvertinimas bei konkrečių investavimo motyvų įvardijimas leistų lanksčiau skatinti investicijų atėjimą į atskiras Šiaulių miesto ir visos Lietuvos ūkio šakas. Verta paanalizuoti, kad galbūt, svarbiausias veiksnys yra ne tiesioginių užsienio investicijų apimtys, o tai, kaip tomis investicijomis pasinaudoja šalis, į kurią investuojama. Svarbu, kad lėšos būtų išskaidomos tarp perspektyvių ūkio sektorių.

Daugelio ekspertų vertinimu užsienio investicijų teikiama nauda šaliai yra akivaizdi: pakyla BVP ir nacionalinės pajamos, kuriamos naujos darbo vietos, stiprinami vietos darbo ir valdymo įgūdžiai. Tačiau būtina išlaikyti balansą, kad užsienio įmonės neišstumtų iš rinkos šalies vidaus gamintojų ir konkurencinėje kovoje netaptų monopolistėmis. Tai gali sąlygoti silpnesnių vietos gamintojų nerentabilumą bei bankrotą ir neigiamai paveikti šalies darbo rinką. Taip pat įmanoma, jog po investicijų į technologines inovacijas darbo neteks nemažai darbuotojų arba uždirbtas pelnas nebus reinvestuojamas, o išvežamas iš šalies ir pan.

Šalis turi ne tik stengtis pritraukti investicijas, bet ir pasirūpinti, kad jos būtų tinkamai įsisavintos ir duotų teigiamą poveikį ekonomikai.

1. INVESTICIJŲ ĮTAKOS DARBO RINKAI TEORINĖ ANALIZĖ

1.1 Investicijos ir darbo rinka

Darbo rinka suprantama kaip visuomeninių santykių, atspindinčių ekonomikos išsivystymo lygį ir konkrečiu laikotarpiu pasiekto įmonių, darbuotojų ir valstybės interesų suderinimo laipsnio, visuma (Markauskienė A., Nikitina S., 1998) Darbo rinkos reguliavimas vyksta, naudojant įdarbinimo sistemą, kurią sudaro įvairaus lygio užimtumo tarnybos, duomenų apie laisvas darbo vietas bankai, valstybinės gyventojų užimtumo programos ir kt.

Darbo rinkos pokyčiai tiesiogiai atspindi ekonomikos pokyčius šalyje. Natūralu, jog rinkos ekonomikoje situacija yra labai įtempta, - arši konkurencinė kova, ne visada sėkminga orientacija į Vakarų ir Rytų rinkų praradimas verčia „susiveržti diržus“ mažinant darbuotojų skaičių, dirbant ne visiškai užimtumu ir kt. Dėl to neabejotinai krenta gyventojų perkamoji galia. Daugiau nei pusė pajamų išleidžiama būtiniausiems poreikiams – maistui ir būstui išlaikyti. Kitų prekių vartojimas mažėja, tokiu būdu gamintojai praranda vidaus rinkas.

Investicijų poreikis ekonomikai, o tuo pačiu ir darbo rinkai yra dvigubas, - iš vienos pusės jų didėjimas ar mažėjimas veikia svarbius ekonominius veiksnius, kaip bendrasis vidaus produktas, o iš kitos pusės jų kitimo tendencijos atspindi visos šalies vystymosi perspektyvas (tarkime, jei daugėja privačių materialinių investicijų, tikėtina, jog krašto ekonomika ir verslas atsigauja). Investicijos, veikdamos ekonominius veiksnius, neabejotinai veikia ir darbo rinką bei ją apibūdinančius rodiklius: užimtųjų skaičių ir užimtumo lygį, bedarbių skaičių ir nedarbo lygį, darbo jėgą ir jos aktyvumo lygį, naujų darbo vietų kūrimo intensyvumą, darbo jėgos pasiūlos-paklausos suderinamumą.

Investicijos yra reikšmingos tuo, jog jos yra indėlis į šalies ekonomikos gerovę. Statant naujas gamyklas, pramonėje diegiant naujas technologijas, investuojant į inovacijų plėtrą, į socialinį sektorių, plėtojant infrastruktūrą – valstybės, regiono ar miesto gyvenimo lygis kyla, didėja nacionalinės ir biudžeto pajamos, gerėja prekių ir paslaugų kokybė. Todėl labai svarbu siekti sukurti patrauklią investicinę aplinką, nes būtent nuo jos priklauso kiek šalis, regionas ar miestas sulauks pajėgių investuotojų.

Investicijos yra labai svarbi priemonė, skatinanti bet kurios šalies gaminamos produkcijos ar teikiamų paslaugų konkurencingumą ir ekonomikos augimą (Striaukienė, Tamošiūnas, 2003).

1.2 Ekonominio augimo teorijos pagrindiniai aspektai, įvertinant investicijų ir darbo rinkos svarbą

Ekonominė plėtra apima ekstensyvų ekonominį augimą (gamybos apimčių didinimas, panaudojant daugiau išteklių) bei intensyvų ekonomikos augimą, tai yra produktyvumo didinimą, inovacijų diegimą ar ekonominį restruktūrizavimą, naujų darbo vietų kūrimą. Ekonominė plėtra – tai procesas, kurį galima apibrėžti kaip skiriamų vystymuisi žmogiškųjų, finansinių, organizacinių, fizinių ir gamtinių išteklių mobilizavimą, siekiant išplėsti bendruomenei teikiamų konkurentabilių paslaugų ir produktų kiekį ir kokybę. Ekonominės plėtros pagrindinis tikslas – didinti turto kūrimo tempus (Clarc, 1990).

Ekonominio augimo teorijos tiria veiksnius, užtikrinančius bendrojo vidaus produkto didėjimą ir pastovų šalies gamybinio pajėgumo kilimą; nagrinėja ir atskleidžia pakankamai spartaus ir sėkmingo ekonominio augimo šaltinius. Šių teorijų kūrėjai daug dėmesio skiria ir kitoms visapusiškai svarbioms augimo problemoms, tokioms kaip: pastovaus augimo tempų užtikrinimas, augimo tendencijų ir tempų bei subalansuoto augimo optimalios trajektorijos nustatymas; augimo veiksnių ir jų indėlio į augimą apskaičiavimas; gautų augimo rezultatų ir pasekmių įvertinimas ir kt. (Morishima, 1969).

Ekonominio augimo analizė atliekama kuriant ir naudojant įvairius augimo modelius, pavyzdžiui, Dunning J.H., Shatz H., ir kt., kuriuose atsižvelgiama į pagrindinius ekonominius išteklius, įtakojančius tokius išorinius veiksnius, kaip tiesioginės užsienio investicijos.

Klasikinis Solou ekonominio augimo modelis dėmesį sutelkia mokslo ir technikos pažangos vaidmenį ekonominiam augimui. R. Solou modelis turi gana plačias taikymo galimybes analizuojant kapitalo poveikį ekonominiam augimui, nes padeda:

- ieškoti ir surasti makroekonominės raidos kryptį priklausomai nuo didėjančio ar pastovaus aprūpinimo kapitalu;
- surasti optimalią pastovią kaupimo normą, esant pastoviam aprūpinimui kapitalo ištekliais;
- nustatyti optimalią kintamą gamybinio kaupimo normą ir modeliuoti techninę pažangą.

Tačiau modelyje analizuojama, kad kapitalo kaupimas priklauso nuo taupymo normos ir neįvertinama galimybė pritraukti kapitalą iš užsienio.

Netobulosios konkurencijos sąlygomis ekonominis modeliavimas vyksta pasitelkus E. Domaro sukurtą modelį, kuris nagrinėja dvigubą investicijų vaidmenį – bendrosios paklausos padidinimą ir ekonomikos bendrosios pasiūlos galimybes. Jis skirtas nustatyti dinamiškiems subalansuotiems

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

ekonomikos augimo tempams, kai visos pagrindinės ekonominės sistemos sudedamosios dalys kinta laike vienodu greičiu, esant visiškam užimtumui.

Modelių kūrėjai laikosi principinės nuostatos, kad makroekonominės pusiausvyros užtikrinimą lemia bendroji paklausa, kurios svarbiausias elementas yra investicijos. Pastarosios dėl multiplikatoriaus poveikio padidina pajamas ir kartu skatina toliau augti investicijas.

Bendra visų šios teorijos modelių savybė – ryšys tarp taupymo ir investicijų, nes būtent tai sąlygoja pusiausvyrą (Snieška, 2002; Hayami, 2001; Scott, 1991).

Šiuolaikinių ekonominių problemų aštrėjimas, socialinės kovos už ekonominio augimo rezultatų perskirstymą aktyvėjimas verčia mokslininkus tirti vis daugiau augimo problemų, tobulinant esamus augimo modelius, nepaliaujamai juos modifikuojant ir imant gvildenti ekonominės būklės dinamiškumą. Dėl to kuriami nauji augimo modeliai tampa vis sudėtingesni. Kita vertus, didėja jų naudojimo praktikoje galimybės ir svarba.

Gyventojai vertina savo šalies ūkio vienetų ir pačių valstybinių institucijų veiklą pagal ekonominio augimo, užimtumo ir pragyvenimo lygio dinamiką. Ekonominio augimo tikslas yra vartojimas, užimtumo ir gerovės kilimas. Klaidingai formuojant gamybos struktūrą ir netinkamai parenkant ekonomikos plėtojimo gaires, neišvengiamai iškreipiama ir net suardoma objektyvi šalies gyventojų vartojimo struktūra, ir tada neįmanoma pasiekti galutinio ekonominio augimo tikslo.

Ekonominis augimas, jo tempai, kokybė ir kiti rodikliai priklauso ne tik nuo šalies ūkio pajėgumo, bet žymia dalimi ir nuo užsienio ekonominių ir politinių veiksnių (Samuolis, 2001).

Ekonominiam augimui yra svarbus ir globalizacijos veiksnys. Manoma, kad globalizacija skatins tolimesnę pasaulinės ekonomikos augimą. Ekspertų pateiktos prognozės laikotarpiui iki 2015 m. rodo, kad JAV ekonomikos augimo tempai bus pakankamai stabilūs, Europoje jie padidės nuo 2 iki 2,4 proc., skaičiuojant pagal BVP. Ekonominį augimą Europoje skatina kapitalo judėjimas iš kitų pasaulio valstybių. Europos integracija ir vieningos valiutos įvedimas padidins ekonominės politikos koordinavimą. Tai turėtų palankiai veikti globalinio ūkio reguliavimą kitose pasaulio šalyse (Bergsman, 2001).

Ekonominio augimo veiksniai, tokie kaip investicijos, šalies ūkį veikia labai įvairiai, kartais net prieštaringai. Kiekvienam ekonominio augimo veiksmui daro įtaką visi kiti augimo veiksniai ir bendra ekonominė raida, todėl jis nuolat keičiasi. Investicijų kitimas išreiškiamas procentais arba absoliutiniais dydžiais (Dunning, 1981).

Labai svarbu investicijų pritraukimo procesą tinkamai reguliuoti, kontroliuoti ir valdyti. Čia labai padeda teorinių ekonominių modelių kūrimas ir praktinis taikymas. Pirminiai, pradiniai teoriniai ekonominiai modeliai neišvengiamai supaprastina kai kuriuos realaus gyvenimo aspektus.

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Vėlesni, patobulinti ir kartu žymiai sudėtingesni ekonominiai modeliai leidžia tyrinėti kur kas daugiau ekonominių problemų. Jie padeda ne tik išsiaiškinti bendrus investavimo procesų šaltinius, bet ir nustatyti tinkamiausius jų srautus prognozuojamam laikotarpiui, numatyti kitimo tempus, laiku atlikti reikiamą korekciją, įvertinant, kokią įtaką investicijos daro kitiems ekonominiams rodikliams. Taigi, kadangi šiame darbe bus nagrinėjama investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams, todėl tikslinga nustatyti tiesioginių užsienio investicijų ir materialinių investicijų įtaką darbo rinkos struktūrinių rodiklių pokyčiams, kuri nustatoma ir tiriama ekonometrinių ir statistinių metodų pagalba.

1.3 Užsienio ekonominių ryšių formos

Lietuvos, kaip ir daugelio kitų pasaulio valstybių, ekonomika priklauso nuo užsienio ekonominių ryšių, arba tarptautinio verslo plėtros. Svarbią reikšmę šalies ūkiui turi įsigyjamos darbo priemonės, šiuolaikinė technika, įrengimai, naujos technologijos, o ūkio šakų funkcionavimui – gaunamos užsienio žaliavos, komplektiniai gaminiai. Užsienio partneriams padedant statomi pramoniniai objektai, ruošiami specialistai, prasiskverbama į užsienio rinkas. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, ekonomikos restruktūrizavimo laikotarpiu, kai reikia pakeisti netinkamas technologijas, sukurti modernias paslaugas, perduoti vadybos įgūdžius, didelę reikšmę įgyja kapitalo investicijos iš šalių, pasiekusių aukštesnį išsivystymo lygį. Todėl labai didelė reikšmė teikiama užsienio kapitalo investicijoms.

Pagrindinės užsienio ekonominių ryšių formos yra užsienio prekyba, bendra veikla sutarčių pagrindu ir užsienio kapitalo investicijos. Iš šių užsienio ekonominių ryšių formų plačiausiai nagrinėjamos užsienio kapitalo investicijos, spartinančios šalies pažangą ir greitinančios ekonomikos plėtrą (Gilpin, 1998).

Tiesioginės užsienio investicijos pasauliniu mastu auga labai sparčiai. Daugelio šalių įvairių šakų firmos veržiasi į užsienį per tiesiogines užsienio investicijas labiau negu bet kada anksčiau, ir faktiškai visos šalys dabar konkuruoja pritraukiant tarptautines įmones. Iš tiesų, pastarajam dešimtmečiui būdinga visų regionų šalių ūkio atvirumo didėjimas ir modernizavimas. Sudėtine tokio proceso dalimi buvo užsienio investicijų liberalizavimas, pereinantis į jų skatinimą. Tačiau šalių politika tiesioginių užsienio investicijų atžvilgiu išlieka labai skirtinga. Daugelyje šalių užsienio firmos įsileidžiamos su sąlyga, kad jos didintų investicijas į eksportuojančias įmones arba tenkintų anksčiau importuotos produkcijos paklausą. Tačiau išlieka skeptiškas požiūris į vertinimus, kad tiesioginių užsienio investicijų nauda būtinai egzistuoja ir yra visapusiška. Daugelis šalių atidžiai

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

nagrinėja ateinančias investicijas ir atidžiai vykdo užsienio investicijų reikšminguose šalies ūkiui sektoriuose kontrolę. Išankstinės sąlygos investicijų parametrų vis dar pripažįstamos būtinomis ar pageidaujamomis siekiant įsitikinti, ar užsienio tarptautinių kompanijų veikla dera su šalies plėtros strategijomis. Tokia situacija šalyse, turinčiose ilgametę užsienio investicijų dalyvavimo jų ekonomikoje patirtis (Brecher, Diaz-Alejandro, 1977).

Investicijos įmonės veiklai turi gyvybiškai svarbią reikšmę. Būtent jos apsprendžia įmonės vystymosi ilgalaikėje perspektyvoje potencialą ir išlaidų struktūrą. Įmonės veiklos sėkmė glaudžiai susijusi su investicine veikla. Dėl vis augančio verslo aplinkos sudėtingumo ir greitos jos pokyčių dinamikos efektyvus investicinės veiklos planavimas ir valdymas tampa itin svarbus bei sudėtingas.

Pirmosios užsienio investicijos atliktos XVIII – XIX amžiuje. Jas lėmė įmonių, unikalių ir vertingų išteklių produkcijos gamyba, paieška ir noras užsitikinti ilgalaikį dalyvavimą išteklių gavimo centruose. Tuo tikslu vyko vario paieška Čilėje, naftos paieška Vidurio Rytuose. Išteklių poreikis gamybai dažnai siejosi su kitais investicijas priimančiais šalies privalumais: tarptautiniu konkurencingumu, produkto gyvavimo ciklu (Kvainauskaitė, 2004).

Tiesioginių užsienio investicijų srautų analizė patvirtina, kad tarptautiniai pasaulinio masto investuotojai siekia pirmiausiai augimo galimybių. Praktika rodo, kad tiesioginės užsienio investicijos eina ten, kur yra augimas, o ne sukelia jį. Didžiausi užsienio investicijų srautai vyksta tarp išsivysčiusių, aukštas pajamas turinčių šalių. Investicijos į besivystančias šalis vykdomos arba dėl didelės rinkos, arba dėl pigių išteklių, arba dėl pigios darbo jėgos. Bet į vargingiausias šalis ir dėl šių motyvų tiesiogiai beveik neinvestuojama. Jos koncentruojasi vidutinių pajamų šalyse su gera infrastruktūra ir kvalifikuota darbo jėga (Dunning, 1993).

Visos Lietuvos ekonomikos šakos yra atviros užsienio investicijoms, išskyrus tas, į kurias investicijos yra draudžiamos dėl valstybės interesų. Pagal 2003 m. liepos 1 d. investicijų įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymą, užsienio investicijos neleidžiamos į valstybės saugumo ir gynybos užtikrinimą.

Užsienio asmuo arba įmonė gali investuoti:

- pinigines lėšas laisvai konvertuojama valiuta arba Lietuvos nacionaline valiuta – litais;
- į kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą;
- intelektualinę ir pramoninę nuosavybę.

Žmonijai reikėjo beveik keturiasdešimt metų, kad pripažintų pasaulio informatikos tėvo Norbert Wiener teiginį, jog informacija yra turtas, daug svarbesnis už anglį ir naftą, nes ji – lemiamas ekonomikos plėtros veiksnys. Kuriant bendrą įmonę savo šalyje, eksportuojant prekes ar steigiant

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

įmonę užsienyje, informacijos ir komunikacijų vaidmuo ir reikšmė nė kiek ne mažesni už kapitalo bei darbo vaidmenį ir reikšmę.

1.4 Investicijos sąvokos apibūdinimas

Terminas „investicijos“ kilęs iš lotyniško žodžio „invest“, reiškiančio „įdėti“. Pačia bendriausia prasme investicijos – tai kapitalo įdėjimas siekiant ateityje sulaukti to kapitalo padidėjimo.

Investicijų tvarką Lietuvoje reglamentuoja **Lietuvos Respublikos Investicijų įstatymas** (1999 07 07 Nr. VIII – 1312), nustatantis investavimo mūsų šalyje sąlygas, investuotojų teises ir investicijų apsaugos priemonės visoms investicijoms. Šiame įstatyme pateiktas toks investicijų apibrėžimas: investicijos – piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą.

Siekiant gerinti investicinę aplinką Lietuvoje, parengti ir Seime 2003m. birželio 24 d. priimti Lietuvos Respublikos investicijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas bei su juo susijusių kitų įstatymų pakeitimų ir naujos redakcijos Lietuvos Respublikos koncesijų įstatymai.

Investicijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo pagrindinis tikslas – išplėsti ir pajvairinti investicijų skatinimo būdus ir nurodyti valstybės paramos investuojant kryptis. Skatinamos investicijos į priemones, numatančias perspektyvių pramonės šakų įmonių technologijų atnaujinimą ir modernizavimą, šalies ekologinės padėties gerinimą, smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą, neužstatytus žemės sklypus – plyną lauką, nebaigtus statyti pastatus, teritorijas, turinčias specifinių socialinių ir ekonominių problemų (didelis nedarbo lygis), laisvasias ekonomines zonas, mokslo ir technologijų parkus; inovacijas, žinių ekonomikos branduolius – klasterius; į savivaldybių nebaigtus statyti statinius ar apleistus, nenaudojamus pastatus, kurių nepavyko privatizuoti privatizavimo programoje nustatytu terminu.

Koncesijų įstatymo pakeitimo įstatyme suformuluoti sėkmingo koncesijų projektų realizavimo kriterijai, investuotojams ir finansuotojams užtikrinamas teisinis aiškumas ir stabilumas, įtvirtinta investuotojo ir valstybės ar savivaldos institucijos teisė sutartimi reglamentuoti visą santykių kompleksą, susijusį su privačia investicija į infrastruktūros objektą.

Pagal LR Investicijų įstatymą išskiriamos tokios investicijų rūšys pagal investuotojo įtaką ūkio subjektui:

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

1. tiesioginės investicijos – investicijos ūkio subjektui steigti, jam ar jo daliai įsigyti, taip pat reinvesticijos, paskolos ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalas ar jo dalis;
2. netiesioginės (portfelinės) investicijos – tai investicijos, kuomet įsigyta kapitalo dalis nesuteikia investuotojui galimybės daryti didelę įtaką ūkio subjektui.

Investicijos pagal investuotojo rezidavimą yra skirstomos į vidaus ir užsienio investicijas.

Investicijos pagal investuotojo statusą skirstomos į valstybės investicijas (valstybės poreikiams tenkinti), privačias investicijas, užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų investicijas.

Įstatymas skelbia, jog investuotojai mūsų šalyje gali investuoti tokiais būdais:

1. steigdami ūkio subjektą ar įsigydami jo dalį;
2. įsigydami visų rūšių vertybinius popierius;
3. sukurdami ilgalaikį turtą ar didindami jo vertę;
4. skolindami lėšas ar turtą ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalo dalis, leidžianti jam daryti nemažą įtaką ūkio subjektui;
5. vykdydami koncesijų bei išperkamosios nuomos (lizingo) sutartis.

Pagal šį ir kitus LR įstatymus Lietuvos ir užsienio investuotojams suteikiamos vienodos teisės:

1. valdyti, naudotis ir disponuoti investavimo objektu Lietuvoje pagal čia galiojančius įstatymus ir kitus teisės aktus;
2. jam priklausančią pelną (pajamas) investuotojas, sumokėjęs mokesčius, gali konvertuoti į užsienio valiutą ir (ar) pervežti į užsienį.

Užsienio investuotojams taip pat suteikiama teisė piniginių įnašų į ūkio subjekto kapitalą įnešti tiek Lietuvos, tiek užsienio valiuta. Be to, iškilus investiciniams ginčams jie turi teisę kreiptis į Tarptautinį investicinių ginčų sprendimo centrą, tarptautinius arbitražus ar kitas institucijas.

Investicijos Lietuvoje leidžiamos į visas teisėtą komercinės-ūkinės veiklos sritis, išskyrus kai kurias apribojimus užsienio investuotojams. Jiems neleidžiama investuoti į valstybės saugumo ir gynybos užtikrinimo sritį, narkotikų ir psichotropinių medžiagų bei loterijų organizavimo sritį.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vykdydama valstybės investicijų politiką, ne mažiau kaip trejiems metams sudaro valstybės investicijų programą, kurią svarsto ir tvirtina Lietuvos Seimas.

Investicijų pritraukimas yra svarbus besivystančios šalies ekonominio augimo rodiklis, priklausantis nuo gamybos augimo, finansinio stabilumo, politinių sprendimų tobulumo ir strateginio vientisumo sprendžiant aktualius klausimus. Investicinio proceso skatinimo politika yra viena iš svarbiausių valstybės vykdomos ekonominės reformos dalių. Jos tikslas – skatinti vidaus ir užsienio investicijas į Lietuvos ekonomiką. Pritraukiant ir panaudojant investicijas vadovaujamosi

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

patvirtintomis šalies ūkio plėtojimo prioritetinėmis kryptimis, pirmiausiai nukreipiant lėšas gamybinei infrastruktūrai plėtoti: energetikai, transportui, telekomunikacijoms, gamtosaugai, pažangioms užsienio technologijoms diegti, eksportabiliai produkcijai gaminti, smulkiam ir vidutiniam verslui plėtoti bei būtiniausioms socialinėms reikmėms tenkinti (Žvirblis, A., Matusevičius, D., 1998).

1.4.1 Materialinės investicijos

Materialinės (realiosios) investicijos – tai lėšos, panaudotos naujai statybai, rekonstrukcijai, remontui, modernizavimui, įrengimų, inventoriaus, mašinų, transporto priemonių įsigyjimui ir kitoms išlaidoms. Taigi, tai įdėjimai, nukreipti į pagrindinį kapitalą, nematerialius (patentai, licenzijos, programos) ir materialius (nekilnojamasis turtas) aktyvus. Statistikos departamentas, kuris pateikia būtent materialinių investicijų rodiklius, jas apibūdina taip: **materialinės investicijos** – tai ataskaitinio laikotarpio išlaidos ilgalaikiam materialiajam turtui, kuris bus naudojamas ilgiau nei vienerius metus, įsigyti, sukurti ir esamam materialiajam turtui atnaujinti (rekonstravimas, remontas) iš visų finansavimo šaltinių. Praktikoje materialinės ir realiosios investicijos yra tapatinamos. Teorijoje investicijos ir jų poveikis dažnai yra analizuojami ne tik kaip infrastruktūros plėtros veiksniai, bet ir kaip faktorius socialinei plėtrai. Socialinę plėtrą labiau įtakoja nematerialiosios investicijos.

Materialinių investicijų didėjimo tendencija paprastai turėtų reikšti ekonomikos rodiklių gerėjimą, charakterizuojamą nacionalinio biudžeto bei nuosavų fondų gebėjimu vis daugiau investuoti. Deja, privačios vidaus investicijos ne visada buvo efektyviai panaudojamos, todėl kartais neigiamai veikė darbo rinkos rodiklius, - atleidžiami darbuotojai didino bedarbių gretas, o kai kurių įmonių darbas nevisišku užimtumu neužtikrino žmonėms normalaus pragyvenimo.

Valstybės investicijos buvo paskirstomos, remiantis atskirų žinybų siūlymais, menkai atsižveigiant į Savivaldybių pageidavimus, todėl jos pasiskirstė labai netolygiai, tokiu būdu mažindamos kai kurių regionų patrauklumą privačių investuotojų akyse. Savivaldybės savo regionų problemų taip pat neturėjo galimybių efektyviai spręsti dėl mažinamo jų biudžeto, būtinybės daugiau skirti socialinėms reikmėms (Starkevičiūtė, M., 2000).

Statistikos departamentas pateikia tokius su materialinėmis investicijomis susijusius rodiklius: materialinės investicijos į privatų ir valstybinį sektorių; materialinės investicijos vienam gyventojui; materialinės investicijos pagal finansavimo šaltinius; materialinių investicijų struktūra; materialinės investicijos pagal ekonomines veiklas ir kt.

Remiantis šiais 2000 – 2004-ųjų metų rodikliais Šiaulių mieste ir rajone, bus nagrinėjama kaip materialinės investicijos įtakoja vietos darbo rinkos struktūros pokyčius.

1.4.2 Tiesioginės užsienio investicijos

Tiesiogine užsienio investicija pagal Tarptautinio valiutos fondo metodiką, Europos Sąjungos statistikos tarnybos metodinius nurodymus yra laikoma tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. 10 proc. paprastųjų akcijų arba balsavimo teisių pripažįstama kaip žemutinė riba, nuo kurios tiesioginis užsienio investuotojas turi teisę dalyvauti tiesioginiame investavimo įmonės valdyme. Užsienio investicija, mažesnė kaip 10 proc. balsavimo teisių, priskiriama ne tiesioginėms, o **portfelinėms investicijoms**, daromoms į užsienio finansinį turtą, siekiant pajavairinti finansinių aktyvų rinkinį (Mc. Grath, P.T., 1999).

Tiesioginiais užsienio investuotojais Lietuvoje gali būti individualūs asmenys, akcinės bendrovės, juridinio asmens teises turinčios ar neturinčios įmonės, susijusių asmenų grupės, vyriausybės ar vyriausybės tarnybos, koncernai ar kitokios organizacijos.

Tiesiogines užsienio investicijas sudaro ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės operacijos tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir investavimo įmonės:

- tiesioginiam užsienio investuotojui tenkanti įmonės nuosavo kapitalo dalis (priklausomai nuo turimų balsavimo teisių, t.y. nuo turimos įstatinio kapitalo dalies);
- reinvesticijos – tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanti pelno dalis, kuri jam nepaskirstyta dividendų forma, o likusi įmonėje (taip pat procentaliai nuo turimų balsavimo teisių);
- tiesioginio užsienio investuotojo ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos, suteiktos investavimo įmonei;
- kitas įmonės kapitalas – tai tiesioginio užsienio investuotojo ir investavimo įmonės prekybinės skolos, priskaičiuoti, bet neišmokėti dividendai, privilegijuotos akcijos, nesuteikiančios teisių į turtą likviduojant įmonę, palūkanos už paskolas.

Kapitalo judėjimo Europoje atlaisvinimas panaikino apribojimus firmoms, norinčioms steigti savo padalinius užsienyje. Tai suteikė didesnę laisvę steigti bendroms ir užsienio kapitalo įmonėms.

Bendra įmonė gali būti apibūdinta kaip kooperatyvi verslo veikla tarp dviejų ar daugiau firmų, įskaitant ir savarankiško verslo vieneto sukūrimą (Samuolis, G., 1998). Tokioms įmonėms būdingas resursų suvienijimas, ypač technologijos iš įstojančiojo partnerio ir vidaus rinkos žinojimo bei

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

personalo iš vietinio partnerio. **Užsienio kapitalo įmonė** – išimtinai užsienio investuotojo pastangomis sukurta savarankiška įmonė kitoje valstybėje, taip pat įmonės padalinys, dukterinė įmonė ir pan.

Pagal Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD – Organization for Economic Cooperation and Development) rekomendacijas, išskiriami trys tiesioginio investavimo įmonių tipai (Samuolis, G., 1998): dukterinės kompanijos, partnerinės kompanijos ir filialai.

Tiesioginės užsienio investicijos yra viena reikšmingiausių užsienio kapitalo pritraukimo formų į Lietuvą. Šiuo metu svarbiausiais procesais šioje srityje, turinčiais įtakos šalies ūkiniam vystymuisi ekspertai laiko skolinto kapitalo panaudojimą, privatizavimą, koncesijų sutartis, laisvos prekybos sutartis, laisvasias ekonomines zonas, vertybinių popierių rinką (Žvirblis, A., Matusevičius, D., 1998).

Vyriausybės vystomos Investicijų skatinimo programos tikslas – pritraukti užsienio investicijas į Lietuvą, tuo pačiu plėtojant šalies ekonomiką, panaudojant ne tik užsienio kapitalą, bet ir moderniausias technologijas bei patirtį, sukuriant naujas darbo vietas. Būtina sudominti užsienio investuotojus, siūlant mažas darbo išlaidas, darbo kokybę, investicijų pelningumą didinančias verslo sąlygas. Daugelio ekspertų vertinimu užsienio investicijų teikiama nauda šaliai yra akivaizdi: pakyla BVP ir nacionalinės pajamos, kuriamos naujos darbo vietos, stiprinami vietos darbo ir valdymo įgūdžiai. Tačiau būtina išlaikyti balansą, kad užsienio įmonės neištumtų iš rinkos šalies vidaus gamintojų ir konkurencinėje kovoje netaptų monopolistėmis. Tai gali sąlygoti silpnesnių vietos gamintojų nerentabilumą bei bankrotą ir neigiamai paveikti šalies darbo rinką. Taip pat įmanoma, jog po investicijų į technologines inovacijas darbo neteks nemažai darbuotojų arba uždirbtas pelnas nebus reinvestuojamas, o išvežamas iš šalies ir pan. Dėl šių pavojų Tarptautinis valiutos fondas mėgina perspėti valstybes pernelyg nesiremti užsienio investicijomis, nes tai gali sukelti chroniškus valstybės mokėjimų balanso negalavimus. Ekonomikos mokslų daktaras Steven'as Tabor'as (JAV) teigia, jog kelerius metus į šalį besiliejančios užsienio investicijos paprastai leidžia įtikėti užsienio skolinimosi didinimo nauda, tačiau ateina toks metas, kai šalis turi grąžinti skolas (dividendais, atlyginimais užsienio specialistams ir kt.). Tokiu būdu daugelis besivystančių šalių dėl sunkios tiesioginių užsienio investicijų naštos išgyvena ilgus ūkio recesijos metus (Tabor, S., 2000).

Ekonomistai, studijavę ekonominio augimo ir investicijų besivystančiose šalyse sąsajas, atrado, kad svarbiausias veiksnys yra ne tiesioginių užsienio investicijų apimtys, o tai, kaip tomis investicijomis pasinaudoja šalis, į kurią investuojama. Svarbu, kad lėšos būtų išskaidomos tarp perspektyvių ūkio sektorių. S. Tabor'as (2000) teigia, jog būtinos sąlygos sėkmingam investavimui yra: gerai veikiančios institucijos, patikima žmogiškojo kapitalo formavimo sistema, stabili politinė

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

aplinka. Kai šių sąlygų nėra, investicijos būna nesėkmingos ir lemia rinkos pusiausvyros praradimą. Neturėdama ypatingai gerų minėtų sąlygų, Lietuva vis tikrai turi aistrą užsienio prekėms ir kapitalui, teigia S. Tabor'as (2000). Šalis per daug tiki užsienio santaupomis – tai atspindi didelis einamosios sąskaitos deficitas ir gamybos / vartojimo santykis, vis labiau priklausantis nuo importo. Tokiu būdu iškyla viena didžiausių Lietuvos makroekonominių problemų – priklausomybė nuo užsienio prekių, paskolų ir tiesioginių užsienio investicijų. JAV ekonomikos mokslų daktaras siūlo labiau pasitikėti vidaus santaupomis, kurias galima investuoti. Pačiu įtakingiausiu veiksniu, įtakojančiu BVP kūrimą, jis įvardina smulkų – vidutinį verslą, todėl atkreipia valdžios dėmesį į paramą jam.

Šiuo metu Lietuvos investicinį patrauklumą didina Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą. Užsienio investuotojai tikisi, kad Lietuvos regionams sulaukus paramos iš Europos fondų, pagyvės ekonomikos vystymasis, o ateityje padidins investuotų lėšų grąžą.

Užsienio investicijas skatina ir pagerėjęs Lietuvos regionų sugebėjimas jas administruoti

Pastaraisiais metais Lietuvoje įvairiose socialinėse srityse, kaip nedarbo ir užimtumo lygis, vidutinis darbo užmokestis ir kt., pasireiškė regioniniai skirtumai. Viena tai lėmusių priežasčių – nevienodai pasiskirsčiusios užsienio investicijos. Natūralu, jog potencialūs investuotojai ieško didesnės vidaus paklausos, geriau išplėtos infrastruktūros.

1.5 Darbo rinkos struktūra

Pagrindiniai darbo rinkos ypatumai aprašyti 1 priede.

Darbo rinka yra struktūrizuojama į keletą struktūrinių lygių (Pocius, A., 1999):

- **Pirmasis struktūrinis lygis** apima pirminę (pagrindinę) darbo rinką, į kurią įeina apdrausti dirbantieji ir teritorinėse darbo biržose užsiregistravę asmenys. Tai labiausiai valstybės kontroliuojama darbo rinkos dalis, atspindima oficialioje statistikoje. Pozityviu poslinkiu darbo rinkoje yra laikomas šio struktūrinio lygio didėjimas, t.y. neoficialiosios darbo rinkos dalies sumažėjimas. Šiame darbe bus remiamasi pirminės darbo rinkos duomenimis;
- **Antrąjį darbo rinkos struktūrinį lygį** sudaro antrinė darbo rinka. Pagrindiniai jos komponentai: užimtieji, nepatenkantys į socialinio draudimo sferą (neapdrausti dirbantieji) bei darbo jėgos tyrimuose priskiriantys save bedarbiams asmenys, kurie tyrimo momentu nebuvo užsiregistravę teritorinėse darbo biržose. Daugumą neapdraustųjų šiame sektoriuje sudaro privačiame žemės ūkio sektoriuje dirbantys asmenys, nemokantys socialinio draudimo įmokų dėl per mažų pajamų;

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

- **Trečiąjį darbo rinkos struktūrinį lygį** sudaro labai žemo prekingumo laipsnio darbo rinka, kur vyrauja natūralinis ūkis. Ją daugiausiai apima smulkūs žemės ūkio sektoriaus atstovai, kurie didžiąją dalį savo pagamintos produkcijos suvartoja patys. Tiksliai įvertinti šį darbo rinkos lygį labai sunku dėl informacijos stokos.

Kaip jau buvo minėta, darbe bus remiamasi pirminės darbo rinkos (pirmojo struktūrinio lygio) duomenimis. Bus akcentuojama investicijų įtaka struktūriniais darbo rinkos rodikliams, kurie buvo išskirti remiantis sisteminė mokslinės literatūros analize bei statistiniais duomenimis. Šie struktūriniai rodikliai geriausiai parodo darbo rinkos kitimo tendencijas bei ją charakterizuoja:

- **Užimtumas ir užimtumo lygis.** Čia užimtumas (užimtųjų skaičius) suprantamas kaip oficialioje statistikoje fiksuojamas visų ekonominių veiklos sričių ir nuosavybės formų užimtųjų skaičius. Užimtumo lygis (proc.) yra suvokiamas kaip užimtųjų skaičiaus santykis su darbingo amžiaus ir vyresniais gyventojais;
- **Bedarbių skaičius ir nedarbo lygis.** Bedarbių skaičius – visi nedirbantys darbingo amžiaus asmenys, nesimokantys dieninėse mokymo įstaigose ir užsiregistravę teritorinėse darbo biržose. Nedarbo lygis – oficialus bedarbių skaičiaus ir darbo jėgos santykis (proc.);
- **Darbo jėga ir jos aktyvumo lygis.** Darbo jėga – tai visi užimti gyventojai ir registruoti teritorinėse darbo biržose bedarbiai. Darbo jėgos aktyvumo lygis suprantamas kaip darbo jėgos santykis su darbingo amžiaus ir vyresniais gyventojais (proc.);
- **Naujų darbo vietų kūrimo intensyvumas.** Šiame darbe bus remiamasi oficialiais duomenimis apie naujai sukurtas darbo vietas, t. y. tas, kurios buvo registruotos teritorinėse darbo biržose;
- **Darbo jėgos pasiūlos – paklausos suderinamumas.** Šis rodiklis skaičiuojamas, naudojantis duomenimis apie oficialiai darbo biržoje registruotas darbo vietas. Darbo jėgos paklausa tam tikriems specialistams yra prilyginama 100 proc.; tada įvertinant paklausos – pasiūlos santykį, gaunamas rodiklis procentine išraiška, kuris parodo, ar šios profesijos darbuotojų paklausa viršija pasiūlą, ar atvirkščiai.

1.5.1 Užimtųjų skaičius ir užimtumo lygis

Užimtumas – bene svarbiausias situaciją darbo rinkoje apibūdinantis rodiklis. Šiuo metu Lietuvos darbo rinka dar nėra labai stabili, todėl Statistikos Departamento pateikiamas užimtumo rodiklis taip pat nėra absoliučiai tikslus ir patikimas. Dirbančiųjų skaičiaus netikslumą lemia dėl informacijos stokos sunkiai įvertinama „juodosios“ darbo rinkos dalis. Toks „statistinis šešėlis“, anot

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

socialinių mokslų daktaro A. Pociaus (2000), atsiranda todėl, kad kai kurios įmonės neįregistruoja verslo, nepateikia ataskaitų valstybinėms institucijoms, slepia nelegaliai samdomus darbuotojus ir pan.

Būtinasis užimtumo reguliavimas valstybės mastu, nes užimtumas – demokratinės visuomenės egzistavimo ekonominis pagrindas. Valstybės užimtumo politikos turinys ir apimtis priklauso nuo rinkos santykių išsivystymo. Kuo labiau išsivystęs ir tobulesnis rinkos savireguliacijos mechanizmas, tuo valstybės vaidmuo šioje sferoje mažesnis. Užimtumo politika suprantama kaip tiesioginio ir netiesioginio poveikio visuomenės socialinei – ekonominei raidai priemonių visuma, siekiant tam tikrų užsibrėžtų tikslų. Svarbiausias šios programos tikslas – siekti užtikrinti racionalų, efektyvų ir visišką gyventojų užimtumą (Davidavičius, M., 1998).

Racionalus gyventojų užimtumas reiškia darbo išteklių paskirstymą tarp ekonominės veiklos rūšių, atsižvelgiant į šalies gamtinius išteklius, geopolitinę padėtį, ūkinės veiklos tradicijas ir kt.

Efektyvus užimtumas nacionaliniu mastu išreiškiamas pasiektais ekonominiais ir socialiniais rezultatais (darbo našumu, nacionaliniu produktu vienam gyventojui ir kt.).

Vienas iš efektyvaus užimtumo rodiklių yra **užimtumo lygis**. Tai užimtų gyventojų santykis su darbingo amžiaus ir vyresniais gyventojais (Pocius, A., 1999). Šis rodiklis rodo užimtų gyventojų skaičiaus kitimo tendencijas ir, jai investicijos įtakoja užimtųjų skaičių, neabejotinai jos veiks ir jį.

Visiškas gyventojų užimtumas nereiškia, kad būtinai turi būti užimti visi darbingi gyventojai, nes demokratinėje visuomenėje žmogus gali pasirinkti – dirbti jam ar ne. Tačiau užimtumas šalyje turi patenkinti gyventojų porekį darbo vietoms ir užtikrinti darbo vietų ekonominį tikslumą, t. y. Aukštą darbuotojų darbo našumą ir atitinkamą jo apmokėjimą (Davidavičius, M., 1998). Visiškas užimtumas galimas ir esant tam tikram nedarbo lygiui, vadinamai natūraliai nedarbo normai. Ši norma reiškia optimalų darbo išteklių rezervą, sugebantį greitai persilieti iš vienos ūkio šakos arba teritorijos į kitą, atsižvelgiant į darbo jėgos pasiūlą ir paklausą. Tai vadinamasis **frikcinis nedarbas**, sukeltas darbo jėgos mobilumo. Ši norma paprastai sudaro 3 – 5 proc. Ekonomiškai aktyvių gyventojų.

1.5.2 Bedarbių skaičius ir nedarbo lygis

Pagal Lietuvos Respublikos Bedarbių rėmimo įstatymą (1990 12 13 Nr. I-864), **bedarbiais** yra laikomi nedirbantys darbingo amžiaus darbingi asmenys, nesimokantys dieninėse mokymo įstaigose, užsiregistravę gyvenamosios vietos teritorinėje darbo biržoje kaip ieškantys darbo ir pasirengę profesiniam mokymui. Šio įstatymo nustatytų valstybinių užimtumo garantijų taikymo prasme

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

bedarbiai skirstomi į pasirengusius darbo rinkai ir nepasirengusius darbo rinkai. Pasirengę darbo rinkai pagal minėtą įstatymą turi tenkinti tokias sąlygas: turėti paklausią vietos darbo rinkoje profesiją; turėti paklausią vietos darbo rinkoje darbinės veiklos praktiką; turėti ne daugiau kaip vienerių metų darbinės veiklos pertrauką. Nepasirengusių darbo rinkai asmenų galimybės įsidarbinti menkos, didėja ilgalaikio nedarbo tikimybė, o tuo pačiu kyla ir nedarbo lygis.

Duomenis apie bedarbius įprasta skelbti, remiantis Lietuvos Darbo biržos turima informacija. Tačiau ne visi bedarbiai joje registruojasi. Nemaža dalis jų ieško darbo privačiuose įdarbinimo biuruose, renka informaciją apie darbą iš kitų šaltinių. Todėl Lietuvos Darbo biržos fiksuojamas bedarbių skaičius ir nedarbo lygis kai kuriais vertinimais yra apie 1,5 karto mažesnis nei realus (Pocius, A., 2000).

Pagal Bedarbių registravimo, pašalpų jiems skyrimo ir mokėjimo tvarką (1996 06 21 LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas Nr. 76) bedarbio statusas sustabdomas tiems bedarbiams, kurie laikinai dirba viešųjų ar remiamų darbų programose, pagal terminuotą darbo sutartį ar lengvatinį patentą. Iki 2000 m. buvo išlaikomas bedarbio statusas bedarbiams, dalyvaujantiems profesinio mokymo programoje, tačiau vėliau nuspręsta ir šiems bedarbiams sustabdyti bedarbio statusą.

Bedarbio statuso sustabdymas aktyviose darbo rinkos programose dirbantiems bedarbiams reiškia, jog kuo daugiau bedarbių darbo birža sugebės įtraukti į šias programas, tuo labiau sumažės galimas nedarbo lygis, o tuo pačiu ir tų bedarbių galimybės įsidarbinti nuolatiniam darbui po minėtų programų. O tai reiškia, kad būtinas ypatingas vyriausybės dėmesys Užimtumo rezervo fondui, iš kurio lėšų yra vykdomos šios programos.

Nedarbo lygis - bedarbių skaičiaus ir darbo jėgos santykis (proc.). Nedarbo lygis skaičiuojamas, remiantis oficialiosios darbo rinkos duomenimis, t. y. Statistikos Departamento fiksuojamų užimtųjų ir darbo jėgos skaičiumi ir Darbo biržos fiksuojamu bedarbių skaičiumi. Nedarbo lygio kilimą sąlygojo vykstantys struktūriniai pokyčiai šalies įmonėse ir sumažėjusi užsienio paklausa (Starkevičiūtė, M., 2000). Spaudžiamos ekonominės recesijos įmonės buvo priverstos ieškoti būdų, kaip didinti darbo našumą, kad išliktų konkurencinėje kovoje. Vienas iš lengviausių būdų savikainai mažinti – darbo vietų mažinimas. Kai kurios įmonės, ypač eksportavusios produkciją į Rusiją, visiškai bankrutavo, jų darbuotojai tapo bedarbiais, taip pat darbo neteko ir kai kurių pertvarkomų privatizuotų įmonių darbuotojai. Pasireiškė dideli teritoriniai nedarbo skirtumai, kai kuriuose regionuose labai smuko gyventojų pragyvenimo lygis, tačiau ekspertų vertinimu, didėjantis nedarbas liudija, jog prasideda giluminiai ekonomikos struktūriniai pertvarkymai, kas didina įmonių našumą ir teikia vilties ateičiai (Starkevičiūtė, M., 2000).

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Struktūrinio nedarbo tendencija pasireiškia tada, kai aukštos kvalifikacijos paklausių profesijų darbuotojų paklausa išlieka nepatenkinta, o nepaklausių profesijų žmonės negali įsidarbinti. Tai susiję su tuo, jog pertvarkant įmones, darbo dažnai pirmi netenka mažiau kvalifikuoti darbininkai. Taip pat labai sunku įsidarbinti jaunimui, kad ir turinčiam profesiją, bet neturinčiam praktinių įgūdžių, kas kai kurių darbdavių yra traktuojama kaip nepasirengimas darbo rinkai.

Taip pat Lietuvos darbo rinkai būdingas **ciklinis nedarbas**. Ypač dažnai tokia nedarbo forma pasitaiko pramonės sektoriuje. Kai kurios pramonės įmonės, neturėdamos užsakymų ir galimybių mokėti darbuotojams atlyginimus, mažina jų skaičių, o atsiradus naujiems užsakymams, priima savo senuosius darbuotojus ar kitus bedarbius terminuotiems darbams, o vėliau dažnai nepratęsia darbo sutarčių. Šie žmonės vėl grįžta į darbo biržą.

Nedarbo lygio padidėjimą lemia ne tik laisvų darbo vietų stoka. Ypač aktuali **institucinio nedarbo** problema, kai nemaža dalis bedarbių registruojasi darbo biržoje tik dėl to, jog oficialūs bedarbiai turi teisę mažiau mokėti už komunalinius patarnavimus, yra gana palanki bedarbių pašalpų mokėjimo tvarka, valstybės lėšomis draudžiama jų sveikata. Taigi, nemažai yra asmenų, kuriuos domina ne darbas, bet pažymos įvairioms institucijoms dėl kompensacijų, lengvatų. Anot, A. Pociaus (2000) institucinis nedarbas yra valstybės vykdomos socialinės apsaugos politikos išraiška ir reikia ieškoti būdų, kaip teritorinėms darbo biržoms apsisaugoti nuo „netikrų“ bedarbių, dirbtinai didinančių nedarbo lygį ir įtampą darbo rinkoje.

Socialinių mokslų daktaras A. Petrauskas, tyręs ekonomines ir socialines nedarbo pasekmes (2000) išskiria tiek neigiamas, tiek teigiamas pasekmes (žr. 2 priedą). Viena iš teigiamų nedarbo pasekmių jis laiko siekimą pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, kad būtų daugiau galimybių gaminti konkurencingą produkciją, užimti naujas rinkas ir užtikrinti darbo vietas dirbantiesiems.

1.5.3 Darbo jėga ir jos aktyvumo lygis

Darbo jėga – tai visi užimti gyventojai ir užsiregistravę teritorinėse darbo biržose bedarbiai. Šis rodiklis rodo, kiek darbingo amžiaus ir vyresnių žmonių dirba ar oficialiai ieško darbo. Be abejonės, dėl neoficialios darbo rinkos egzistavimo realus darbo jėgos skaičius yra didesnis už oficialiai registruojamą.

Darbo jėgos aktyvumo lygis – tai darbo jėgos santykis su darbingo amžiaus ir vyresniais gyventojais. Šis rodiklis (proc.) parodo, kaip aktyviai žmonės dirba ar ieško darbo. Rodiklis didėja, didėjant dviems pagrindiniams darbo rinkos struktūriniais vienetams – oficialiam užimtųjų skaičiui ir registruotam bedarbių skaičiui, t.y. darbo jėgai.

Statistikos Departamento žinynuose pateikiami tokie pagrindiniai **darbo jėgos aktyvumo rodikliai**:

1. 1000 – iui darbingo amžiaus ir vyresnių gyventojų tenkantis darbo jėgos skaičius. Šis rodiklis rodo, kiek gyventojų iš 1000 – io galinčių dirbti ar ieškoti darbo, realiai tai daro.
2. 1000 – iui gyventojų tenkanti užimtųjų dalis. Rodiklis yra įtakojamas bendro gyventojų skaičiaus bei užimtųjų skaičiaus kitimo. Didėjanti rodiklio reikšmė neabejotinai reiškia aktyvėjantį gyventojų užimtumą.
3. 1000 – iui gyventojų tenkanti bedarbių dalis. Šį rodiklį taip pat veikia tai, kaip greitai kinta gyventojų skaičius ir darbo neturinti jų dalis. Didėjanti rodiklio reikšmė nėra geras ženklas, - tai rodo, jog mažėja užimtumas ir didėja nedarbas.

1.5.4 Naujų darbo vietų kūrimas ir darbo jėgos pasiūlos-paklausos suderinamumas

Naujų darbo vietų kūrimo tempų kitimas neabejotinai atspindi bendrą šalies ekonominę situaciją bei situaciją darbo rinkoje. Nekyla abejonų dėl to, jog tiesioginės užsienio investicijos ir materialinės investicijos įtakoja naujų darbo vietų kūrimą. Juk dažniausiai ir norima pritraukti užsienio investicijas tam, kad būtų galima švelninti įtampą darbo rinkoje. O ir materialinės investicijos į gamybą dažnai vienaip ar kitaip įtakoja darbo vietų skaičių įmonėje, t. y. jis gali didėti dėl besiplečiančios gamybos, padidėjusių galimybių geriau tenkinti paklausą, tačiau techninės inovacijos gali pareikalauti ir aukų, t.y. ankstesnius įrengimus aptarnavę darbininkai gali tapti bedarbiais.

Statistikos Departamentas pateikia duomenis apie registruotas **laisvas darbo vietas** teritorinėse darbo biržose laikotarpio (ketvirčio, metų) pabaigoje, tačiau tie duomenys negali būti visiškai tikslūs dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, teritorinėse darbo biržose nėra registruojamos visos laisvos darbo vietos, nors darbdaviai tą privalo daryti pagal Lietuvos Respublikos Bedarbių Rėmimo įstatymo 11-ą straipsnį. Praktika rodo, jog pagal minėtą straipsnį taikytinos baudos ir kitos sankcijos darbdaviams realiai dažniausiai nėra taikomos, todėl darbdaviai nemato būtinybės registruoti laisvas darbo vietas darbo biržoje, kur dažnai nesitiki rasti reikalingos kvalifikacijos specialistų. Antroji netikslumo priežastis – duomenų pateikimas statistikos žinynuose laikotarpio pabaigai. Tokiu būdu fiksuojamos tik tam tikru atskaitos momentu (pvz., metų pabaigoje) registruotos laisvos darbo vietos, tuo tarpu daug laisvų darbo vietų, užpildytų laikotarpio bėgyje, į apskaitą nepatenka. Tik 1999 m. leidiniuose jau pradamas fiksuoti ir laisvų darbo vietų skaičius per laikotarpį (pvz., per metus).

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Darbo biržoje yra registruojamos darbo vietos atskiroms bedarbių grupėms – specialistams su aukštuoju ar aukštesniuoju išsilavinimu; kvalifikuotiems darbininkams bei aptarnavimo sferos darbuotojams; nekvalifikuotai darbo jėgai. Taip pat atskirai šioms bedarbių grupėms yra apskaičiuojamas **darbo jėgos pasiūlos – paklausos suderinamumas**, t. y. įvertinamas darbo jėgos pasiūlos ir paklausos santykis. Darbo jėgos paklausa (registruotos laisvos darbo vietos tam tikros profesijos bedarbiams) yra prilyginama 100 proc.; toliau fiksuojamas registruotų bedarbių, turinčių šią profesiją skaičius ir apskaičiuojamas santykis su paklausa. Gauti rezultatai leidžia išskirti paklausias ir nepaklausias profesijas, padeda bedarbiams realiai įvertinti savo galimybes bei įtakoja jų sprendimus dėl gretutinės specialybės įgijimo.

Investicijos taip pat gali turėti poveikį darbo jėgos pasiūlos – paklausos suderinamumui, nes sudėtingėjant gamybai turėtų išaugti aukštos kvalifikacijos specialistų bei darbininkų poreikis, t. y. jų paklausa auga ir, jei pasiūla yra didelė, gerėja suderinamumas. Siauroje darbo rinkoje investicijos į vieną ar kitą didesnę pramonės įmonę gali žymiai įtakoti kai kurių specialybių darbuotojų paklausą, o tai gali turėti įtakos ir suderinamumui. Teritorinės darbo biržos tikslas – šį suderinamumą didinti, profesinio mokymo pagalba ruošiant paklausių profesijų specialistus, įvairių programų pagalba padedant įsidarbinti nepaklausias profesijas turintiems bedarbiams ir kt.

1.6 Investicijų įtaka užimtumui makroekonominio požiūriu

Norint apibrėžti investicijų poveikį užimtumo lygiui, panaudotas realaus ekonominio ciklo modelis. Praktiškai susiduriama su žymiais užimtumo lygio svyravimais ekonominio ciklo požiūriu, todėl būtina išnagrinėti šių svyravimų priežastis.

Darbo pasiūlos pasikeitimo priežasčių analizė yra vienas iš prekių ir paslaugų pasiūlos kitimo veiksnių. Laikomasi nuostatos, kad kuo didesnis potencialaus darbo laiko fondas, tuo didesnė ir potenciali gamybos apimtis. Realaus ekonominio ciklo modelyje laikomasi požiūriu, kad veiksniai, sąlygojantys darbo pasiūlą, veikia ir bendrąsias pajamas.

Ekonomikos sukrėtimai, sąlygojantys laikiną darbo užmokesčio arba palūkanų normos kilimą, padidina darbo pasiūlą. Tai savo ruožtu didina gamybos apimtį.

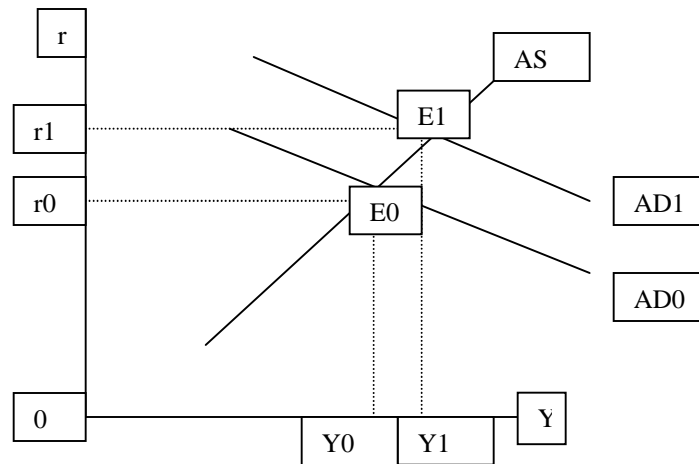
Darbo pasiūla darbo rinkoje formuojasi, esant palūkanų normos svyravimams. Kuo didesnė palūkanų norma, tuo didesnis darbo pasiūlos kiekis, o kartu – ir gamybos apimtis.

Realaus ekonominio ciklo modelis pavaizduotas 1 paveiksle. Realiosios bendrosios pasiūlos kreivė pavaizduota ne vertikali, bet teigiamo nuolydžio, t.y., didėjant realiajai palūkanų normai (r), realiosios bendrosios pasiūlos kiekis, o kartu ir gamybos apimtis (Y) didėja. Galiausiai realioji

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

palūkanų norma nusistovi tokio lygio, kuris užtikrina pusiausvyrą prekių rinkoje (Snieška, V. ir kt., 2002).

Vykstančius ekonominius svyravimus galima paaiškinti pateiktoju modeliu. Pusiausvyros produkto apimtys svyravimai priklauso nuo realiosios bendrosios paklausos (AD) arba pasiūlos (AS) pasikeitimų. Tuo pat metu, keičiasi ir užimtumo lygis.

1 pav. Realioji bendroji paklausa ir realioji bendroji pasiūla

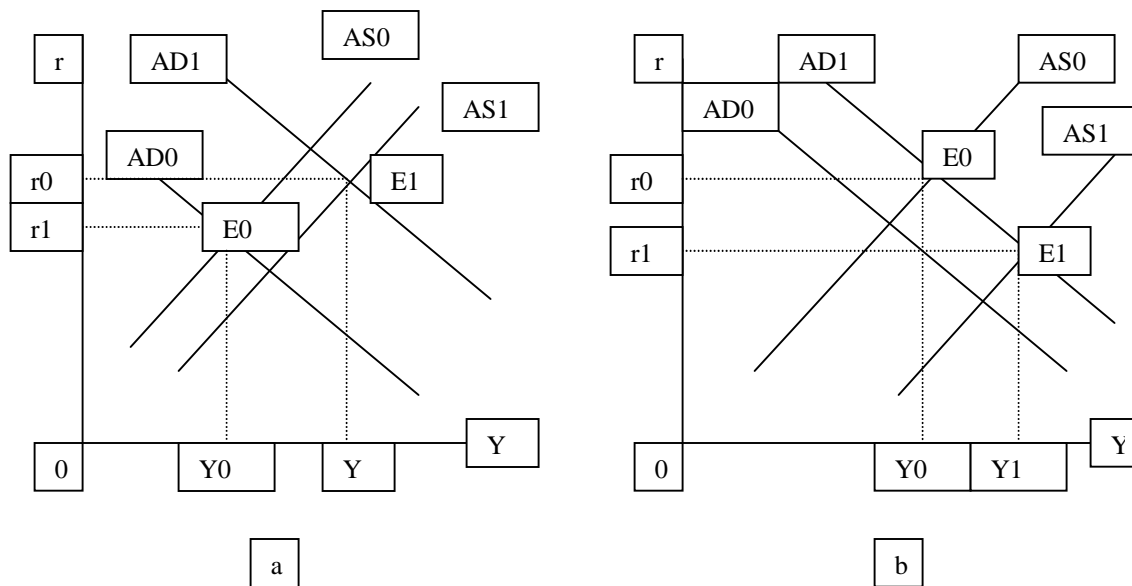
Šaltinis: Snieška, V. ir kt.(2002). *Makroekonomika*. Kaunas: KTU

Realaus ekonominio ciklo teorija teigia, kad realiosios bendrosios paklausos ir realiosios bendrosios pasiūlos pasikeitimą sąlygoja investicijos.

Investicijos realaus ekonominio ciklo teorijos požiūriu gali paveikti ekonomiką dviem pagrindiniais aspektais:

1. Tai sąlygoja prekių ir paslaugų bendrosios pasiūlos didėjimą. Gamybos funkcija pasikeičia taip, kad kiekvieną palūkanų normos lygį atitinka didesnė gamybos apimtis. Todėl realiosios bendrosios pasiūlos kreivė pasislenka į dešinę.
2. Investicijos sukelia ir bendrosios paklausos didėjimą. Akivaizdus suinteresuotumas firmoms tobulinti technologinius, gamybinius įrengimus ir kt. Šiuo atveju realiosios bendrosios paklausos kreivė taip pat pasislinks į dešinę.

Investicijų poveikis pavaizduotas 2 paveiksle, kurio (a) dalis rodo situaciją, kai investicijos labiau veikia paklausą, o ne pasiūlą. Tai rodo žymus paklausos ir gamybos apimtys pasikeitimas, susidarantis nedaug padidėjus palūkanų normai. Paveikslo (b) dalyje pavaizduota, kad šis poveikis veikia visų pirma pasiūlą. Tokiu atveju ypač didėja gamybos apimtis, o palūkanų norma mažėja.

2 pav. Investicijų poveikis realaus ekonominio ciklo modelyje

Šaltinis: Snieška, V. ir kt.(2002). *Makroekonomika*. Kaunas: KTU

Investicijų vyraujantis poveikis realaus ekonominio ciklo modelyje paklausai ar pasiūlai priklauso nuo mokslo ir technikos pažangos pobūdžio, t.y. nuo to, ar gamybos pasikeitimo pasekmės yra pastovios, ar laikinos. Kiekvienu šių atvejų pasekmės yra visiškai skirtingos. Pastovios pasekmės yra tokios, kurias lemia naujų gamybos technologijų sukūrimas. Laikinosios pasekmės yra tos, dėl kurių atsiranda laikini pasikeitimai. Suprantama, kad pastovios pasekmės labiau veikia investicijų paklausą, o kartu ir realiąją bendrąją paklausą, gamybos apimtį bei realiąją palūkanų normą. Be to, veikiant darbo laiko pakeitimo laisvalaikio poveikiui darbo pasiūloje, pasirenkant darbo vietą bei darbo pobūdį, keičiantis palūkanų normai, paveikiamas ir užimtumo lygis (Snieška, V. ir kt., 2002).

1.7 Investicijų poveikis darbo rinkai ir visai ekonomikai

Daugelyje valstybių gebėjimas pasinaudoti pasaulinėmis ekonomikos integracijos teikiamomis galimybėmis laikomas strateginiu tikslu. Praktikoje dažniausiai pabrėžiama investicijų nauda, investicijų įtaka šalies ūkio vystymui laikoma svarbiu veiksniu. Tačiau daugelio šalių ekonomistai globalizacijos poveikį šalies ekonomikai vertina prieštaringai. Nepaisant to, kad užsienio investicijų įtakos įvertinimas yra sudėtingas uždavinys, reikia pripažinti, jog netgi priartėjimas prie tokio įvertinimo padėtų spręsti svarbius ekonominės politikos formavimo klausimus (Lydeka, Grebliauskas, 1997; Lydeka, 1997).

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Ryšio tarp investicijų ir ekonominės plėtros analizei skiriama daug dėmesio ekonomikos teorijoje ir empiriniuose ekonominiuose tyrimuose. Kiekvienos šalies vyriausybės tradiciškai aktyviai ieško būdų stimuliuoti ekonominę šalies veiklą, siekiant ilgalaikio ekonominio augimo, todėl minėtų ryšių analizė yra labai aktuali. Ekonomikos mokslininkai ilgą laiką tyrė priklausomybę tarp investicijų ir šalies ekonominės plėtros. Priklausomybė tarp investicijų ir darbo rinkos yra tirta mažiau, tačiau bet kokiuose ekonominiuose tyrimuose investicijų įtaka darbo rinkai vis tiek yra daugiau ar mažiau apibrėžiama. Empiriniai tyrimai pagrindžia prielaidas apie ryšį tarp investicijų ir ekonominės plėtros. Nežiūrint pripažinto fakto, kad egzistuoja ryšiai tarp investicijų ir ekonominės plėtros, nėra vienos nuomonės, kokiais būdais investicijos veikia ekonomikos funkcionavimą, ūkio restruktūrizavimą, ir atvirkščiai. Skirtingi teoriniai modeliai pateikia skirtingas interpretacijas ir veikimo mechanizmus.

Darbe panagrinėtos teorinės prielaidos, pagrindžiančios prieštarinę požiūrį apie investicijų įtaką darbo rinkai ir visai ekonomikai.

1.7.1 Teigiama investicijų įtaka darbo rinkai ir visai ekonomikai

Teigiamas požiūris į investicijų įtaką šalies vystymui dažniausiai remiasi Dunningo teorija (Dunning, 1981). Ji teigia, kad investicijos kaip ūkio plėtros veiksnys dėl didėjančio produktyvumo gali paspartinti pramonės vystymąsi. Pavyzdžiui, išteklių kiekio didinimas ir jų kokybės gerinimas dėl mokslo ir technikos naujovių diegimo padidina gamybinį visuomenės pajėgumą, tai lemia šalies ūkio produktyvumą, t.y. parduodamų ir suteikiamų paslaugų kokybės ir kiekio didėjimą, taip pat ir darbo rinkos struktūrinių rodiklių gerėjimą ir visos ekonomikos augimą (Aristotelous, Fountas, 1994).

Kita investicijų teigiamos įtakos teorija aiškina, kad vietinės ekonomikos uždirbtas pelnas priklauso nuo užsienio kapitalo pagrindinių įplaukų dydžio, išlaidų elastingumo ir sukauptos patirties bei žinių nutekėjimo masto. Toks žinių nutekėjimas iš pažangios užsienio kompanijos keliais būdais sąlygoja produktyvumo augimą (Blomstrom, 1986). Pirmiausia, vietinė firma gali padidinti savo produktyvumą kopijuodama kai kurias technologijas. Antra, ji gali efektyviau naudoti jau egzistuojančias technologijas arba, dėl išaugusios konkurencijos rinkoje, ieškoti naujų technologijų. Trečia, užsienio investuotojas gali mokyti vietinius darbininkus, kurie vėliau įsidarbina vietinėse firmose. Kitas reikšmingas kelias žinioms pasklisti atveriamas per klientų ir tiekėjų glaudų bendradarbiavimą (Chung, 2001).

Šis teorinis modelis parodo, kaip investicijos gali padėti šaliai įveikti ydingą vystymo kelią: pavyzdžiui, šalyje žemas produktyvumo lygis, kuris sąlygoja žemą darbo užmokestį, lemia žemą taupymo lygį, kartu ir investavimą, o tai galiausiai dar labiau mažina produktyvumą. Taigi, šiuo atveju, investicijų atėjimas griaua šį ydingą ratą, papildydamas vietines santaupas, teikdamas efektyvų valdymą, marketingą ir technologijas, skatindamas produktyvumo augimą. Taigi, pagal šią teoriją, investicijos didina efektyvumą, produktyvumą, užimtumą ir skatina bendrą šalies plėtrą.

Investicijos vaidina ypatingai svarbų vaidmenį plėtojant šalies ūkį, nes keičiasi verslo veiklos sąlygos, reikalavimai darbo jėgai, verslo ir socialinei infrastruktūrai. Tai kelia naujus reikalavimus švietimui, specialistų rengimui, dėl ko kinta ne vien tik marketingas, kultūra, bet ir atskirų ūkio šakų produktyvumas. Investicijų poveikis ryškus ir vietinės paklausos struktūrai. Investuotojas kelia kokybiškai naujus reikalavimus savo verslo partneriams, verčia juos sparčiai tobulėti. Tiesioginė įtaka daroma ir vietinių įmonių strategijoms. Vietinės įmonės priverstos konkuruoti su stipriu ir kitokią patirtį turinčiu konkurentu, tai verčia ir vietines keisti savo strategijas, skatina inovacijas, ugdo konkurencinį pajėgumą. Taip sukuriamos palankios sąlygos sėkmingai plėsti veiklą į tarptautines rinkas (Asheghian, 2004).

Investicijos įvardijamos kaip viena iš efektyviausių priemonių ekonomikos augimui plėtoti, tai ypač svarbu Lietuvai. Esant brangiems kapitalo ištekliams ir ribotam jų kiekiui, investicijos skatina:

- gamybos ir eksporto plėtojimą. Paprastai investicijos į šalies įmones lydi naujų technologijų diegimą bei gaminių asortimento atnaujinimą, kokybės gerinimą ir tuo pagrindu išėjimą į naujas užsienio rinkas;
- naujų darbo vietų kūrimą ir esamų darbo vietų efektyvų išnaudojimą, kartu ir visuomenės pragyvenimo lygio kėlimą;
- pažangių, rinkos ekonomikos valstybėse priimtų valdymo ir marketingo metodų, kuriuos neišvengiamai kartu su kapitalu „atsineša“ užsienio investuotojai, diegimą (Hyman, 2001).

Įvertinant šiuos investicijų privalumus, galima daryti išvadą, kad aukščiau išvardintų veiksnių visuma suteikia geras perspektyvas įmonėms sėkmingai konkuruoti rinkoje, užtikrinant jų ilgalaikį ekonominį gyvybingumą didėjančios konkurencijos sąlygomis. Tačiau reikia pažymėti, kad vien didelis investicijų kiekis neužtikrina greitos ūkio plėtros. Didelę įtaką turi investicijų pobūdis ir struktūra, žmogiškasis kapitalas bei technologinė patirtis. Tačiau šie veiksniai nepatenka į kiekybinę investicijų lygio išraišką, užtikrinant darbo rinkos rodiklių gerėjimą ir ūkio plėtros stabilumą. Todėl, pritraukiant investicijas, yra labai svarbu visokeriopai pasinaudoti jų teikiamais privalumais bei stengtis išvengti neigiamo poveikio šalies ūkiui.

Investicijų svarbą šalies ūkiui galima paremti žemiau išvardintais teiginiais:

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

- Sukuriamos naujos darbo vietos. Dažnai užsienio kapitalo turinčios įmonės pradeda veiklą mažindamos darbuotojų skaičių, bet vėliau, plečiant veiklą, sukuriamos naujos darbo vietos, pagerėja darbo sąlygos.
- Užsienio investuotojai reguliariai investuoja ir skiria daugiau pinigų darbuotojų kvalifikacijai kelti bei naujiems darbo įgūdžiams formuoti.
- Diegiamos naujos ir progresyvios vadybos idėjos, kurios keičia senąsias, giliai išsėknyjusias vietines įmones. Tai labiausiai būdinga toms ekonominėms veikloms, kurios tradiciškai laikomos strateginėmis ir nuo senų laikų buvo valstybės nuosavybė.
- Dėl investicijų, įdiegiamos modernesnės technologijos, o įmonės verslo sėkmė dažnai „apibrėžiama“ pažangos tempu ir gebėjimu prisitaikyti besikeičiančioje rinkoje.
- Įmonės, kurios turi stiprius tarptautinius ryšius, gali greičiau perimti naujas technologijas ir įdiegti jas gamyboje.
- Kitos šalys, žinodamos, kad šalyje sparčiai daugėja investicijų, drąsiau remia ekonomiškai besivystančios šalies nepriklausomybę ir narystę tarptautinėse organizacijose. Užsienio investuotojai suinteresuoti, kad investuojančių šalių vyriausybės užtikrintų šalies, į kurią investuojama, saugumą (Samuolis, 2001a, 2001b; Startienė, 2002; Laaksonen-Craig, 2004).

Įvertinant investicijų privalumus, galima daryti išvadą, kad aukščiau išvardintų faktorių visuma suteikia geras perspektyvas darbo rinkos rodiklių gerėjimui ir ekonomikos augimui. Tačiau, reikia pažymėti, kad vien didelis investicijų srautas neužtikrina greitos ūkio plėtros, tad investicijos gali ir neturėti įtakos darbo rinkai ir ekonominiam šalies augimui.

1.7.2 Neigiama investicijų įtaka darbo rinkai ir visai ekonomikai

Neigiamas požiūris į investicijų poveikį šalies vystymui galėtų būti pagrįstas tokia logika. Užsienio kapitalo kompanijos dažnai veikia ypač didelė koncentracija pasižyminčiose ūkio šakose, turinčiose aukštus patekimo barjerus. Didelę koncentraciją investicijos gali net padidinti. Tai leistų užsienio kapitalo įmonėms „pasiimti“ ekonominę rentą bei „ištraukti“ iš vietinės šalies kapitalą, tai savo ruožtu sąlygotų šalies ekonomikos vystymo tempų sulėtėjimą (Daniels, 1998). Vietoj atotrūkio tarp investicijų ir užsienio mainų sumažinimo, investicijos gali iš rinkos išstumti vietinius gamintojus bei pakeisti juos užsienio tiekėjais ar gamintojais. Užsienio kapitalo įmonės gali reinvestuoti į tas pačias arba susijusias pramonės šakas, taip išplėsdamos savo rinkos dalį. Ir priešingai, čia galima išvystyti paramą vietinėms oligarchinėms kompanijoms, panaudoti susitelkusį

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

kapitalą efektyvesnėmis technologijomis, tačiau dėl to sumažinant darbuotojų užimtumą (Ragazzi, 1973; Brazauskienė, 2002; Junevičius, 2002; Pukelienė, Kazlauskienė, 2000).

Remiantis atlikta investicijų teorine analize, galima teigti, kad užsienio kapitalo perkėlimas iš vienos šalies į kitą gali vienu metu prieštaringai įtakoti šalies ekonominį augimą: vienosiose ūkio šakose ar pramonės sektoriuose investicijos gali prisidėti prie ekonominio augimo ir plėtros, papildyti ir suaktyvinti vietinių įmonių veiklą ir rezultatyvumą, padidinti užimtumą, bet kituose, esant tam tikroms aplinkybėms, ir sutrikdyti (Chung, 2001a).

Tačiau, reikia dar kartą pabrėžti, jog šalys, stokojančios finansinių išteklių, dažniausiai nepaiso TUI veiksnių įtakos neigiamų pusių ir įvairiais būdais skatina tiesiogines užsienio investicijas. Formuodamos savo ekonominę politiką šalys dažnai neįvertina, jog investicijų atėjimą į šalies ūkį sąlygoja daug skirtingų faktorių. Investicijų srautus įtakoja ne tik valstybės politika, bet ir šalies geografinė padėtis, jos struktūrinės charakteristikos. Svarbiausius faktorius, nulemiančius investuotojo apsisprendimą investuoti užsienyje, įvardijo Dunning'as, Swain.

Dunning (1993) teigia, kad užsienio investuotojai labiau domisi įmonėmis, kurios yra pelningos ir turi specifinių privalumų prieš kitas šalyje ar regione esančias įmones, aprūpindama tam tikras rinkas. Pagal Swain (1995), pasaulinė ekonomikos integracija teikia naudą gamybos sąnaudų mažinimo atžvilgiu, nedarbo lygio mažinimo atžvilgiu, nes ypatingai kreipiamas dėmesys į nebrangias gamybai reikalingas medžiagas ir pigią darbo jėgą.

Taigi, iš pradžių reikėtų nustatyti, ar investicijų didėjimas teigiamai įtakoja ekonomikos plėtrą ir, tyrimui aktualiu atveju, darbo rinkos struktūrinių rodiklių gerėjimą. Tokiu būdu, diferencijuotas investicijų efektyvumo įvertinimas bei konkrečių investavimo motyvų įvardijimas leistų lanksčiau skatinti investicijų atėjimą į atskiras Lietuvos ūkio šakas.

1.8 Investicijų įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams ekonominės analizės metodologija

Ekonominės analizės metodai yra ekonominių veiksnių ir procesų tyrimo būdų ir metodų visuma. Vienu svarbiausių ekonominės analizės metodų yra ūkio reiškinių grupavimas pagal nustatomus požymius (absoliučias ir santykinės apimtis, kokybės reikšmę ir t.t.), tokiu būdu galima išskirti ne tik bendro ekonominio pobūdžio grupuotes (investicijas, darbo rinką ir kt.), bet ir atskirų sferų, sektorių ar šakų ekonomikos lygyje (TUI į atskirus darbo rinkos struktūrinius elementus, MI į atskirus darbo rinkos struktūrinius elementus) struktūrą. Svarbią vietą analizėje užima duomenų palyginimas laiko, šalies, regiono, teritorijos aspektais. Tokiu būdu galima nustatyti pastovias dinamiškumo tendencijas, įtakančias struktūros poslinkius, statistinės analizės metodais, įvertinti

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

dinamiką, susiklosčiusią per praėjusius laikotarpius. Tai įgalina nustatyti ūkio reiškinių ir procesų kaitos laike tendenciją. Analizės būdu galima apskaičiuoti ir nustatyti statistinių rodiklių ir ekonominių duomenų kokybinius koreliacinius ryšius ir priklausomybę. Todėl panaudojami ekonominio – matematinio modeliavimo ir statistinių – ekonominių rodiklių kompiuterinio apdorojimo reikšmė ir rezultatai leidžia įvertinti būsimus pokyčius pasirinktuose tyrimo objektuose.

Rinkos ekonomika yra dinamiška, nes sparčiai kinta prekių ir paslaugų, gamybos ir prekybos, finansinės veiklos, investicijų apimtys, darbo rinkos ir kiti ūkio veiklos rodikliai. Statistikoje tokių pakitimų vertinimui naudojami indeksai kaip santykiniai indikatoriai, konkretų dydį laikantys baze ir prie jo derindami kitą dydį. Ne mažiau svarbu pagal apimtį analizuoti struktūros rodiklius, t.y. gamybos bei prekybos šakas, sektorius ir teritorijas, atskirų investicijų rodiklius, darbo rinkos struktūros elementus ir kt. Būtent ekonominės struktūros statistiniai rodikliai nurodo ekonomikos problemas ir galimybes. Taip pat analizuojant būtina išskirti ūkio reiškinių ir rodiklių koreliacinius ryšius, kurie padėtų įvertinti investicijų (tiesioginių užsienio ir materialinių) įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams stiprumą. Išvada įmanoma daryti atlikus kiekybinių vertinimų ir faktinių rezultatų palyginimą. O analizės metu naudojama kompiuterine technika gaunami dar patikimesni skaičiai, pagal kuriuos galima vertinti įvairius reiškinius ir daryti išvadas.

Siekiant įvertinti investicijų įtaką darbo rinkai, būtų tikslinga ieškoti kiekybiškai išreikšto ryšio tarp TUI ir atskirų darbo rinkos struktūros elementų bei MI ir atskirų darbo rinkos struktūros elementų.

Dauguma teoretikų (Ginevičius, Mikelis, 2002) sutinka su nuomone, kad sveikintinos yra investicijos, kurios kuria taip vadinamą bazinį užimtumą. Tai yra jei investicijos nukreiptos į gamybos veiklą bei jos plėtrą, tai investicijos yra naudingos ne tik regiono ar ūkio šakos mastu, bet ir visos šalies mastu.

Investicijų efektyvumas priklauso nuo to, kaip ir į kokius objektus yra investuojama. Neefektyvios, t.y. mažinančios bazinį užimtumą investicijos sumenkina investicijų rezultatus, diskredituoja investicijų pritraukiamumo idėją visuomenės akyse.

1.8.1 Analizei taikomi ekonometriniai metodai

Ekonometrija yra statistinių metodų panaudojimas ekonominių duomenų analizei, siekiant nustatyti ekonominės teorijos praktinį turinį. Ekonometrija gali būti apibrėžiama kaip socialinis mokslas, kuriame ekonomikos teorija, matematika, matematinė statistika taikomi ekonominių

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

reiškinių analizei. Pagrindiniai ekonometrijos tikslai: ekonomikos teorijos teiginių patikslinimas; pasirinktų matematinių priklausomybių skaitmeninis įvertinimas.

Ekonomikos teorijoje formuluojami teiginiai arba hipotezės, kurios dažniausiai iš prigimties yra kokybinės. Makroekonomikos teorija teigia, kad padidinus investicijų apimtį šalyje (mieste), bendras nedarbo lygis šalyje (mieste) turėtų sumažėti. Bet pati teorija nepateikia jokie skaitmeninio matavimo metodo šios įtakos stiprumui nustatyti. Tad ekonometrijos paskirtis kaip tik yra pateikti reikiamą skaitmeninį įvertinimą. Kitaip tariant, ekonometrija pateikia daugumos ekonomikos teorijų teiginių empirinę esmę.

Pagrindiniai analizei atlikti reikalingi etapai:

- surinkti statistinius duomenis apie tiriamų kintamųjų reikšmes;
- nustatyti priklausomybės identifikavimo sąlygas;
- įvertinti kintamųjų agregavimo galimybes;
- nustatyti koreliacijos laipsnį tarp kintamųjų;
- pateikti gautų rezultatų išvadas.

Gavus įvertinimus, reikia įsitikinti gautų rezultatų realumu. Patikrinimo metu nustatoma, kurie parametru įvertinimai yra teoriškai reikšminiai ir statistiškai patikimi. Statistinis kriterijus nustato įvertintą statistinį modelio patikimumą. Praktiškai dažniausiai kaip kriterijus imamas determinacijos koeficientas.

1.8.2 Investicijų įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams įvertinimo modelis

Ekonominės literatūros analizė pateikia dvejopą investicijų poveikį šalies ekonominei plėtrai: *teigiama* – TUI skatina ūkio plėtrą per kapitalo ir jo kokybės didėjimą, tai lemia šalies ūkio parduodamos produkcijos kokybės ir kiekio didėjimą, bei suteikia galimybę vietinėms kompanijoms pasisemti patirties ir žinių, išliekant gyvybingoms net ir didėjančios konkurencijos sąlygomis. Jei investuojama su tikslu kurti darbo vietas (pvz. „plyno lauko“ investicijos), tai investicijos nedarbo lygį ir bedarbių skaičių įtakos teigiamai, t.y. mažins šiuos rodiklius. *Neigiama* – užsienio kapitalo įmonėms veikiant ūkio šakose, turinčiose aukštus patekimo barjerus, juos tik stiprina, o tai kartu leidžia „pasiimti“ ekonomonę rentą bei „ištraukti“ iš vietinės šalies kapitalą. Suprantama, kad jei dėl įdiegtų efektyvių technologijų yra mažinamas darbuotojų skaičius, tai tokiu atveju investicijų įtaka yra neigiama.

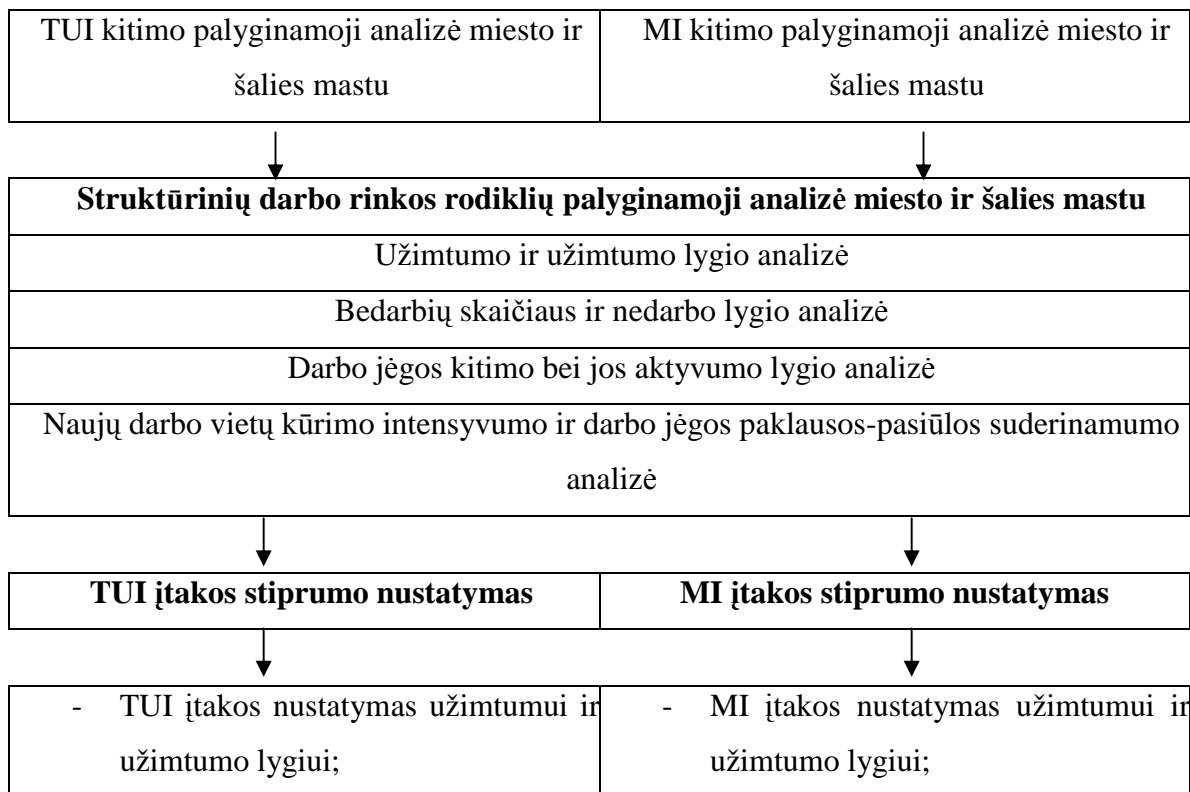
Taip pat ir materialinių investicijų įtaka darbo rinkos rodikliams gali būti dvejopa - tai natūralu, nes materialinės investicijos paprastai yra skirtos įmonės veiklai plėsti ar tobulinti, atnaujinant

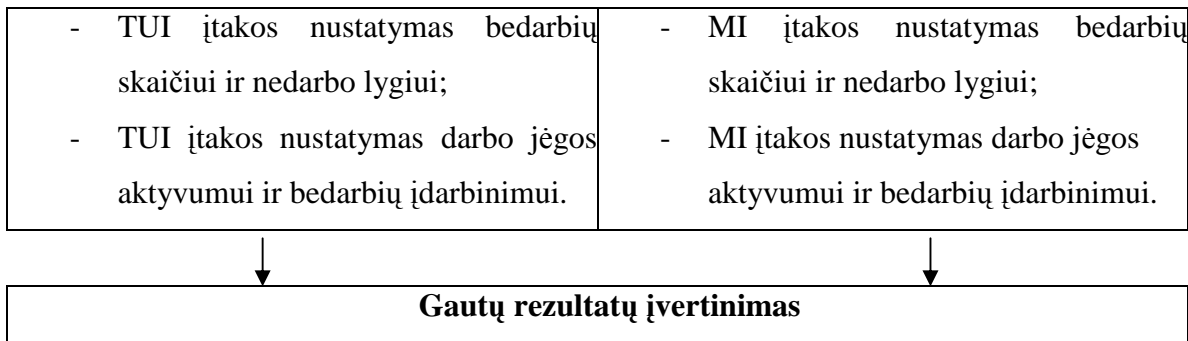
Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

susidėvėjusius įrengimus, transporto priemones ir kt. Labai dažnai tai neturi nieko bendra su naujų darbo vietų kūrimu ir stipriai neįtakoja gyventojų užimtumo mieste. Nors gali būti ir atvirkščiai, - jei įmonėje diegiama nauja gamybinė linija ir už įmonės lėšas perkami nauji įrengimai, jiems aptarnauti gali būti samdomi nauji darbuotojai.

Lietuvoje tiesioginės užsienio investicijos buvo vertinamos kaip vienas iš ūkio plėtros veiksnių, buvo ir yra laikomos svarbia gerėjančios darbo rinkos situacijos skatinimo sąlyga. Toks požiūris į TUI padiktavo atitinkamą valstybės ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu, tad Lietuva visokeriopai skatino ir skatina tarptautinio kapitalo atėjimą. Jam suteikiamos tiek mokestinės lengvatos, tiek ypatingos strateginio investuotojo teisės privatizuojant svarbius valstybei ir atskiriems miestams objektus. Tačiau atskiri atvejai verčia abejoti, ar visada TUI ir MI pačios užtikrina darbo rinkos rodiklių gerėjimą. Tuo tikslu praktinėje darbo dalyje diferencijuojami atskiri darbo rinkos struktūros elementai ir įvertinama TUI ir MI įtaka atskirai kiekvieno elemento pokyčiams.

Tyrimas apima TUI ir MI įtakos atskiriems darbo rinkos struktūros elementų pokyčiams stiprumo įvertinimą, visas kitas sąlygas ir aplinkybes laikant nekintančiomis. Siekiant nustatyti TUI ir MI įtaką, darbo rinka išskiriama į pagrindinius struktūrinius elementus, o paskui įtakos stiprumas detalizuojamas atskiriems elementams (3 pav.):

3 pav. Investicijų įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams įvertinimo schema

Šaltinis: autorės sukurta remiantis Boguslausko, V. (1999) „Ekonometrija“

Investicijų įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams įvertinimo metodas atliekamas tokiais žingsniais:

1. Atliekama tiesioginių užsienio ir materialinių investicijų palyginamoji analizė 2000 – 2004 m. šalies ir miesto mastu. Apskaičiuojami pagrindiniai dinamikos rodikliai – didėjimo tempas, vidutinis didėjimo tempas, padidėjimo tempas, vidutinis padidėjimo tempas. Atliekamos šių rodiklių palyginamosios analizės: TUI ir MI srautų, TUI ir MI vienam gyventojui, TUI ir MI pagal ekonomines veiklas.
2. Atliekama struktūrinių darbo rinkos rodiklių palyginamoji analizė 2000 – 2004 m. miesto ir šalies mastu: užimtumo ir užimtumo lygio, bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio, darbo jėgos kitimo bei jos aktyvumo lygio, naujų darbo vietų kūrimo intensyvumo ir darbo jėgos paklausos-pasiūlos suderinamumo analizės.
3. Atliekant koreliacinę analizę nustatomas TUI ir MI įtakos stiprumas darbo rinkos struktūros elementams: užimtumui ir užimtumo lygiui, bedarbių skaičiui ir nedarbo lygiui, darbo jėgos aktyvumui ir bedarbių įdarbinimui.
4. Paskutiniame etape įvertinami gauti rezultatai.

Atliktų įvertinimo rezultatų interpretavimas leis patvirtinti ar paneigti hipotezę, jog tiesioginės užsienio investicijos ir materialinės investicijos daro didelę įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, t.y. daugiausia teigiamai įtakoja užimtumą, padeda kurti naujas darbo vietas, mažina galimą nedarbo lygį.

1.8.3 Statistinių metodų naudojimas investicijų kitimo Šiaulių mieste, lyginant Lietuvos mastu, analizei

Kaip kito investicijos šalyje ir Šiauliuose tikslinga analizuoti naudojantis statistiniais metodais. Darbe investicijas Lietuvoje bei Šiauliuose ir jų dinamiką išanalizuosiu pagal rūšis, taikant statistinių duomenų dinamikos analitinius metodus. Analizėje naudojami šie rodikliai: didėjimo tempas, vidutinio didėjimo tempas, padidėjimo tempas ir vidutinio padidėjimo tempas.

Tokiu būdu galima įvertinti dinamiką, susiklosčiusią per praėjusius laikotarpius, nustatyti pastovias dinamiškumo tendencijas. Tai įgalina nustatyti ūkio reiškinių ir procesų kaitos laike tendenciją.

Rodiklių apskaičiavimo formulės pateiktos 1 lentelėje.

1 lentelė

Dinamikos rodiklių skaičiavimo formulės

Rodiklis	Formulė, skaičiuojant baziniu būdu	Formulė, skaičiuojant grandininio būdu
Didėjimo tempas	$T_d = \frac{y_n}{y_1} \times 100$	$T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} \times 100$
Vidutinis didėjimo tempas	$\overline{T}_d = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}}$	$\overline{T}_d = \sqrt[n]{T_{d1} \times T_{d2} \times \dots \times T_{dn}}$
Padidėjimo tempas	$T_p = \frac{y_n - y_1}{y_1} \times 100$	$T_p = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} \times 100$
Vidutinis padidėjimo tempas	$\overline{T}_p = \overline{T}_d - 100$	$\overline{T}_p = \overline{T}_d - 100$

Šaltinis: autorės sukurta remiantis Bartosevičienės, V. (2003) „Ekonomine statistika“

1.8.4 Statistinių metodų naudojimas investicijų įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiauliuose analizei

Įvertinti TUI ir MI įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams leistų koreliacinė analizė. Koreliacinė analizė nagrinėja stochastines priklausomybes. Daugelio veiksnių rezultatas gali įtakoti

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

atsitiktinius dydžius. Šiame darbe kelis iš jų panagrinėsiu ir pabandyti nustatyti ar tiesioginės užsienio ir materialinės investicijos įtakoja:

- užimtumą ir užimtumo lygį;
- bedarbių skaičių ir nedarbo lygį;
- darbo jėgos aktyvumo lygį;
- bedarbių įdarbinimą.

Nustatysiu ar egzistuoja ryšys tarp išvardintų veiksnių ir tiesioginių užsienio bei materialinių investicijų. Nustatysiu ryšių stiprumus. Tai įvertinsiu koreliacinės analizės būdu.

Koreliacinio ryšio analizė vykdoma keliais etapais:

- nustatomas koreliacinio ryšio buvimo faktas;
- nustatoma ryšio kryptis ir forma, t.y. apibūdinamas jos pobūdis;
- nustatoma ryšio kuri apibūdina faktorinio požymio reikšmių ir rezultatinio požymio vidurkių tarpusavio santykį;
- nustatomas ryšio tamprumas.

Analizei naudojami šie rodikliai: tiesinės koreliacijos koeficientas, determinacijos koeficientas ir koreliacijos indeksas. Skaičiavimai atliekami EXCEL funkcijomis pagal šias formules:

1. Tiesinės koreliacijos koeficientas (funkcija Correl)

$$r = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2} * \sqrt{n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2}}$$

2. Determinacijos koeficientas (funkcija RSQ)

$$R^2 = 1 - \frac{\sum (y - \hat{y})^2}{\sum (y - \bar{y})^2}$$

3. Koreliacijos indeksas (funkcija SQRT)

$$R = \sqrt{R^2}$$

Pirmiausia lentelėje pateikiami duomenys, kuriais ir naudosimės analizei atlikti. Toliau atliekama koreliacinė analizė su kiekvienu X_1, \dots, X_6 . Šioje analizėje reikia nustatyti, ar egzistuoja stochastinis ryšys tarp X ir Y. Tai galima nustatyti paskaičiavus koreliacijos koeficientus (r) ir nustačius jų reikšmingumą (t). Tai yra šios užduoties tikslas. Bet prieš tai apskaičiuojame dispersiją (S_x^2) ir iš jos ištraukiame šaknį (S_x).

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Dispersijos skaičiavimas:

$$S_x^2 = \overline{X_i^2} - (\overline{X_i})^2$$

Statistinio koreliacijos koeficiento skaičiavimas:

$$t_i = \left| r_i \sqrt{\frac{n-2}{1-r_i^2}} \right|$$

Norint rasti koreliacijos koeficientus, reikia naudotis visais turimais duomenimis. r reikšmes patikriname su CORREL funkcijos pagalba. Norint išsiaiškinti, ar koreliacijos koeficientas yra reikšmingas, pirmiausia reikia apskaičiuoti statistinį t ir jį palyginti su Stjudento lenteliniu t , kurį randame TINV funkcijos pagalba.

Kai koreliacijos koeficientas teigiamas – ryšys tiesioginis. Kai koreliacijos koeficientas neigiamas – ryšys tarp kintamųjų yra atvirkštinis, tai reiškia, kad vienam kintamajam didėjant, kitas mažėja. Kuo reikšmė yra artimesnė 1 ar -1, tuo ryšys yra glaudesnis. Interpretuojant tiesioginės koreliacijos koeficiento (r) reikšmes, naudojamosi tokiomis sąlygomis:

- kai $r < 0,2$, ryšio nėra;
- kai $0,2 < r < 0,5$, silpnas ryšys;
- kai $0,5 < r < 0,75$, ryšys vidutinis;
- kai $0,75 < r < 0,95$, stiprus ryšys;
- kai $0,95 < r < 1$, praktiškai funkcionalinis ryšys.

Koreliacijos koeficientas parodo tiesinio ryšio glaudumą, todėl esant jo reikšmei artimai nuliui negalima teigti, kad koreliacinio ryšio iš viso nėra. Tam tikrais atvejais gali pasireikšti glaudus kreivinis ryšys.

Analizėje labai svarbu atkreipti dėmesį į determinacijos koeficientą R^2 .

R^2 - determinacijos koeficientas parodo, kokią dalį visos rezultatinio požymio variacijos nulemia faktorinis požymis. R^2 kitimo ribos $[0, 1]$. R^2 apskaičiuojamas remiantis daugiamačiu koreliacijos koeficientu r . $R^2 = r^2$

Norint įvertinti koreliacijos koeficientų reikšmingumą, reikia palyginti paskaičiuotas t reikšmes su lenteliniu t reikšme. Atrenkame tik tuos kintamuosius, kurių paskaičiuota t reikšmė yra didesnė už Stjudento lentelinę t reikšmę. Tai, kad atitinkamų kintamųjų paskaičiuotos t reikšmės yra didesnės už lentelinę t , reiškia, kad Y kitimas daro įtaką šiems kintamiesiems.

2. INVESTICIJŲ ĮTAKOS DARBO RINKOS STRUKTŪROS POKYČIAMS ŠIAULIŲ MIESTE PRAKTINĖ ANALIZĖ

2.1 Bendras investicinio klimato Lietuvoje ir Šiauliuose įvertinimas

Lietuvoje užsienio investicijas reglamentuojantys įstatymai išleisti daug vėliau nei kitose Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Investiciniai procesai Lietuvoje pagyvėjo tik atkūrus nepriklausomybę ir priėmus svarbiausius ūkinę veiklą reguliuojančius įstatymus. Lietuvoje užsienio investuotojai pradėjo investuoti 1990 metais, tačiau augimo tempai buvo nedideli. Pagrindinė to priežastis – tuometinė silpna bei nestabili Lietuvos ekonominė būklė: lėtos ekonominės reformos, didelė infliacija, bankų krizė, gana didelis politinės rizikos laipsnis bei kiti neigiamą įtaką investuotojams darantys veiksniai. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas į šalies ekonomiką – ilgalaikis procesas, ir tik šalyje, įgijusioje tarptautinėje investicijų rinkoje palankios užsienio kapitalui valstybės reputaciją, jis stabiliai auga.

Valstybė, siekdama pritraukti užsienio ir privačias vietines investicijas, turėtų pirmiausia investuoti pati – įskaitant ir ES struktūrinių fondų kofinansavimą bei objektų (sklypų, pastatų) infrastruktūros parengimą sudarant palankias sąlygas privačioms investicijoms.

Lietuva toliau tobulina teisinę bazę, atsižvelgdama į Europos Komisijos rekomendacijas laisvo kapitalo, prekių ir paslaugų judėjimo, pramonės politikos ir kitose investicinio klimato gerinimo prielaidas sudarančiose srityse.

Lietuvos specialistų dėmesys pastaruoju metu vis labiau krypsta į tai, kad būtina kuo daugiau dėmesio skirti vadinamosioms plyno lauko („*green field*“) investicijoms. Be jų mūsų įmonėms šiuolaikiniame sparčiai tobulėjančių technologijų pasaulyje sunku tikėtis ilgalaikės plėtros.

Lietuva kol kas turi vos keletą tikrų investicijų į plyną lauką, kurios besivystančiose valstybėse sudaro pramonės ir technologijų atnaujinimo pagrindą. Plyno lauko investicijų sąvoka apibrėžta 2003 m. birželio 24 d. priimtame Lietuvos Respublikos investicijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme. Remiantis plyno lauko investicijų sąvokos apibrėžimu numatoma tvarkyti tokių investicijų apskaitą ir apskaitos rezultatų išvadas naudoti investavimą skatinantiems pasiūlymams rengti. Be to, Ūkio ministerija kartu su Finansų ministerija vykdo PHARE programos finansuojamą projektą „Plyno lauko investicijų skatinimas Lietuvoje“, kuriame nagrinėjamos galimos teritorijos Lietuvoje plyno lauko investicijoms ir galimybės tokias investicijas pritraukti į Lietuvą.

Reikia pastebėti, jog bendrai Lietuvoje yra palyginti labai mažai pramoninei veiklai paruoštų (su infrastruktūra, aptarnavimo ir valdymo struktūra) investicinių sklypų. 2005 m. ECORYS atliktos

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė
studijos duomenimis (ECORYS Nederland BV, 2005), šiuo metu pramonės veiklos vystymui Lietuvoje komercinės įmonės gali pasiūlyti 133,5 tūkst. m² tinkamos žemės: Vilniuje – 82,0 tūkst. m², Kauno LEZ – 30,0 tūkst. m², Klaipėdos LEZ – 21,5 tūkst. m². Taip pat šiuo metu yra parengti/rengiami dar 4 pramoninių parkų projektai.

Tuo tarpu kitose Centrinės ir Rytų Europos šalyse yra žymiai didesnė tokių sklypų pasiūla. Pavyzdžiui, Čekijoje yra įkurta daugiau nei 50 pramonės parkų (1,8 tūkst. ha), Rumunijoje – 45, Slovakijoje – 9 ir dar papildomai atrinkta 17 naujų vietovių pramonės parkams steigti.

Kaip atskirą veiksnį, turintį įtakos tolimesnei pramonės ir verslo plėtrai Šiauliuose, reikia išskirti bendrą šalies investicinį klimatą. 2004 m. Pasaulio banko parengtoje studijoje “Lithuania Investment Climate Assessment” (The World Bank, 2004) pažymima, jog per pastaruosius 2-3 metus investicinis klimatas Lietuvoje ženkliai pagerėjo. 2004 m. Pasaulio banko ir Tarptautinės finansų korporacijos bendrai atliktų tyrimų, pagal verslui palankią aplinką Lietuva yra priskiriama prie 20 aukščiausiai vertinamų pasaulio šalių. Pagrindinės šalies stipriosios pusės yra: narystė ES ir NATO, stabili makroekonominė padėtis, darbuotojų streikų nebuvimas, ES struktūrinių ir fondų pasiekiamumas, žemas pajamų mokesčių lygis, lengvesnės muitinės procedūros Latvijos ir Lenkijos pasienyje, taip pat aukščiausias ES šalių narių tarpe BVP augimas, stiprios eksporto pozicijos su ES, žemi darbo kaštai, sparčiai augantis darbo produktyvumas, gerai išvystytas kelių tinklas, jūrų ir oro transporto infrastruktūra, santykinai žemi energetiniai kaštai (ECORYS Nederland BV, 2005).

Tačiau atsižvelgdami į pastarųjų metų investicijų rodiklius, įvairūs ekspertai pažymi, jog tolimesniam šalies patrauklumui užtikrinti, būtina aktyviai vykdyti kryptingą investicijų pritraukimo politiką, t.y. patrauklaus įvaizdžio užsienyje kūrimą, tiesioginių ryšių su potencialiais investuotojais palaikymą, taip pat biurokratinių suvaržymų, ypač žemės sklypų formavimo ir jų panaudojimo verslo paskirčiai, mažinimą ir pan.

Reikia pastebėti, jog tiek miesto vadovai, tiek verslo bendruomenė tolimesnį Šiaulių miesto augimą sieja su pramonės bei logistikos plėtra, didelį dėmesį skiriant tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Remiantis įvairiais tyrimais, artimiausiu metu Centrinei ir Rytų Europai, ypatingai naujosioms ES šalims narėms, prognozuojamas spartus tiesioginių užsienio investicijų augimas. Palyginti žemas darbo užmokestis ir nedideli įmonių mokesčiai, galimybė pasinaudoti ES subsidijomis, kartu laisvas įėjimas į likusių ES šalių rinkas, lemia naujai prisijungusių šalių patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms tiek iš kitų ES šalių narių, tiek ir iš trečiųjų šalių. Remiantis didžiausių tarpnacionalinių kompanijų apklausa, šių šalių galimybės pritraukti TUI priklausys nuo tiesioginio darbo su investitoriais ir tolimesne TUI politikos liberalizacija. (Prospects for FDI Flows and TNC Strategies 2004-2007, 2004)

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Kaip pagrindines Šiaulių miesto stiprybes, sudarančias palankias sąlygas pramonės plėtrai ir užsienio investicijoms, galima išskirti:

1. *Palyginti pigi darbo jėga.* Mėnesinis bruto darbo užmokestis apdirbamojoje pramonėje Šiauliuose sudaro 894 Lt arba 259 eurų (2003 m.), t.y. 15-45 % mažiau nei kituose didžiausiuose šalies miestuose ir 14 % – nei vidutiniškai Lietuvoje. Reikia pabrėžti, jog darbo užmokestis Lietuvos pramonės sektoriuje yra vienas mažiausių Europos Sąjungoje: t.y. 7 kartus mažesnis už vidutinį darbo užmokestį senosiose ir 2 kartus - už vidutinį darbo užmokestį naujosiose ES šalyse - narėse.
2. *Aukštosios mokyklos.* Šiauliuose veikia 1 universitetas ir 3 kolegijos, kurios per metus parengia virš 2,5 tūkst. specialistų (2004 m.). Šiaulių verslininkų nuomone (RAIT, 2005), Šiaulių universitetas yra svarbus veiksnys darbuotojų rengimui, pats universiteto buvimas faktas palankiai veikia, pritraukiant potencialius darbuotojus į miestą.
3. *Dideli neužimti žemės plotai mieste ir aplink jį.* Vien Zoknių rajone yra 432 ha laisvos žemės, kuri galėtų būti pritaikyta pramonės įmonių veiklai.
4. *Strategiškai patogi susisiekimo su kitais regionais vieta.* Miestas yra tarptautinių magistralinių kelių sankryžoje. Kartu su Radviliškiu, Šiauliai sudaro vieną iš didžiausių geležinkelio mazgų Lietuvoje, per miestą eina tarptautinis geležinkelio koridorius. Šiauliai yra 100-200 km atstumu nuo 5 neužšalanchių jūrų uostų. Kompleksinę miesto transporto sistemą papildė sertifikuotas tarptautinis Šiaulių oro uostas.

Tuo tarpu kaip veiksnys, turinčius/galinčius turėti neigiamą įtaką Šiaulių miesto pramonės plėtrai ir konkurencingumui, galima išskirti:

1. *Žemas darbo jėgos produktyvumas.* Darbo produktyvumas, skaičiuojant pridėtinę vertę, 1 darbuotojui Šiaulių apdirbamojoje pramonėje yra 17 % mažesnis už šalies apdirbamosios pramonės vidurkį (remiantis 2003 m. LR Statistikos departamento duomenimis). Reikia pastebėti, jog Lietuva apdirbamosios pramonės darbo produktyvumo rodikliu beveik 5 kartus atsilieka nuo senųjų ES šalių narių.
2. *Laisvos kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas.* Kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą šiuo metu Šiaulių verslininkai išskiria kaip vieną svarbiausių tolesnės pramonės plėtros kliūčių. Pagrindinės šios situacijos priežastys – kvalifikuotų darbuotojų išvykimas į kitus Lietuvos miestus ir užsienio valstybes, taip pat darbuotojų kvalifikacijos praradimas dėl buvusio ekonominio miesto nuosmukio ir ilgalaikio nedarbo. Šiaulių darbo biržos statistiniai duomenys patvirtina šios problemos egzistavimą.
3. *Pramonės poreikių neatitinkanti švietimo įstaigų darbo kokybė.* Remiantis Šiaulių verslininkų apklausa, dažniausiai būsimus darbuotojus (darbininkų profesijų) įmonės apmoko pačios, nes

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

jiems reikalingų darbininkų mokymo įstaigos neruošia. Dalis verslininkų iškelia problemą, jog specialistai aukštosiose mokyklose yra ruošiami, neatsižvelgiant į miesto poreikius arba parengiami nepakankamos kvalifikacijos.

4. *Neišvystyta infrastruktūra pramonės plėtrai.* Kaip parodė Šiaulių verslininkų apklausa, Šiaulių mieste trūksta investicijoms parengtų žemės plotų, nesukurtas paslaugų paketas naujai besikuriančioms įmonėms.

5. *Nepakankamai išvystyta miesto susisiekimo infrastruktūra.* Kai kurių Šiaulių verslininkų nuomone, miesto galimybėms tapti reikšmingu transporto ir prekių judėjimo keliu gali trukdyti pasenusi susisiekimo infrastruktūra. Geležinkelio infrastruktūrai būtina modernizacija, kol kas mažos ir Šiaulių oro uosto panaudojimo galimybės krovinių pervežimams.

6. *Nepakankamai aktyvi miesto savivaldybės užsienio investicijų pritraukimo politika.* Dalis verslininkų skeptiškai vertina Šiaulių miesto savivaldybės galimybes pritraukti pakankamai stambių užsienio investuotojų, su kuriais iš dalies yra siejama tolesnė miesto plėtra.

Šiaulių mieste pramonė išlieka vyraujančia ekonomine veikla, todėl miesto savivaldybė siekia stiprinti pramonės potencialą ir sudaryti jos plėtrai palankią investicinę aplinką. Tuo tikslu Šiaulių miesto savivaldybė yra numačiusi įgyvendinti industrinio parko įkūrimo projektą, apimantį laisvų žemės sklypų pramonei paruošimą, tinkamos inžinerinės infrastruktūros juose įrengimą bei reikalingų paslaugų paketo šio parko bendruomenei sukūrimą. Vienu pagrindinių industrinio parko prioritetų laikytinas įmonių, kuriančių aukštos pridėtinės vertės produktus ir paslaugas, pritraukimas į jį.

Tikimasi, jog šis projektas teigiamai įtakos viso miesto plėtrą, t.y. pagyvins ekonomiką ir padidins konkurencinį potencialą, sumažins gyventojų emigraciją iš miesto ir pritrauks kvalifikuotus specialistus, skatins smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą ir pan.

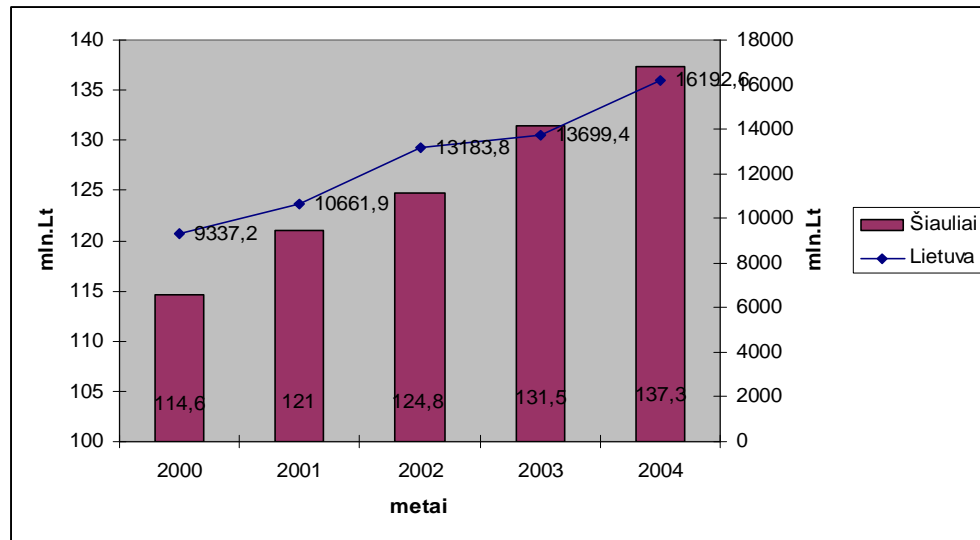
2.2 Tiesioginių užsienio investicijų palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose

Šiame poskyryje investicijas Lietuvoje bei Šiauliuose ir jų dinamiką išanalizuosime pagal rūšis, taikant statistinių duomenų dinamikos analitinius metodus. Analizėje naudojami šie rodikliai: didėjimo tempas, vidutinio didėjimo tempas, padidėjimo tempas ir vidutinio padidėjimo tempas (formulės pateiktos teorinėje dalyje).

Nagrinėjamu periodu (2000-2004m.) TUI srautai (tiek Lietuvoje, tiek ir Šiauliuose) pastoviai augo, nes augantis BVP ir tapusi stabilia šalies ekonominė padėtis leido įgyti užsienio investuotojų pasitikėjimą, užtikrinusį augantį TUI įplaukų srautą. Galima išskirti kelias priežastis, kodėl užsienio

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

investuotojai nusprendė investuoti Lietuvoje. Tai – žemi darbo kaštai, kvalifikuota darbo jėga, augantis rinkos potencialas, geografinė padėtis ir ekonominis bei politinis stabilumas.

4 pav. Tiesioginių užsienio investicijų srautai Lietuvoje ir Šiauliuose

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

4 paveiksle matoma tendencija, apie kurią buvo kalbėta, t.y. tiesioginės užsienio investicijos sudaro pastovų ilgalaikio kapitalo srautą tiek į šalį, tiek ir į Šiaulių miestą ir jų apimtis po truputį didėja. TUI kitimo tendencijos apskaičiuotos 2 lentelėje.

2 lentelė

Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.

(veikusiomis kainomis, mln.Lt)

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva	9337,2	10661,9	13183,8	13699,4	16192,6
Pokytis, proc.		+14,2	+23,7	+3,9	+18,2
Šiauliai	114,6	121	124,8	131,5	137,3
Pokytis, proc.		+5,6	+3,1	+5,4	+4,4
Šiaulių dalis Lietuvos rodiklyje, proc.	1,2	1,1	0,95	0,96	0,85

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Iš 2 lentelės matyti, kad TUI didesniu ar mažesniu tempu, bet visu nagrinėjamu laikotarpiu (nuo 2000m. iki 2004m.) augo. Mažiausias investicijų srauto kilimas buvo 2003m. – tik 3,9 proc., o didžiausias 2002m. – 23,7 proc. 2002m. buvo privatizuoti svarbūs objektai (Lietuvos taupomasis

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

bankas ir Lietuvos žemės ūkio bankas). Be to, dėl gerėjančios ekonominės padėties Lietuvoje TUI srautas didėjo ir ne dėl privatizavimo, o dėl pačių investuotojų noro investuoti Lietuvoje. Nemažas TUI šuolis įvyko ir 2004m. Tais metais TUI srautas buvo 18,2 proc. didesnis nei 2003m. ir net 73,42 proc. didesnis nei 2000m.

Tokia pat tendencija fiksuojama ir taikant statistinių duomenų dinamikos analitinius metodus.

3 lentelėje apskaičiuoti tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje dinamikos rodikliai, o 4 lentelėje – tiesioginių užsienio investicijų Šiauliuose dinamikos rodikliai.

3 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų dinamika Lietuvoje 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
TUI iš viso, mln.Lt	9337,2	10661,9	13183,8	13699,4	16192,6
Rodikliai, apskaičiuoti baziniu būdu					
Didėjimo tempas		114,19	141,2	146,72	173,42
Vidutinis didėjimo tempas	113,88				
Padidėjimo tempas		14,19	41,2	46,72	73,42
Vidutinis padidėjimo tempas	13,88				
Rodikliai, apskaičiuoti grandininio būdu					
Didėjimo tempas		114,19	123,65	103,9	118,2
Vidutinis didėjimo tempas	113,88				
Padidėjimo tempas		5,58	23,65	3,9	18,2
Vidutinis padidėjimo tempas	13,88				

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

4 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų dinamika Šiauliuose 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
TUI iš viso, mln.Lt	114,6	121	124,8	131,5	137,3
Rodikliai, apskaičiuoti baziniu būdu					
Didėjimo tempas		105,6	108,9	114,7	119,8
Vidutinis didėjimo tempas	104,3				
Padidėjimo tempas		5,58	8,9	14,75	19,8
Vidutinis padidėjimo tempas	4,3				
Rodikliai, apskaičiuoti grandininio būdu					
Didėjimo tempas		105,58	103,14	105,37	104,41
Vidutinis didėjimo tempas	104,3				
Padidėjimo tempas		5,58	3,14	5,37	4,41

Vidutinis padidėjimo tempas	4,3
-----------------------------	-----

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Šiaulių mieste taip pat kaip ir visoje Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu TUI srautas didėjo. Žinoma, ne taip ženkliai kaip Lietuvos mastu, bet vis gi pastovus augimas išlieka. Čia TUI srautas kiekvienais metais išauga vidutiniškai 4,63 proc., o nuo 2000m. iki 2004m. augimas siekė 19,8 proc.

Tiesioginių užsienio investicijų į Šiaulių miestą dalis Lietuvos mastu kinta nuo 0,85 proc. iki 1,2 proc.; vidurkis – 1,01 proc. Tiesioginių užsienio investicijų Šiauliuose yra per mažai, lyginant Lietuvos mastu. Finansų ekspertų nuomone, investicijų vis dar nėra pakankamai dėl šių priežasčių: per mažai dėmesio skiriama strateginiam planavimui; investicijos nepritraukiamos ilgalaikėms programoms; neįvardijamos investicijoms patraukliausios šalies pramonės šakos (Slušnytė R., Tamulionis P., 2000). Tačiau vilčių Lietuvai teikia tai, jog kai kurios šalys perkelia čia savo gamybą, kurdamas filialus ir pasinaudodamos pigia ir kvalifikuota darbo jėga (Starkevičiūtė M., 2000).

5 lentelės duomenys rodo, jog visą tiriamąjį laikotarpį vienam gyventojui tenkanti tiesioginių užsienio investicijų dalis taip pat augo tiek Lietuvoje, tiek ir Šiauliuose.

5 lentelė

Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.

(veikusiomis kainomis, Lt)

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva	2678	3068	3808	3976	4727
Pokytis, proc.		+14,6	+24,1	+4,4	+18,9
Šiauliai	855	906	940	1002	1056
Pokytis, proc.		+6	+3,8	+6,6	+5,4

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Daugiausiai TUI vienam gyventojui išaugo 2002 m. – 24,1 proc., tai sąlygojo bendras TUI srauto padidėjimas Lietuvoje. Tais metais jis taip pat buvo didžiausias. Šiauliuose TUI vienam gyventojui daugiausia išaugo 2003 m. – 6,6 proc., augimas buvo didesnis nei visoje šalyje, kur TUI 1 gyventojui išaugo tik 4,4 proc. Atsižvelgiant į šiuos rodiklius, galima daryti išvadą, kad užsienio investuotojai nerodo didelio susidomėjimo Šiaulių miestu, vienam miesto gyventojui tenkanti TUI dalis tiriamuoju laikotarpiu buvo tik 22 – 32 proc. šalies TUI, tenkančių vienam gyventojui. Tai rodo, jog Šiauliai nėra ypatingai patrauklus užsienio investuotojams, ir kad užsienio investicijos gali taip smarkiai neįtakoti ekonominių miesto rodiklių bei darbo rinkos pokyčių kaip šalyje bendrai.

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

2000 – 2004 m. pagal ekonomines veiklas Šiauliuose daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų buvo investuota į apdirbamąją pramonę (6 lentelė).

6 lentelė

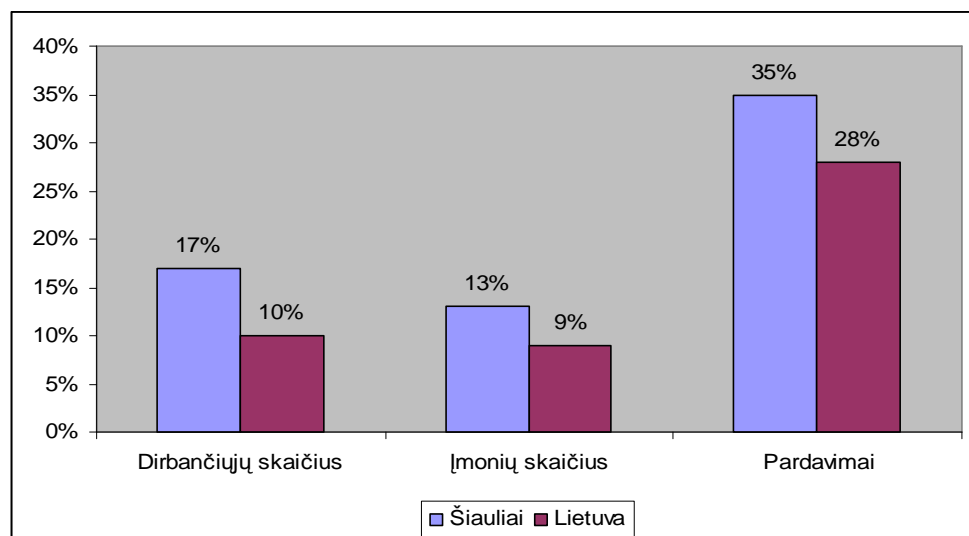
Tiesioginės užsienio investicijos Šiauliuose 2000-2004m. pagal ekonomines veiklas

(veikusiomis kainomis, mln.Lt)

Ekonominės veiklos rūšis	2000	2001	2002	2003	2004
Iš viso	114,6	121	124,8	131,5	137,3
Pokytis, proc.		+5,6	+3,1	+5,4	+4,4
Pramonė	90,2	105,6	104,3	111,5	116,4
Pokytis, proc.		+17,1	-1,2	+6,9	+4,4
Paslaugos	22,9	14,1	19,1	18,5	19,3
Pokytis, proc.		-38,4	+35,5	-3,1	+4,3
Kitos veiklos	1,5	1,3	1,4	1,5	1,6
Pokytis, proc.		-13,3	+7,7	+7,1	+6,7

Šaltinis: VŠĮ“Ekonominių tyrimų centras“, Šiaulių miesto industrinio parko plėtra“

Iš 6 lentelės matome, kad 2001 m. į pramonę investuota net 87 proc. visų miesto TUI, nedaug sumažėjo ir 2003 m. bei 2004 m., kai į pramonę buvo investuota 85 proc. visų miesto TUI. Taigi, Šiauliams nebūdinga tiesioginių užsienio investicijų į pramonę mažėjimo tendencija kaip bendrai Lietuvoje (TUI į pramonę Lietuvoje 2000 – 2004 m. sumažėjo beveik 8 proc.). Šiauliuose TUI į pramonę labiausiai padidėjo 2001 m. – net 17,1 proc., 2002 m. buvo stebimas nežymus kritimas – 1,2 proc., o vėlesniais metais – vėl gi augimas – atitinkamai 6,9 proc. ir 4,4 proc. Sudarydamos didžiąsą dalį visų tiesioginių užsienio investicijų mūsų mieste, investicijos į pramonę turi didžiąsą lyginamąjį svorį visose TUI.

5 pav. Pramonės rodikliai 2000-2004 m. Šiauliuose ir Lietuvoje

Šaltinis: LR Statistikos departamentas, www.std.lt

2000-2004 m. laikotarpiu pramonės įmonių ir jose dirbančių darbuotojų skaičius, taip pat pardavimų apimtys mieste auga sparčiau nei vidutiniškai Lietuvoje (5 pav.).

Pagrindinės pramonės šakos, vertinant pagal įmonių pardavimus, yra elektroninės ir optinės įrangos gamyba, transporto įrangos gamyba, medienos ir baldų gamyba, maisto produktų ir gėrimų gamyba, tekstilės ir tekstilės gaminių gamyba, guminių ir plastikinių dirbinių gamyba.

Elektroninės ir optinės įrangos gamyba yra viena sparčiausiai augančių Šiaulių miesto apdirbamosios pramonės šakų. Iš sparčiai augusių tiesioginių užsienio investicijų galima spręsti apie užsieniečių susidomėjimą šia Lietuvos pramonės šaka (2002 m. augimas siekė 3%, o 2003 m. – 22%). Didžiausios įmonės šioje pramonės šakoje, pagal darbuotojų skaičių, yra UAB “Šiaulių tauro televizoriai”, UAB “Elga”, UAB “Plamega”.

Transporto įrangos gamyba, vertinant pagal pardavimų apimtį, užima antrą vietą tarp didžiausių Šiaulių pramonės šakų. Kasmet pritraukiamos tiesioginės užsienio investicijos byloja apie šios pramonės šakos patrauklumą. 2002 m. tiesioginės užsienio investicijos siekė 50,9 mln. Lt., t.y. beveik 64% visų apdirbamosios pramonės tiesioginių užsienio investicijų. Didžiausia įmonė šioje pramonės šakoje, sprendžiant pagal pardavimus ir darbuotojų skaičių, yra AB “Baltic vairas”.

Pastaruoju metu medienos ir baldų gamyba vystosi sparčiais tempais, jos vaidmuo pramonėje ženkliai auga. Didžiausia šio sektoriaus įmonė, lyginant pagal pardavimus ir darbuotojų skaičių, yra AB “Venta”. Ši pramonės šaka patraukli užsienio investuotojams. Pagrindinis užsakovas – švedų koncernas IKEA.

Maisto produktų ir gėrimų gamyba taip pat gana palankiai vertinama užsienio investuotojų, jai tenka didelė tiesioginių užsienio investicijų dalis visoje apdirbamojoje pramonėje (2003 m. – 29%). Didžiausios šio sektoriaus įmonės, vertinant pagal pardavimus ir darbuotojų skaičių, yra AB “Gubernija”, AB “Naujoji Rūta”, UAB “Rūta”.

Tekstilės ir tekstilės gaminių gamyba, pagal darbuotojų skaičių, yra viena didžiausių Šiaulių miesto pramonės šakų (po medienos perdirbimo ir baldų gamybos). Tačiau analizuojant tiesioginių užsienio investicijų apimtį, pastebimas mažėjantis susidomėjimas šia pramonės šaka užsienio investuotojų tarpe. Vis didesnę grėsmę šalies tekstilės ir jos gaminių pramonei kelia pigi produkcija iš Kinijos.

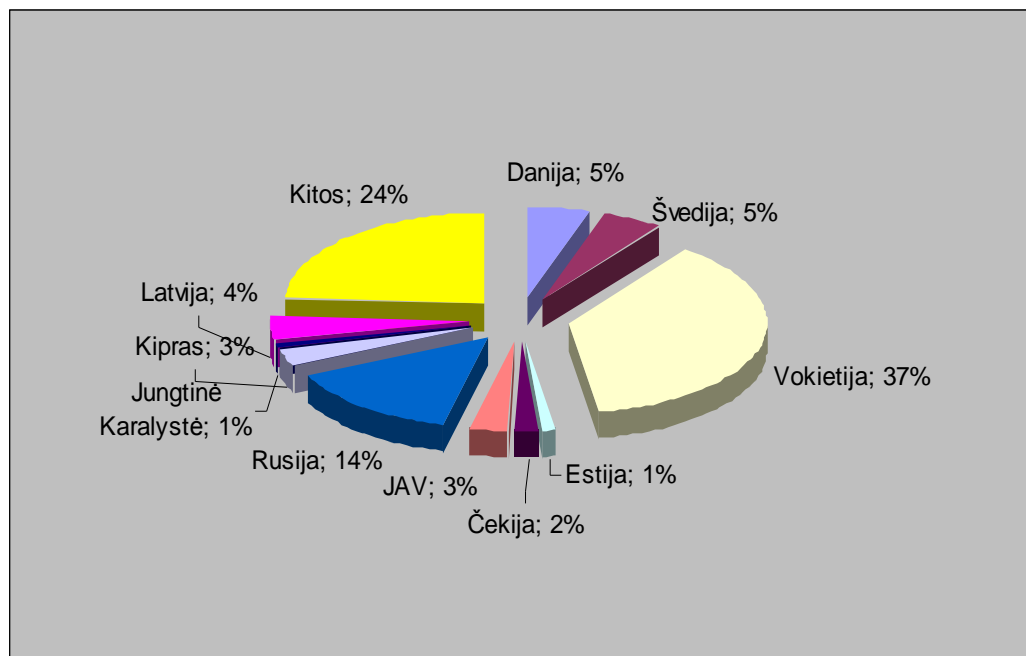
Taigi, didžiausias investicijas Šiauliuose 2000 – 2004 m. pritraukusios įmonės daugiausiai buvo didžiosios miesto pramonės įmonės (7 lentelė):

Daugiausiai užsienio investicijų pritraukusios Šiaulių įmonės

Įmonės pavadinimas	Veiklos rūšis
UAB „Baltic vairas“	Transporto įrangos gamyba
AB „Venta“	Medienos ir baldų gamyba
UAB „Šiaulių tauro televizoriai“	Elektroninės ir optinės įrangos gamyba
UAB „Elga“	Elektroninės ir optinės įrangos gamyba
UAB „Plamega“	Elektroninės ir optinės įrangos gamyba
UAB „Putokšnis“	Guminių ir plastikinių dirbinių gamyba
AB „Gubernija“	Maisto produktų ir gėrimų gamyba
AB „Naujoji rūta“	Maisto produktų ir gėrimų gamyba
AB „Rūta“	Maisto produktų ir gėrimų gamyba

Šaltinis: VŠĮ „Ekonominių tyrimų centras“, Šiaulių miesto industrinio parko plėtra“

Pagrindinės šalys investuotojos Šiaulių mieste, pateikiamos 6 paveiksle.

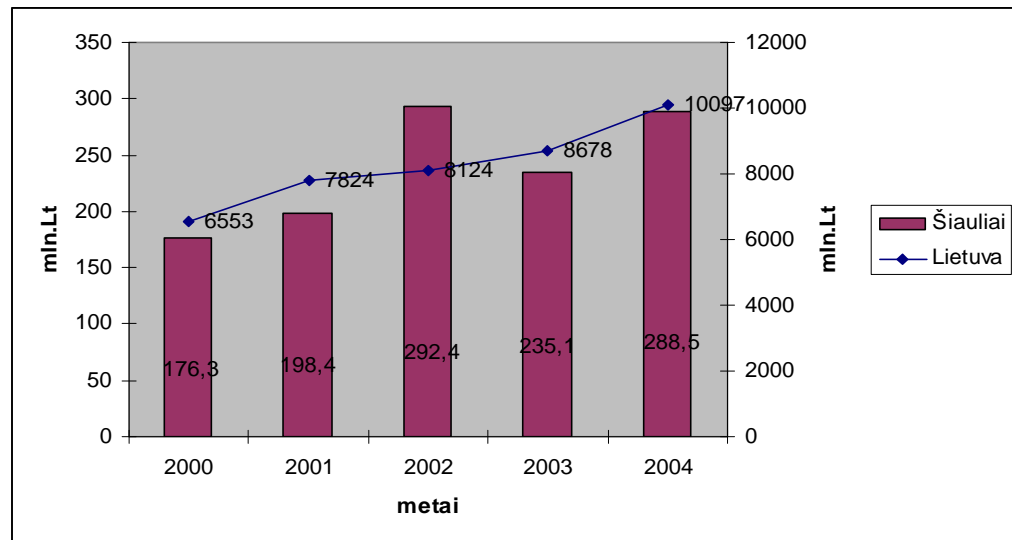
6 pav. Pagrindinės šalys investuotojos Šiaulių mieste

Šaltinis: LR Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip matome iš 6 paveikslo, pagrindinė šalis investuotoja Šiauliuose yra Vokietija. Ši šalis investavo net 37 proc. visų užsienio investicijų į Šiaulių miestą. Taip pat daug investuoja Rusija – 14 proc. užsienio investicijų, Danija – 5 proc., Švedija – 5 proc., Latvija – 4 proc. Šiauliuose taip pat investuoja Kipras, Čekija, JAV, Estija, Jungtinė Karalystė ir kitos šalys.

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas į šalies ekonomiką – ilgalaikis procesas, ir tik šalyje, įgijusioje tarptautinėje investicijų rinkoje palankios užsienio kapitalui valstybės reputaciją, ji stabiliai auga.

2.3 Materialinių investicijų palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose

7 pav. Tiesioginių užsienio investicijų srautai Lietuvoje ir Šiauliuose

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Lyginant 2000 – 2004 m. materialinių investicijų kitimo tendencijas (veikusiomis kainomis) Lietuvoje ir Šiauliuose, galima pastebėti, jog tiek visoje Lietuvoje, tiek Šiauliuose materialinių investicijų daugėja, tik 2003 m. Šiauliuose stebimas 19,6 proc. MI sumažėjimas (7 pav.).

6 lentelė

Materialinės investicijos Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.

(veikusiomis kainomis, mln.Lt)

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva, mln.Lt	6553	7824	8124	8678	10097
Pokytis, proc.		+19,4	+3,8	+6,8	+16,4
Šiauliai, mln.Lt	176,3	198,4	292,4	235,1	288,5
Pokytis, proc.		+12,5	+47,4	-19,6	+22,7
Šiaulių dalis Lietuvos mastu (proc.)	2,7	2,5	3,6	2,7	2,9

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Paskaičiavus materialinių investicijų kitimą (6 lentelė), matome, kad Lietuvoje jos labiausiai išaugo 2001 m. – 19,4 proc. Sekančiais metais stebimas ne toks spartus MI augimas – atitinkamai 3,8 proc. ir 6,8 proc., o 2004 m. MI vėl šokteli iki 16,4 proc., lyginant su 2003 m. Šiauliuose MI labiausiai išaugo 2002 m. – net 47,4 proc., tačiau 2003 m. jau stebimas 19,6 proc. sumažėjimas. 2004 m. padėtis stabilizuojasi, o per visą tiriamąjį laikotarpį MI Šiauliuose išaugo net 63,6 proc. Šiaulių materialinių investicijų dalis Lietuvos mastu buvo didžiausia 2002 m. – 3,6 proc., o viso tiriamojo laikotarpio Šiaulių MI dalis Lietuvos mastu sudarė vidutiniškai 2,9 proc.

Tokia pat tendencija fiksuojama ir taikant statistinių duomenų dinamikos analitinius metodus. 8 lentelėje apskaičiuoti materialinių investicijų Lietuvoje dinamikos rodikliai, o 9 lentelėje – materialinių investicijų Šiauliuose dinamikos rodikliai.

8 lentelė

Materialinių investicijų dinamika Lietuvoje 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
MI iš viso, mln.Lt	6553	7824	8124	8678	10097
Rodikliai, apskaičiuoti baziniu būdu					
Didėjimo tempas		119,4	123	132,43	154,1
Vidutinis didėjimo tempas	111,6				
Padidėjimo tempas		19,4	23	32,43	54,1
Vidutinis padidėjimo tempas	11,6				
Rodikliai, apskaičiuoti grandininu būdu					
Didėjimo tempas		119,4	103,83	106,82	116,35
Vidutinis didėjimo tempas	111,6				
Padidėjimo tempas		19,4	3,83	6,82	16,35
Vidutinis padidėjimo tempas	11,6				

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

9 lentelė

Materialinių investicijų dinamika Šiauliuose 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
MI iš viso, mln.Lt	176,3	198,4	292,4	235,1	288,5
Rodikliai, apskaičiuoti baziniu būdu					
Didėjimo tempas		112,54	165,85	133,35	163,64
Vidutinis didėjimo tempas	115,63				
Padidėjimo tempas		12,54	65,85	33,35	63,64
Vidutinis padidėjimo tempas	15,63				

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Rodikliai, apskaičiuoti grandininio būdu					
Didėjimo tempas		112,54	147,4	80,4	122,71
Vidutinis didėjimo tempas	115,63				
Padidėjimo tempas		12,54	47,4	-19,59	22,7
Vidutinis padidėjimo tempas	15,63				

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Norint geriau įvertinti materialinių investicijų kitimo tendencijas, būtina aptarti materialinių investicijų vienam gyventojui dinamiką veikusiomis kainomis Lietuvoje ir Šiauliuose 2000 – 2004 m. Kadangi Lietuvai ir Šiauliams šiuo metu nėra būdingas nei spartus gyventojų mažėjimas, nei didėjimas, natūralu, jog šio rodiklio kitimas turėtų būti adekvatus materialinių investicijų rodiklio kitimui (10 lentelė):

10 lentelė

Materialinės investicijos vienam gyventojui Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.
(veikusiomis kainomis, Lt)

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva	1873	2247	2342	2512	2939
Pokytis, proc.		+20	+4,2	+7,3	+17
Šiauliai	1308	1483	2197	1782	2209
Pokytis, proc.		+13,4	+48,1	-18,9	+24

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip iliustruoja lentelės duomenys, vienam Šiaulių gyventojui tenkanti materialinių investicijų dalis 2000 – 2004 m. yra mažesnė 6 – 34 proc. nei vienam Lietuvos gyventojui tenkanti MI dalis. Tai daugiausiai buvo sąlygota spartesnio investicijų augimo tempo bendrai Lietuvoje nei Šiauliuose. Tai, kad bendras Lietuvos rodiklis visą tiriamąjį laikotarpį yra didesnis už Šiaulių rodiklį rodo, jog vertinant materialinių investicijų pasiskirstymą regionais, Šiauliai yra šiek tiek blogesnėje situacijoje nei šalis bendrai.

Šiauliuose daugiausiai investuojama į įrengimus, mašinas, inventorių, transporto priemones (nuo 30,1 iki 51,5 proc.) ir į pastatų statybą ar rekonstrukciją (nuo 29,8 iki 45,5 proc.)

Visu tiriamuoju laikotarpiu Šiaulių mieste materialinės investicijos buvo 35 – 52 proc. didesnės nei tiesioginių užsienio investicijų srautas mieste. Tuo tarpu Lietuvoje visą tiriamąjį laikotarpį tiesioginės užsienio investicijos buvo 27 – 38 proc. didesnės nei materialinės investicijos. Tai rodo, kad Šiauliai nėra labai patrauklus miestas investuoti užsieniečiams. Tą pačią tendenciją stebime ir

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė
paskaičiavę MI bei TUI Šiaulių dalį Lietuvos mastu: Šiaulių TUI sudaro tik 1,1 proc. visos Lietuvos TUI, o Šiaulių MI sudaro 2,9 proc. visos Lietuvos MI.

2.4 Struktūrinių darbo rinkos rodiklių palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose

Dar netolimoje praeityje Šiauliuose, kaip ir visoje Lietuvoje buvo planinis ūkis – pramonės, paslaugų ir kiti veiklos sektoriai veikė centralizuotai, įmonės nesusidurdavo su prekių realizacijos problemomis, nereikėjo rūpintis žaliavomis. Bedarbystė neegzistavo, nes baigusiam studijas ir įgijusiam specialybę asmeniui buvo garantuojama darbo vieta, neatsižvelgiant į tos rūšies specialistų paklausą. Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, padėtis iš esmės pakito. Pradėjo perėjimas nuo planinio ūkio prie rinkos ekonomikos, buvo vykdoma privatizacija. Suirus centralizuotai ūkio valdymo sistemai, įmonės prarado produkcijos ir žaliavų realizavimo rinkas, suiro darbo vietų paskirstymo sistema. Tai sukėlė įmonių prastovas, gamybos apimties sumažėjimą, bankrotus, lėšų, skirtų darbo apmokėjimui, stygių, darbo vietų sumažėjimą. Įteisinus privačią nuosavybę, atsirado naujos verslo organizavimo formos.

Visi šie pokyčiai lėmė darbo rinkos susiformavimą (Jakiūnaitė, 2004). Darbo pasiūla ėmė nebeatitikti darbo paklausos. Kai kurios specialybės tapo neberekalingomis, o jas turintys žmonės nespėjo arba nesugebėjo persikvalifikuoti. Atsiradus darbo rinkai, atsirado ir nedarbas, kuris suprantamas kaip darbo pasiūlos ir paklausos disbalansas. 2000 m. viena opiausių socialinių-ekonominių Šiaulių miesto problemų buvo nedarbas. 2000 m. nedarbas sudarė 16,1 proc. ir pasiekė aukščiausią tašką, tačiau nuo 2001 m. nedarbo lygis tolygiai ir intensyviai mažėjo, 2004 m. tesiekė 4,8 proc.

Per visą tiriamąjį laikotarpį (2000 – 2004 m.) Šiauliuose žymiai pagerėjo darbo rinkos funkcionavimo sąlygos, skatinančios gyventojų užimtumą. Tai liudija darbo rinką apibūdinantys rodikliai: išaugusi darbo jėgos paklausa, sumažėjęs bedarbių, taip pat ilgalaikių bedarbių skaičius, sumažėjęs nedarbo lygis, išaugęs užimtumo lygis.

2.4.1 Užimtumo ir užimtumo lygio palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose

Gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, pastaruosius keletą metų Šiauliuose vyravo panašios užimtumo tendencijos kaip Šiaulių apskrityje ir bendrai visoje Lietuvoje: 2001 metais sumažėjęs (13%), vėliau vidutinis metinis užimtųjų skaičius kasmet augo (apie 6%). 2003 metais vidutinis

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

metinis užimtųjų skaičius Šiaulių mieste sudarė 62,7 tūkst., o 2004 m. vėl stebimas užimtųjų skaičiaus sumažėjimas tiek Šiauliuose, tiek ir visoje Lietuvoje (11 lentelė)

11 lentelė

Gyventojų užimtumas Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva, tūkst.	1397,8	1351,8	1405,9	1438	1436,3
Pokytis, proc.		-3,3	+4	+2,3	-0,1
Šiauliai, tūkst.	64,4	56	58,4	62,7	57,6
Pokytis, proc.		-13	+4,3	+7,4	-8,1
Šiaulių dalis Lietuvos mastu, proc.	4,6	4,1	4,2	4,4	4

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

2001 m. vidutinis metinis užimtųjų skaičius mažėjo tiek Lietuvoje, tiek ir Šiauliuose, tačiau Šiauliuose šis sumažėjimas buvo žymiai didesnis nei Lietuvoje – net 13 proc., kai tuo metu Lietuvoje užimtųjų skaičius sumažėjo tik 3,3 proc. Sekančių metų augimas buvo panašus ir Lietuvoje, ir Šiauliuose – 4 proc. ir 4,2 proc., o 2003 m. augimas Šiauliuose buvo net 5proc. didesnis nei visoje Lietuvoje.

Tiriant užimtumo pokyčius, būtina stebėti ir tai, kaip keitėsi Šiaulių užimtųjų dalis Lietuvos užimtųjų mastu, nes tai paaiškina vidutinį metinį užimtųjų skaičiaus kitimą Šiauliuose. O Šiaulių užimtųjų dalis Lietuvos mastu keitėsi labai nežymiai, nebuvo didelių svyravimų. Visą tiriamąjį laikotarpį ši dalis buvo pakilusi šiek tiek virš 4 proc. Šiaulių užimtųjų dalies šalyje vidurkis 2000 – 2004 m. – 4,3 proc.

Šiaulių mieste užimtųjų pasiskirstymas pagal ekonomines veiklos rūšis 2000 – 2004 m. buvo toks:

12 lentelė

Užimtųjų pasiskirstymas Šiauliuose 2000-2004m. pagal ekonomines veiklas (tūkst.)

Ekonominės veiklos rūšis	2000	2001	2002	2003	2004
Iš viso	64,4	56	58,4	62,7	57,6
Pokytis, proc.		-13	+4,3	+7,4	-8,1
Pramonė	19,4	16,1	15,3	18,6	17,5
Pokytis, proc.		-17	-5	+21,6	-5,9
Paslaugos	31,3	24,2	25,3	30,2	27,3
Pokytis, proc.		-22,7	+4,5	+19,4	-9,6
Kitos veiklos	13,7	15,7	17,8	13,9	12,8
Pokytis, proc.		+14,6	+13,4	-21,9	-7,9

Šaltinis: VŠĮ „Ekonominių tyrimų centras“, „Šiaulių miesto industrinio parko plėtra“

Du svarbiausi užimtumo mieste sektoriai yra pramonė ir paslaugos. Iš 12 lentelės matome, kad beveik visą tiriamąjį laikotarpį užimtųjų pramonėje skaičius mažėjo, išskyrus 2003 m., kai užimtųjų skaičius išaugo 21,6 proc. Mažėjimą lėmė tai, kad investuotos lėšos į gamybos atnaujinimą, pažangias technologijas dažniausiai ne tik nekuria naujų darbo vietų, bet yra atleidžiami kai kurie jau dirbę įmonėje darbuotojai. Augimo tendenciją daugiausiai įtakoja dirbančiųjų apdirbamojoje pramonėje skaičiaus augimas. Naujas darbo vietas paprastai kuria tos pramonės įmonės, kurios plečia savo gamybinius pajėgumus ir veiklą, - kuria naujas gamybines linijas, ima gaminti naujos rūšies produkciją. Paslaugose užimtųjų skaičius mažėjo 2001 m. ir 2004 m., atitinkamai 22,7 proc. ir 9,6 proc., o 2002 m. ir 2003 m. didėjo, atitinkamai 4,5 proc. ir 19,4 proc. Iš šių tendencijų galima spręsti apie paslaugų sektoriaus Šiauliuose plėtrą. Šio sektoriaus plėtra yra svarbi pramonės vystymui, nes pramonės įmonės savo veikloje naudojami visa eile paslaugų (transporto, sandėliavimo ir ryšių; finansinio tarpininkavimo, verslo paslaugos, prekyba ir pan.).

Palyginus su kitais didžiausiais pramoniniais šalies miestais, matyti, jog pramonėje užimtų gyventojų dalis Šiauliuose sudaro pagrindą tolimesnei šio sektoriaus plėtrai mieste. Pagal užimtųjų pramonėje dalį Šiauliai atitinka kitus didžiuosius šalies pramonės miestus - Klaipėdą ir Kauną, be to lenkia Vilnių. Tik Panevėžyje pramonėje dirba didesnė dalis užimtų gyventojų nei Šiauliuose.

Pastaruoju metu atsigaunanti Šiaulių miesto pramonė pritraukia vis daugiau dirbančiųjų. Reikia pastebėti, jog pastarųjų metų dirbančiųjų Šiaulių miesto pramonėje skaičius yra 10 proc. mažesnis nei 2000 metais. Vis dėl to darbuotojų skaičius Šiaulių miesto pramonėje smuktelėjo mažiau nei kituose didžiausiuose šalies pramoniniuose miestuose: Kaune (22%), Klaipėdoje (20%), Panevėžyje (15%). Tik Vilniuje dirbančiųjų apdirbamojoje pramonėje skaičius per analizuojamą laikotarpį sumažėjo mažiau nei Šiauliuose (8%).

Vertėtų atskirai panagrinėti miesto ir šalies užimtumo lygio kitimą – tendencijos apskaičiuotos 13 lentelėje:

13 lentelė

Užimtumo lygis Šiauliuose ir Lietuvoje 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva, proc.	58,7	57,2	59,6	60,9	61,1
Pokytis, punktais		-2,6	+4,2	+2,2	+0,3
Šiauliai, proc.	57,3	55,2	57,4	59,5	58,2
Pokytis,		-3,7	+4	+3,7	-2,2

punktais					
----------	--	--	--	--	--

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Šiaulių ir Lietuvos užimtumo lygis kinta panašiu tempu – 2001 m. stebimas rodiklio sumažėjimas Šiauliuose – 3,7 proc. punkto, Lietuvoje – 2,6 proc. punkto. 2002 m. ir 2003 m. užimtumo lygis kyla tiek Lietuvoje (atitinkamai 4,2 proc. punkto ir 2,2 proc. punkto), tiek Šiauliuose (atitinkamai 4 proc. punkto ir 3,7 proc. punkto), tai sąlygoja užimtųjų skaičiaus padidėjimas ir Lietuvoje, ir Šiauliuose. Tik 2004 m. Lietuvoje stebimas nežymus šio rodiklio padidėjimas 0,3 proc. punkto, o Šiauliuose sumažėjimas 2,2 proc. punkto, priežastis – užimtųjų skaičiaus sumažėjimas.

2.4.2 Bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose

Lietuvos ir Šiaulių vidutinio metinio bedarbių skaičiaus kitimo tendencijos 2000 – 2004 m. pavaizduotos 14 lentelėje:

14 lentelė

Vidutinis metinis bedarbių skaičius Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.(tūkst.)

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva	204,9	223,5	198,4	167	142,5
Pokytis, proc.		+9,1	-11,2	-15,8	-14,7
Šiauliai	16	10,2	7,7	5,5	4,1
Pokytis, proc.		-36,3	-24,5	-28,6	-25,5
Šiaulių dalis Lietuvos mastu, proc.	7,8	4,6	3,9	3,3	2,8

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip matyti iš 14 lentelės, vidutinis metinis bedarbių skaičius visą tiriamąjį laikotarpį mažėja ir Lietuvoje, ir Šiauliuose, tik 2001 m. šalyje stebimas bedarbių skaičiaus padidėjimas 9,1 proc., o Šiauliuose tais metais bedarbių skaičius jau žymiai sumažėja – net 36,3 proc. Bedarbių skaičiaus mažėjimas Šiauliuose vyksta didesniu tempu nei visoje Lietuvoje. Vidutinis metinis bedarbių skaičius 2004 m. buvo net 74 proc. mažesnis nei tiriamojo laikotarpio pradžioje (2000 m.), o Lietuvoje šis rodiklis sumažėja 30 proc.

Dėl spartesnio bedarbių skaičiaus mažėjimo Šiauliuose 2000 – 2004 m., vietos bedarbių dalis Lietuvos mastu nuolat mažėjo. Šiaulių bedarbių dalis Lietuvos mastu per laikotarpį sumažėjo nuo 7,8 proc. iki 2,8 proc. Tai įrodo, jog situacija Šiaulių darbo rinkoje yra geresnė nei bendrai Lietuvoje.

Tiriant užimtųjų skaičiaus ir vidutinio metinio bedarbių skaičiaus kitimą, galima pastebėti neatitikimų darbo rinkos dėsniams. Atrodo akivaizdu, jog didėjant užimtųjų skaičiui, turėtų mažėti bedarbių skaičius ir atvirkščiai. Paradoksu, tačiau Šiauliuose 2001 m. ir 2004 m. mažėjo tiek užimtųjų skaičius (atitinkamai 13 proc. ir 8,1 proc.), tiek bedarbių skaičius (atitinkamai 36,3 proc. ir 25,5 proc.). Lietuvoje tokia tendencija buvo pastebėta tik 2004 m., kai užimtųjų skaičius mažėjo 0,1 proc., o bedarbių skaičius mažėjo 14,7 proc. Akivaizdu, jog tais metais darbo netekę žmonės nebūtinai iš karto registruodavosi darbo biržoje. Taip pat įtakos galėjo turėti suaktyvėjusi gyventojų migracija. Tik 2002 ir 2003 m. duomenys atrodo logiški – mažėja bedarbių skaičius ir didėja užimtųjų skaičius.

Dėl kai kurių metų bedarbių - užimtųjų skaičiaus kitimo paradoksų (kai kartu mažėja ar didėja šie rodikliai) išsikreipia ir kitų rodiklių reikšmės, nes užimtųjų skaičius ir bedarbių skaičius yra pagrindiniai veiksniai, veikiantys užimtumo lygį, nedarbo lygį, darbo jėgą ir jos aktyvumo lygį.

Būtina tirti dar vieną svarbų darbo rinką charakterizuojantį rodiklį – nedarbo lygį, kurio kitimo tendencijos Šiauliuose ir Lietuvoje 2000 – 2004 m. pateikiamos 15 lentelėje:

15 lentelė

Nedarbo lygis Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva, proc.	11,5	12,5	11,3	10,3	6,8
Pokytis, punktais		+8,7	-9,6	-8,8	-34
Šiauliai, proc.	16,1	13,7	10,9	6,5	4,8
Pokytis, punktais		-14,9	-20,4	-40,4	-26,2

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Realu, jog tiriamuoju laikotarpiu mažėjantis bedarbių skaičius įtakojo nedarbo lygio mažėjimą. Kaip rodo 15 lentelės duomenys, Šiaulių vidutinis metinis nedarbo lygis 2002 – 2004 m. buvo mažesnis už bendrą Lietuvos nedarbo lygį. Šiaulių nedarbo lygis 2002 m. sumažėjo 20,4 proc. punkto, o Lietuvoje – 9,6 proc. punkto. 2003 m. Šiaulių nedarbo lygis sumažėjo net 40,4 proc. punkto, kai tuo tarpu Lietuvoje tik 8,8 proc. punkto. Tais metais Šiaulių nedarbo lygis buvo net 3,8 proc. mažesnis nei visoje Lietuvoje. Tai lėmė sparčiai atsigaunanti Šiaulių ekonominė padėtis.

2.4.3 Darbo jėgos kitimo bei jos aktyvumo lygio palyginamoji analizė Lietuvoje ir Šiauliuose

Vidutinis metinis darbo jėgos rodiklis 2000 – 2004 m. Šiauliuose ir Lietuvoje kito taip:

16 lentelė

Darbo jėgos kitimas Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva, tūkst.	1671,5	1635,8	1630,3	1641,9	1620,6
Pokytis, proc.		-2,1	-0,3	+0,7	-1,3
Šiauliai, tūkst.	122,4	109,6	104,9	120,6	107
Pokytis, proc.		-10,5	-4,3	+15	-11,3

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip matome iš 16 lentelės, darbo jėgos kitimo tendencijos Lietuvoje ir Šiauliuose panašios – 2001 ir 2002 m. darbo jėga mažėja, 2003 m. išauga, o 2004 m. vėl mažėja. Darbo jėgos mažėjimas 2001 ir 2004 m. yra nulemtas užimtųjų skaičiaus mažėjimo. Ne visi darba praradę žmonės iš karto registruojasi darbo biržoje ir tampa oficialiais bedarbiais, tokiu būdu bedarbių skaičius nedidėja adekvačiai užimtųjų mažėjimui. 2003 m. Šiaulių darbo jėga išaugo net 15 proc. dėl 7,4 proc. padidėjusio užimtųjų skaičiaus. 2001 m. ir 2004 m. darbo jėga sumažėjo (atitinkamai 10,5 proc. ir 11,3 proc.) dėl sumažėjusio užimtųjų skaičiaus (atitinkamai 13 proc. ir 8,1 proc.) ir sumažėjusio bedarbių skaičiaus (atitinkamai 36,3 proc. ir 25,5 proc.). Tais metais sparčiai nyksta užimtumas, o kuriamos naujos darbo vietos neatsveria užimtumo mažėjimo. Tai lemia darbo jėgos rodiklio mažėjimą, nes bedarbių skaičiaus didėjimas yra adekvatus užimtųjų skaičiaus mažėjimui.

Darbo jėgos aktyvumo lygio dinamika Šiauliuose ir Lietuvoje 2000 – 2004 m. atsispindi 17 lentelėje:

17 lentelė

Darbo jėgos aktyvumas Lietuvoje ir Šiauliuose 2000-2004m.

	2000	2001	2002	2003	2004
Lietuva, proc.	70,5	69,4	69,3	69,7	69
Pokytis, punktais		-1,56	-0,1	+0,6	-1
Šiauliai, proc.	71,8	69	67,5	71,5	66,6
Pokytis, punktais		-3,9	-2,2	+5,9	-6,9

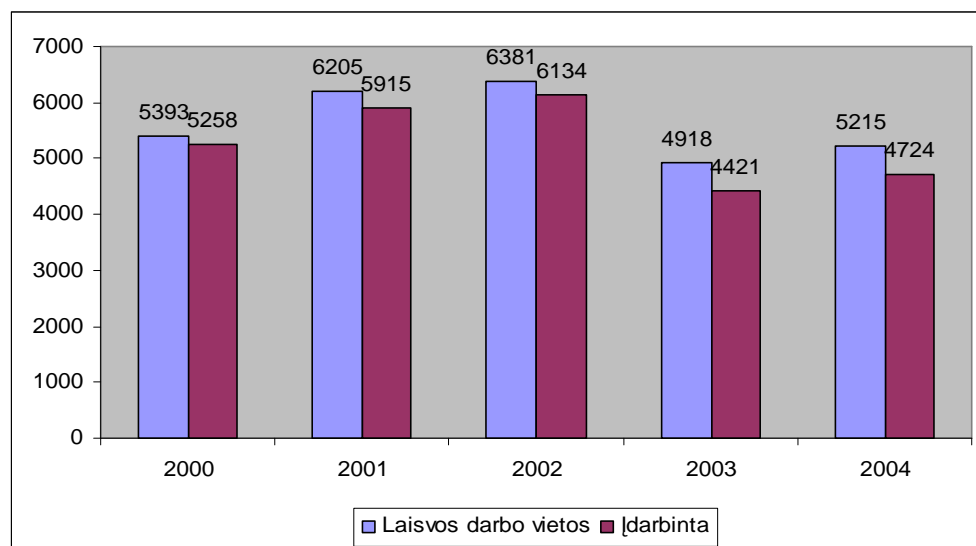
Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

17 lentelė iliustruoja, jog Lietuvos ir Šiaulių darbo jėgos aktyvumo lygio kitimo tendencijos panašios – jis visą tiriamąjį laikotarpį mažėja, tik 2003 m. didėja atitinkamai 0,6 proc. punkto ir 5,9 proc. punkto dėl panašaus darbo jėgos rodiklio didėjimo tais metais. Šiaulių darbo jėgos aktyvumas beveik visą tiriamąjį laikotarpį viršija bendrą Lietuvos rodiklį.

2.4.4 Naujų darbo vietų kūrimo intensyvumo ir darbo jėgos pasiūlos-paklausos suderinamumo analizė Šiauliuose

Naujų darbo vietų kūrimas šalyje, jo intensyvumo didėjimas ar mažėjimas neabejotinai atspindi svarbiausius ekonominius pokyčius, nulemtus mikro - ar makroekonominių veiksnių. Esant nestabilioms ekonominėms sąlygoms, keičiasi darbo sutarties pobūdis, - vis daugiau bedarbių įdarbinama terminuotam darbui, neužtikrinant jiems garantijų dėl užimtumo. Mažėjant darbo jėgos paklausai, nuolatos auga jai keliami kvalifikaciniai reikalavimai. Taip pat tiesioginę įtaką oficialiai registruotam darbo vietų skaičiui turi ir darbo biržos specialistų palaikomi ryšiai su darbdaviais. Jei šie ryšiai yra glaudūs ir nuolatos užmezgami su naujais darbdaviais, natūraliai išauga registruojamų darbo vietų tikimybė. Šiuos ryšius stengiamasi stiprinti kuriant sąveikas su darbdaviais grupes, raginant juos naudotis darbo rinkos programomis, tokiu būdu užtikrinant grįžtamąjį ryšį.

Laisvų darbo vietų registravimo ir įdarbinimo dinamiką tiriamuoju laikotarpiu Šiaulių teritorinėje darbo biržoje atspindi 8 paveikslas:

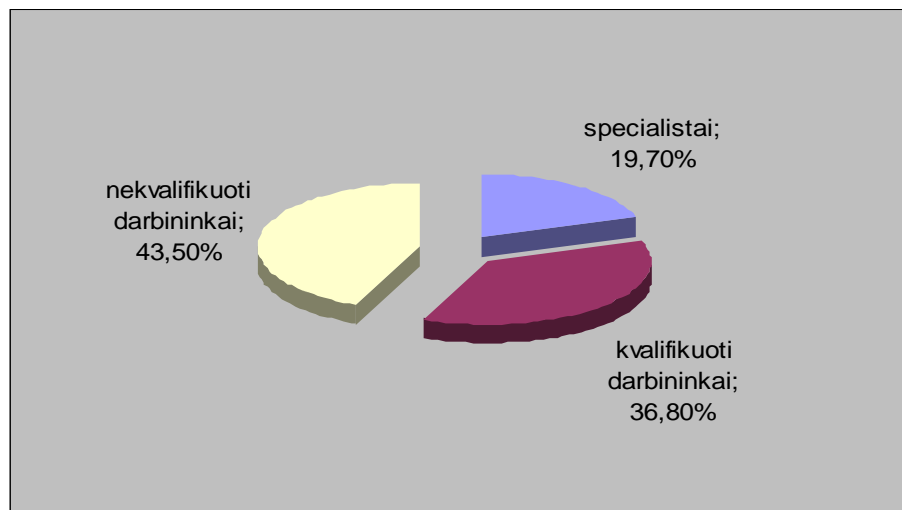
8 pav. Įdarbinimo dinamika Šiaulių TDB

Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Daugiausiai laisvų darbo vietų buvo užregistruota 2002 m., tais metais daugiausia bedarbių ir buvo įdarbinta. Mažiausiai laisvų darbo vietų buvo užregistruota 2000 m., kai mieste buvo didžiausias nedarbo lygis, bet įdarbinta buvo net 8 proc. daugiau bedarbių.

Neabejotinai daugiau galimybių įsidarbinti teritorinės darbo biržos registruotose darbo vietose turi pasirengę darbo rinkai bedarbiai, kurių dalis Šiaulių bedarbių tarpe 2000 – 2004 m. augo, tačiau nesudarė daugiau nei trečdaliu. Bedarbių pasirengtumo darbo rinkai augimas gali būti susijęs su tuo, jog darbo netekę žmonės paprastai skuba registruotis darbo biržoje, tikėdamiesi rasti darbą ar pasinaudoti socialinėmis garantijomis, tokiu būdu jie neturi darbinės veiklos pertraukos. Taip pat bedarbių pasirengimą darbo rinkai didina absolventų registravimas darbo biržoje ir kiti veiksniai. Bedarbių pasirengimas darbo rinkai yra skaičiuojamas atskirai specialistams su aukštuoju išsilavinimu bei kvalifikuotiems darbininkams. Darbo rinka pati savaime negali visiškai suderinti darbo jėgos pasiūlos ir paklausos, nors atskirais momentais darbo paklausa ir pasiūla gali sutapti. Tačiau dažniausiai išlieka didesni ar mažesni nesutapimai atskirose ekonominėse veiklose, profesijų grupėse ir pan.

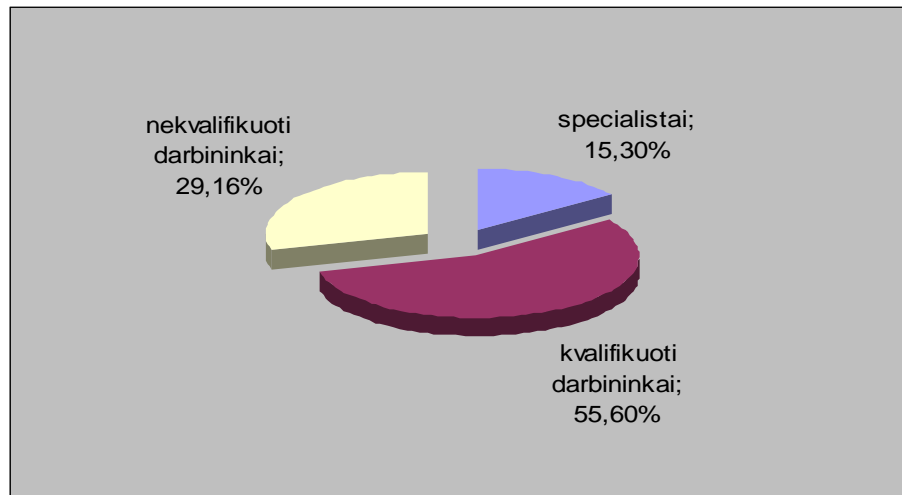
2004 m. darbo biržoje registruotų bedarbių didžiąją dalį sudaro nekvalifikuoti darbininkai (9 pav.), tačiau jų registracija kasmet vis mažėja.

9 pav. Darbo jėgos pasiūla pagal išsilavinimą Šiaulių TDB 2004 m.

Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Registruota darbo jėgos paklausa pagal išsilavinimą išsidėsto šiek tiek kitaip (10 pav.).

10 pav. Darbo jėgos paklausa pagal išsilavinimą Šiaulių TDB 2004 m.

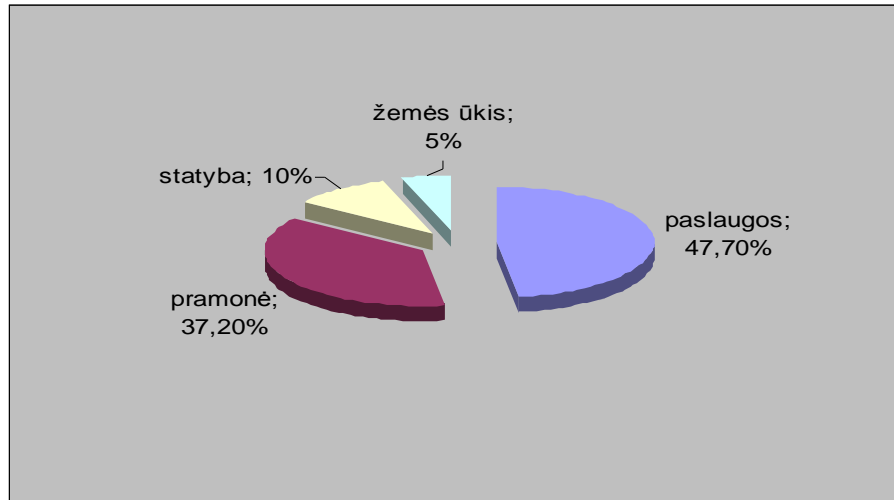
Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Specialistai su aukštesniu ir aukštesniu išsilavinimu darbo biržos bedarbių tarpe paprastai sudaro mažiausią dalį (pvz. 2000 m. – 16,7 proc., 2002 m. – 15,6 proc., 2004 m. – 19,7 proc.). Šių bedarbių grupė paprastai pasipildo vasaros mėnesiais, registruojantis absolventams. Praktika rodo, jog pasirengę darbo rinkai specialistai įsidarbina palyginti greitai ir jų tarpe yra mažiau ilgalaikių bedarbių. Tokiems bedarbiams registruojamų laisvų darbo vietų dalis nėra didelė (2000 m. 9,8 proc., 2001 m. – 10,3 proc., 2002 m. – 11,5 proc., 2003 m. – 10,8 proc., 2004 m. – 11,2 proc.). Taip atsitinka dėl to, kad darbdaviai apsiriboja konkursų skelbimu kitais būdais, neinformuodami darbo biržos. Antroji priežastis, dėl ko specialistams darbo vietų registruojama mažai – nedidelė tokių darbuotojų kaita įmonėse. Palyginus su darbininkais ir aptarnavimo darbuotojais, kurie dažnai dirba sezoninius darbus, terminuotus darbus ar nepatenkinamomis darbo sąlygomis, specialistai neabejotinai rečiau keičia savo darbo vietas. Keletą pastarųjų metų paklausiausi buvo finansininkai, vadybininkai, kompiuterių ir užsienio kalbų specialistai, vadybos specialistai, psichologai ir socialiniai darbuotojai. Kadangi šios grupės bedarbiams darbo vietų registruojama santykinai mažai, - jie sudaro virš 20 proc., o jiems registruojama tik virš 10 proc. vietų, - be jų bendras suderinamumo laipsnis paprastai gerokai viršija 100 proc., o tai reiškia, jog specialistų pasiūla gerokai viršija paklausą.

Nekvalifikuoti bedarbiai be profesinio pasirengimo 2000 – 2003 m. sudarė atitinkamai 30 proc., 25 proc., 35 proc. visų Šiaulių TDB registruotų bedarbių, o 2004 m. šis procentas išaugo iki 43,5. Jiems atitinkamai buvo registruota 28 proc., 23 proc., 36 proc. laisvų darbo vietų, o 2004 m. – 29,16 proc. laisvų darbo vietų. Daugelis šių darbo vietų neabejotinai buvo nekvalifikuotam, menkai

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė
apmokamam darbui. 2004 m. 1 kvalifikuotam darbininkui teko 3 darbo vietos; 1 registruotam
nekvalifikuotam darbininkui teko 0,7 darbo vietos.

Darbo jėgos pasiūla pagal ekonomines veiklas Šiaulių teritorinėje darbo biržoje procentaliai
išsidėsto taip, kaip pavaizduota 11 pav.:

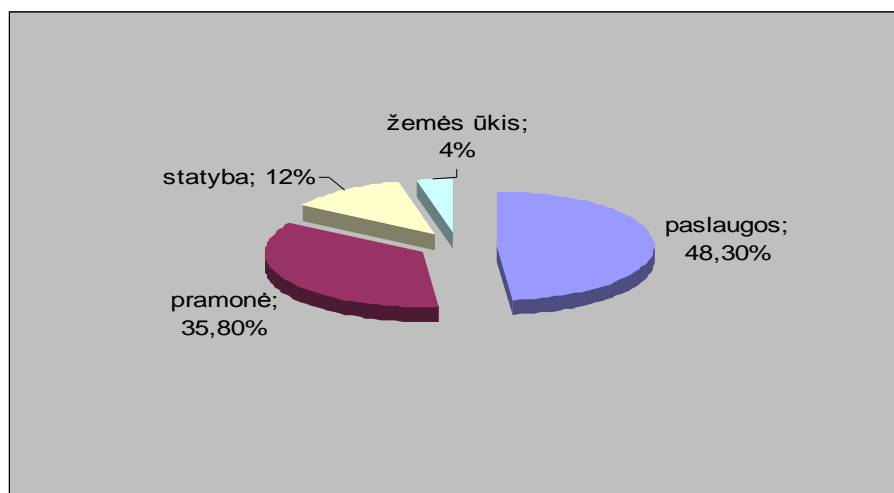

11 pav. Darbo jėgos pasiūla pagal ekonomines veiklas Šiaulių TDB 2004 m.

Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Lyginant su praėjusiais metais išaugo registracija asmenų, atleistų iš žemės ūkio, statybos,
paslaugų sferos įmonių. Sumažėjo registracija asmenų, atleistų iš pramonės įmonių.

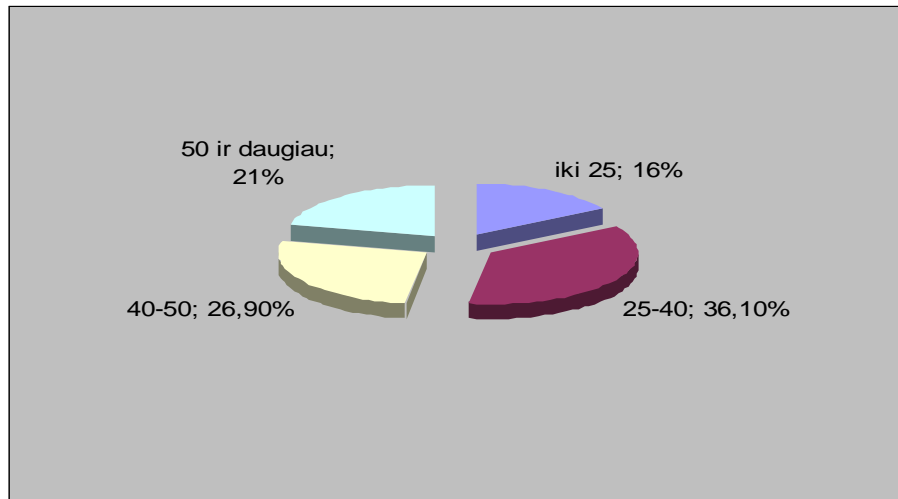
Labai panašiu procentiniu santykiu išsidėsto ir darbo jėgos paklausa pagal ekonomines veiklas
(12 pav.). Pastaraisiais metais išaugo registruota darbo jėgos paklausa iš paslaugų sferos bei žemės
ūkio įmonių. Registruota darbo jėgos paklausa iš pramonės bei statybos įmonių liko nepakitusi.

12 pav. Darbo jėgos paklausa pagal ekonomines veiklas Šiaulių TDB 2004 m.

Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Darbo jėgos pasiūla pagal amžių Šiaulių teritorinėje darbo biržoje išsidėsto taip, kaip pavaizduota 13 pav.:

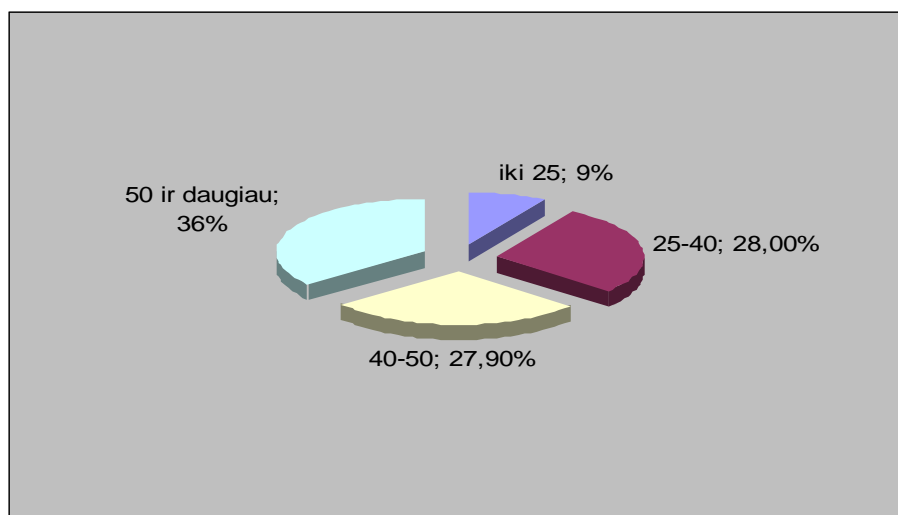

13 pav. Darbo jėgos pasiūla pagal amžių Šiaulių TDB 2004 m.

Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Pagal stebimas kitimo tendencijas, paskutiniaisiais tiriomojo laikotarpio metais išaugo asmenų, vyresnių nei 50 m., registracija ir sumažėjo jaunimo, iki 25 metų amžiaus registracija.

Šiek tiek skiriasi darbo jėgos registruota paklausa nuo pasiūlos pagal amžių (14 pav.). Darbo jėgos iki 25 metų paklausa yra 7 proc. mažesnė nei pasiūla. Net 15 proc. skiriasi darbo jėgos 50 ir daugiau metų pasiūla ir paklausa. Kad ir kaip atrodytų keista, bet 15 proc. yra didesnė paklausa.

14 pav. Darbo jėgos paklausa pagal amžių Šiaulių TDB 2004 m.

Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Šiaulių TDB registruotų bedarbių įdarbinimas tiriamuoju laikotarpiu pagal nuolatinės darbo sutartis absoliučiais skaičiais kasmet augo, o įdarbinimas pagal terminuotas darbo sutartis augo tik 2001 m., o paskui ėmė sparčiai mažėti (18 lentelė):

18 lentelė

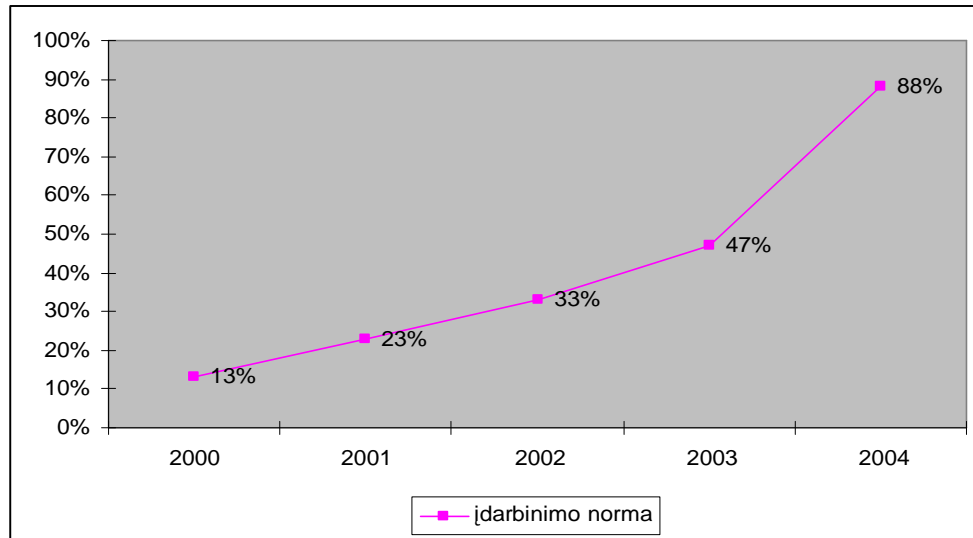
**Bedarbių įdarbinimas pagal terminuotas ir neterminuotas darbo sutartis Šiauliuose
2000-2004m.**

	2000	2001	2002	2003	2004
Įdarbinimas neterminuotam darbui	2028	2320	2452	2616	3594
Dalis bendrame įdarbinimo rodiklyje, proc.	38,6	39,2	40	59,2	76
Įdarbinimas terminuotam darbui	3230	3595	3682	1805	1130
Dalis bendrame įdarbinimo rodiklyje, proc.	61,4	60,8	60	40,8	24

Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Įdarbinant bedarbius būtina siekti įdarbinimo nuolatiniam darbui dalies augimo tam, kad bedarbiams būtų suteiktos didesnės užimtumo garantijos. Šiauliuose visą nagrinėjamą laikotarpį tokia tendencija ir išryškėja. Įdarbinimas nuolatiniam darbui 2004 m., lyginant su 2000 m. išauga net 77 proc.

Tiksliausiai įdarbinimą nuolatiniam darbui tiriamuoju laikotarpiu atspindi įdarbinimo norma, kuri yra suprantama kaip įdarbintų nuolatiniam darbui bedarbių ir per metus registruotų bedarbių santykis, išreikštas procentais. Jo esmė – nustatyti, kuri dalis (proc.) registruotų per metus bedarbių buvo įdarbinta nuolatiniam darbui. Įdarbinimo normos dinamiką Šiauliuose 2000 – 2004 m. atspindi 15 pav.:

15 pav. Įdarbinimo normos dinamika Šiaulių TDB 2000 - 2004 m.

Šaltinis: Šiaulių teritorinė darbo birža, <http://www.ldb.lt/siauliai>

Iš 15 pav. matyti, jog įdarbinimo norma kasmet intensyviai auga. Didėjantis bedarbių įdarbinimas pastoviam darbui yra paaiškinamas neterminuotų darbo sutarčių plitimu, paslaugų sferos imlumu naujiems darbuotojams, darbuotojų kaita, gerėjančiais TDB specialistų ryšiais su darbdaviais. Imliausias nuolatiniam darbui, kaip jau buvo minėta, keletą metų yra paslaugų sektorius, antrasis pagal svarbą yra pramonės sektorius.

2.5 Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiauliuose

Ši darbo dalis bus skirta Šiaulių miesto situacijos analizei. Čia nagrinėsiu, kokią įtaką investicijos (TUI ir MI) daro atskiriems darbo rinkos struktūriniais elementams, kitus veiksnius ir aplinkybes laikant nekintančiomis. Kadangi vienas iš būdų kiekybiškai išmatuoti vieno kintamojo įtaką kitiems kintamiesiems ir ryšio glaudumą yra koreliacinė analizė, tai ja remiantis ir darysiu atitinkamas išvadas. Koreliacinės analizės metodologija aprašyta teorinėje dalyje, o skaičiavimai pateikti prieduose.

2.5.1 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams

Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų įtaką darbo rinkai yra pastebima dvejopa įtaka – jei investuojama su tikslu kurti darbo vietas, tai investicijos mažins nedarbo lygį ir didins užimtumo

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

lygį. Ir atvirkščiai – jeigu dėl įdiegtų efektyvių technologijų yra mažinamas darbuotojų skaičius, tai tuo atveju tiesioginių užsienio investicijų įtaka yra neigiama (puikus pavyzdys yra „Baltc vairas“ gamykla, kai užsienio investuotojai įdiegė joje naują dviračių gaminimo technologiją ir dėl to didelė dalis darbuotojų buvo atleista).

Šioje dalyje atliekant koreliacinę analizę, nustatyta, kokią įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams (užimtųjų skaičiui, užimtumo lygiui, bedarbių skaičiui, nedarbo lygiui, darbo jėgos aktyvumo lygiui, bedarbių įdarbinimui) daro tiesioginės užsienio investicijos. Skaičiavimai pateikti 3 priede, gauti rezultatai atsispindi 19 lentelėje.

19 lentelė

TUI įtaka darbo rinkos struktūros rodikliams Šiauliuose

	2000	2001	2002	2003	2004	r	R ²	R
TUI, mln.Lt	114,6	121	124,8	131,5	137,3			
Vidutinis metinis užimtųjų skaičius, tūkst.	64,4	56	58,4	62,7	57,6	-0,3218	0,1035	0,3218
Užimtumo lygis, proc.	57,3	55,2	57,4	59,5	58,2	0,5907	0,3489	0,5907
Vidutinis metinis bedarbių skaičius, tūkst.	16	10,2	7,7	5,5	4,1	0,9571	0,9161	0,9571
Nedarbo lygis, proc.	16,1	13,7	10,9	6,5	4,8	-0,9909	0,9818	0,9908
Aktyvumo lygis, proc.	71,8	69	67,5	71,5	66,6	0,5239	0,2744	0,5239
Bedarbių įdarbinimas, tūkst.	5,3	5,9	7,1	5,4	5,7	-0,6018	0,36216	0,6018

Šaltinis: apskaičiuota remiantis Statistikos departamento ir Šiaulių teritorinės darbo biržos duomenimis.

Iš atliktos analizės matome, kad tiesiogines užsienio investicijas ir bedarbių skaičių bei nedarbo lygį sieja atvirkštinis labai stiprus, praktiškai funkcionalinis ryšys. Koreliacijos koeficientai atitinkamai lygūs -0,96 ir -0,99. Vadinasi, didėjant tiesioginių užsienio investicijų srautams nagrinėjamu laikotarpiu, mažėja ir bedarbių skaičius, ir nedarbo lygis. Taip pat iš atliktos analizės (1 priedas) matome, kad šių dviejų rodiklių apskaičiuotas t taip pat didžiausias: bedarbių skaičiaus $t = 5,7$, nedarbo lygio $t = 12,7$. Tik šie du rodikliai yra didesni už Stjudento lentelinį t . Tai, kad šių

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

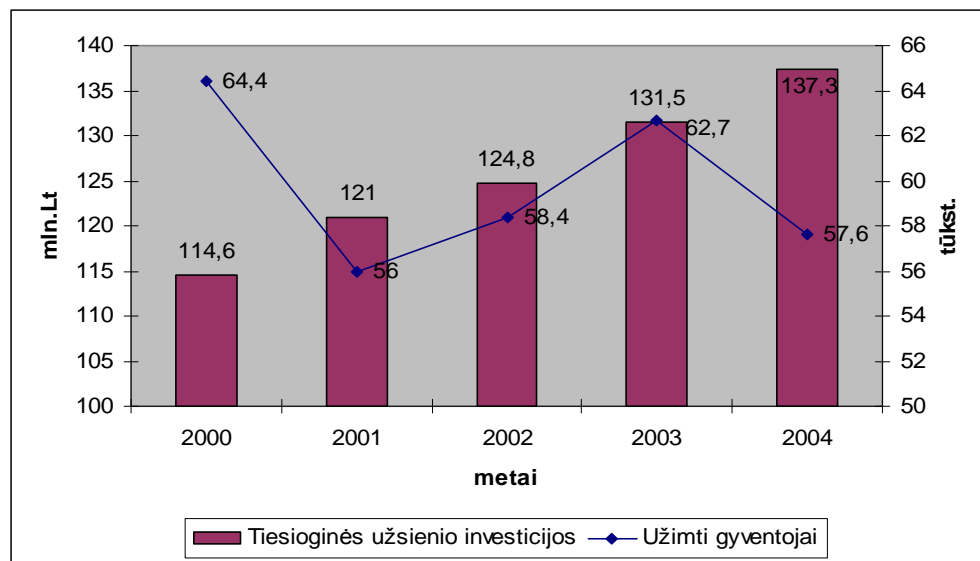
dviejų kintamųjų paskaičiuotos t reikšmės yra didesnės už lentelinę t, reiškia, kad tiesioginių užsienio investicijų kitimas daro įtaką šiems kintamiesiems. Galime daryti išvadą, kad TUI stipriausiai įtakoja bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio kitimą, kai kitus veiksnius ir aplinkybes laikysime nekintančiais.

Apskaičiuota tiesioginių užsienio investicijų prognozė 2005 – 2009 metams, taikant trendo tiesinę funkciją, pateikiama 5 priede.

Toliau analizuojama tiesioginių užsienio investicijų įtaka kiekvienam darbo rinkos struktūros elementui, remiantis gautais ekonominės analizės rezultatais.

2.5.1.1 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka užimtumui ir užimtumo lygiui

Svarbu paanalizuoti, kokia yra TUI įtaka užimtumui Šiauliuose. Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų ir gyventojų užimtumo tendencijas Šiauliuose 2000 – 2004 metų laikotarpyje yra pastebimas toks šių rodiklių ryšys, koks pavaizduotas 16 paveiksle:

16 pav. TUI ir užimtų gyventojų pokytis Šiauliuose 2000 – 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip matome iš 16 paveikslo, šių dviejų rodiklių ryšys nėra itin glaudus, t.y. TUI kitimas neturi didelės įtakos užimtų gyventojų skaičiaus kitimui. TUI srautas didėja visu tiriamuoju laikotarpiu, o užimtų gyventojų skaičius didėja tik 2001 – 2003 m.. 2000 ir 2004 m. rodiklių kitimo tendencijos visiškai priešingos – TUI didėja, o 2000 m. užimtų gyventojų skaičius sumažėjo net 13 proc., o 2004

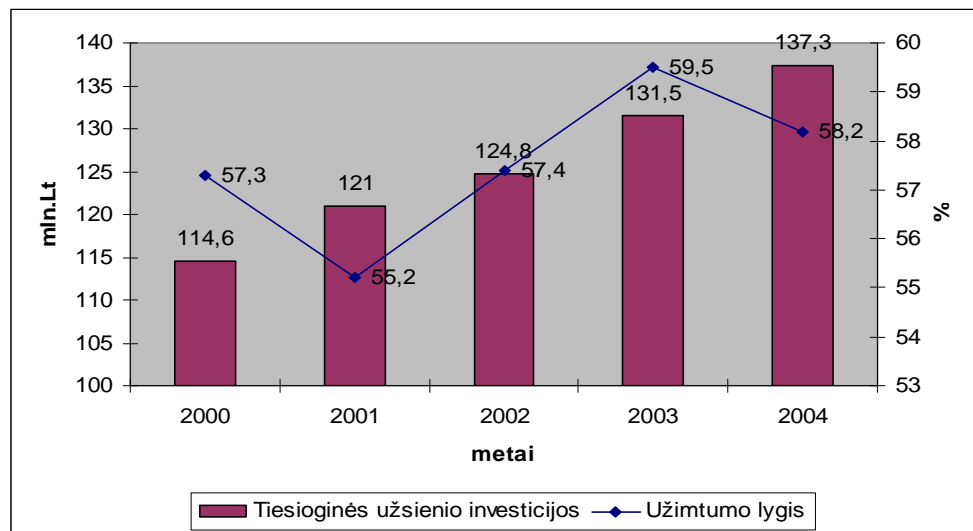
Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

m. – 8,1 proc. Remiantis šiais pastebėjimais, galima teigti, kad TUI nėra vienas svarbiausių veiksnių, turinčių įtakos užimtų gyventojų skaičiaus kitimui Šiauliuose.

Statistiškai nustatyti TUI įtaką užimtų gyventojų skaičiui naudotas koreliacijos koeficientas, kurio dydis $r = -0,32$, taip pat parodo, kad TUI silpnai įtakoja užimtų gyventojų skaičių.

Didelę įtaką užimtumo didinimui turi užsienio įmonių steigiami savarankiški ūkiniai subjektai, darbui kuriuose yra samdomi vietos darbuotojai. Tokiu būdu, nepriklausomai nuo investicijų dydžio yra kuriamos naujos darbo vietos ir didėja užimtų gyventojų skaičius mieste. Šios įmonės gali būti ir bendros su Lietuva, ir užsienio kapitalo įmonės.

Užimtumo lygį veikia užimtų gyventojų skaičius – didėjant užimtųjų skaičiui užimtumo lygis didėja, mažėjant – mažėja. Analizuojant TUI ir užimtumo lygio kitimo tendencijas pastebimas toks ryšys (17 pav):

17 pav. TUI ir užimtumo lygio pokytis Šiauliuose 2000 – 2004 m.

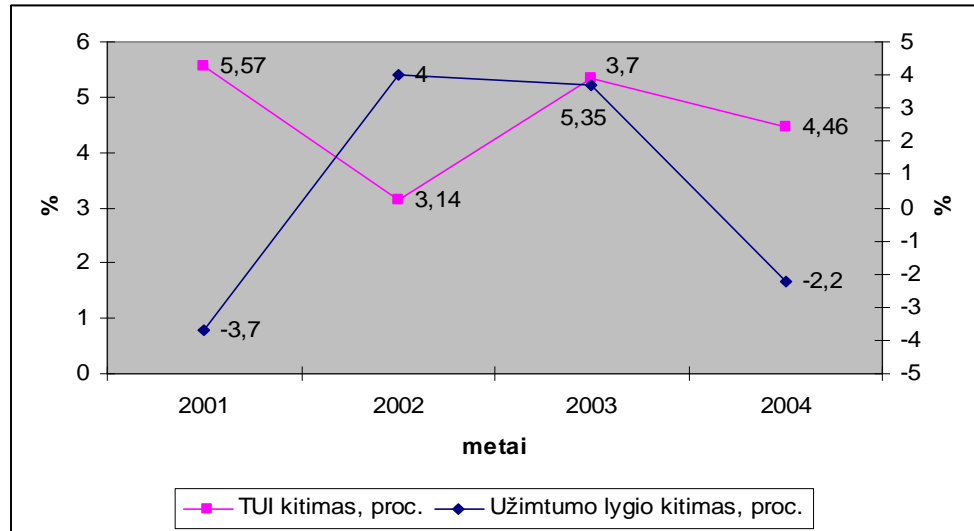
Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

TUI ir užimtumo lygio kitimo tendencijos šiek tiek panašesnės. Tokiu būdu galima teigti, jog užsienio investicijos labiau veikia užimtumo lygį. Tiesiogines užsienio investicijas daugelis yra linkę vertinti teigiamai dėl to, jog jos neva kuria darbo vietas, gelbėja į sunkią padėtį patekusias įmones. Neabejotinai, jos veikia užimtumą, tačiau jokia būdu nelemia jo kitimo tendencijų. Be to jų poveikis darbo rinkai nebūtinai yra teigiamas. TUI ir užimtumo lygio rodikliai tiriamuoju laikotarpiu vienodai kinta tik 2001 – 2003 m., o 2000 ir 2004 m. išaugusios TUI nesustabdo užimtumo lygio mažėjimo – jis mažėja atitinkamai 3,7 ir 2,2 proc. punkto. Užimtumo lygį TUI įtakoja vidutiniškai, nes

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

koreliacijos koeficientas $r = 0,59$ rodo tiesioginę vidutinę užimtumo lygio priklausomybę nuo tiesioginių užsienio investicijų.

Paanalizavus TUI ir užimtumo lygio procentinį kitimą, taip pat matome, kad TUI kitimas turi atvirkštinę vidutinę įtaką užimtumo lygio kitimui, nes koreliacijos koeficientas lygus $-0,5$ (18 pav.):

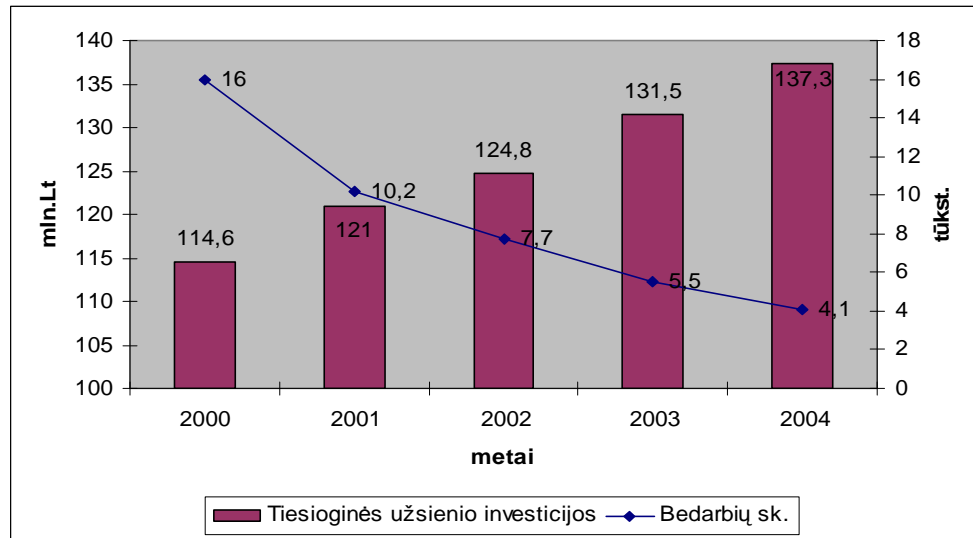
18 pav. TUI ir užimtumo lygio procentinis pokytis Šiauliuose 2000 – 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Nors teoriškai pagrįsta, kad TUI vienaip ar kitaip įtakoja darbuotojų skaičių tam tikroje įmonėje, tačiau nagrinėjant šių rodiklių ryšį miesto mastu, toks ryšys nėra pastebimas, kadangi gyventojų užimtumą ir užimtumo lygį ypačingai įtakoja miesto bendra ekonominė būklė. Tuo tarpu TUI yra tik vienas iš daugelio šią situaciją apibūdinančių ir veikiančių veiksnių. Taip pat galima svarstyti, kad, galbūt, Šiauliuose nėra pakankamai investicijų, kad nestebimas jų stiprus poveikis užimtųjų skaičiui ir užimtumo lygiui. Be abejonės, regioninių rodiklių kitimą sunku įvertinti dėl didesnės investicijų koncentracijos didžiuosiuose miestuose, kur adekvačiai didesnis yra užimtųjų skaičius ir užimtumo lygis.

2.5.1.2 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka bedarbių skaičiui ir nedarbo lygiui

Labai svarbu paanalizuoti, kokia yra TUI įtaka bedarbių skaičiui Šiauliuose. Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų ir bedarbių skaičiaus kitimo tendencijas Šiauliuose 2000 – 2004 metų laikotarpyje yra pastebimas toks šių rodiklių ryšys, koks pavaizduotas 19 paveiksle:

19 pav. TUI ir bedarbių skaičiaus pokytis Šiauliuose 2000 – 2004 m.

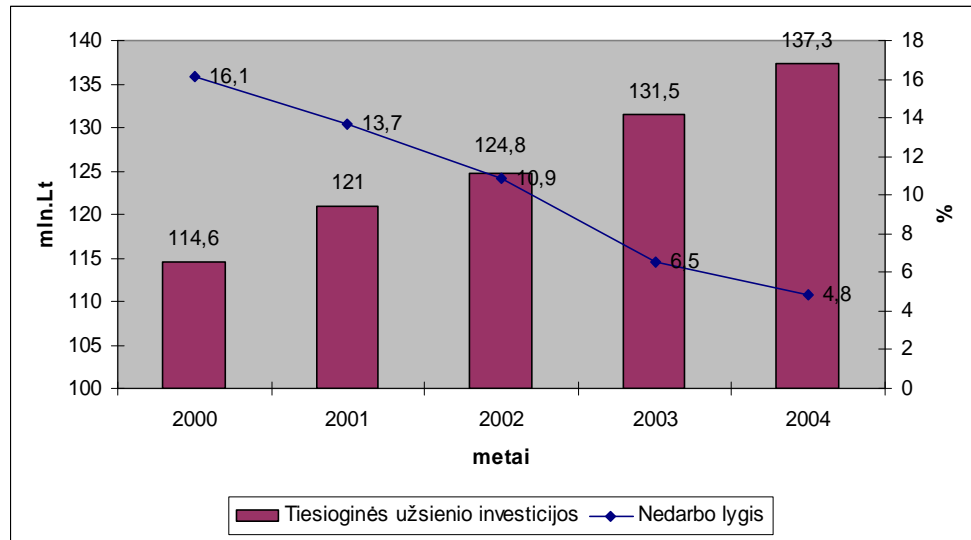
Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų pokyčius ir bedarbių skaičiaus dinamiką 2000 – 2004 m. Šiaulių mieste, įrodoma nuomonė, kad didėjant tiesioginėms užsienio investicijoms, mažėja bedarbių skaičius. Visą tiriamąjį laikotarpį TUI srautai augo ir 2000 – 2004 m. išaugo 20 proc., o bedarbių skaičius mažėjo – 2000 – 2004 m. net 74 proc.

Koreliacijos koeficientas tarp TUI ir bedarbių skaičiaus parodė, kad TUI labai stipriai įtakojo bedarbių skaičiaus kitimą ($r = -0,96$). Ryšys yra atvirkštinis ir labai stiprus, t.y. didėjant tiesioginėms užsienio investicijoms, bedarbių skaičius mažėja.

Nepaisant to, kad bendri užimtumo rodikliai Šiauliuose gerėja, išliko nemažai bendrovių, kur darbuotojų skaičius sumažėjo. Nagrinėjamu laikotarpiu pagrindinė darbuotojų skaičiaus mažėjimo priežastis buvo gamybos ir darbo reorganizavimas – jis nulėmė apie 50 proc. Šiaulių miesto teritorinėje darbo biržoje užregistruotų darbuotojų grupinių atleidimų. Įmonėms reikėjo reorganizuoti savo veiklą, siekiant padidinti darbo efektyvumą. Žvelgiant į tokias investicijas socialiniu aspektu, jos yra nenaudingos, bet tai nereiškia, kad jos yra nereikalingos. Šiuo atveju, TUI naudingos ekonominiu požiūriu.

Nedarbo lygį veikia bedarbių skaičius – mažėjant bedarbių skaičiui nedarbo lygis mažėja, didėjant – didėja. Analizuojant TUI ir nedarbo lygio kitimo tendencijas pastebimas toks ryšys (20 pav):

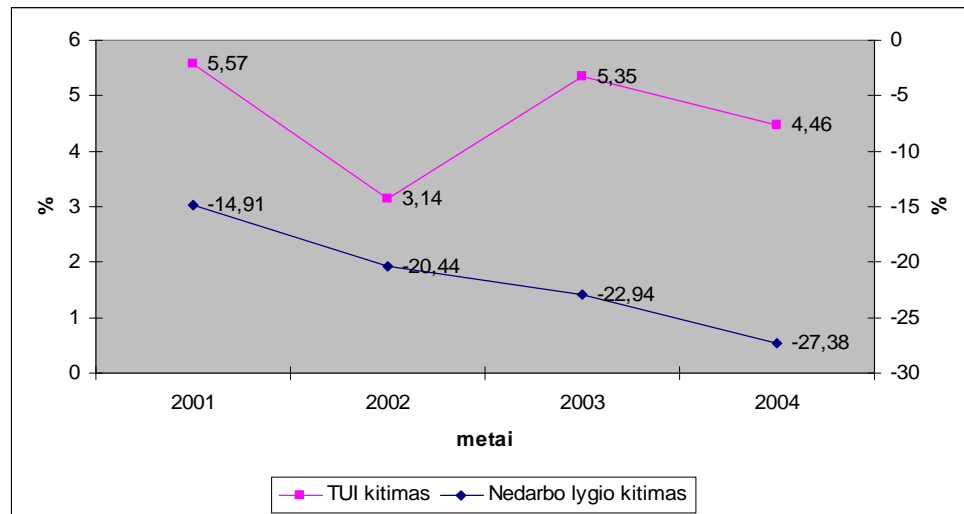
20 pav. TUI ir nedarbo lygio pokytis Šiauliuose 2000 – 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip matome iš 20 paveikslo, TUI įtaka nedarbo lygio kitimui yra panaši kaip ir bedarbių skaičiaus kitimui – visą tiriamąjį laikotarpį tiesioginėms investicijoms didėjant, nedarbo lygis mažėja. 2000 – 2004 m. TUI srautai išaugo 20 proc., o nedarbo lygis sumažėjo 70 proc.

Koreliacijos koeficientas tarp TUI ir nedarbo lygio parodė, kad TUI labai stipriai įtakojo nedarbo lygio kitimą Šiaulių mieste (kai visus kitus veiksnius laikome nekintančiais) $r = -0,99$. Tarp TUI ir nedarbo lygio nagrinėjamu laikotarpiu buvo atvirkštinis labai glaudus, praktiškai funkcionalinis ryšys – TUI srautams didėjant, nedarbo lygis mažėja. Galima daryti išvadą, jog tiriamuoju laikotarpiu daugiausia tiesioginių užsienio investicijų yra pritraukta kuriant naujus ūkinius vienetus ar plečiant veiklą. Tokios investicijos lemia naujų darbo vietų kūrimo padidėjimą Šiaulių mieste.

Taip pat svarbu panagrinėti, kokios yra TUI ir nedarbo lygio procentinių pokyčių tendencijos. Tai pavaizduota 21 paveiksle.

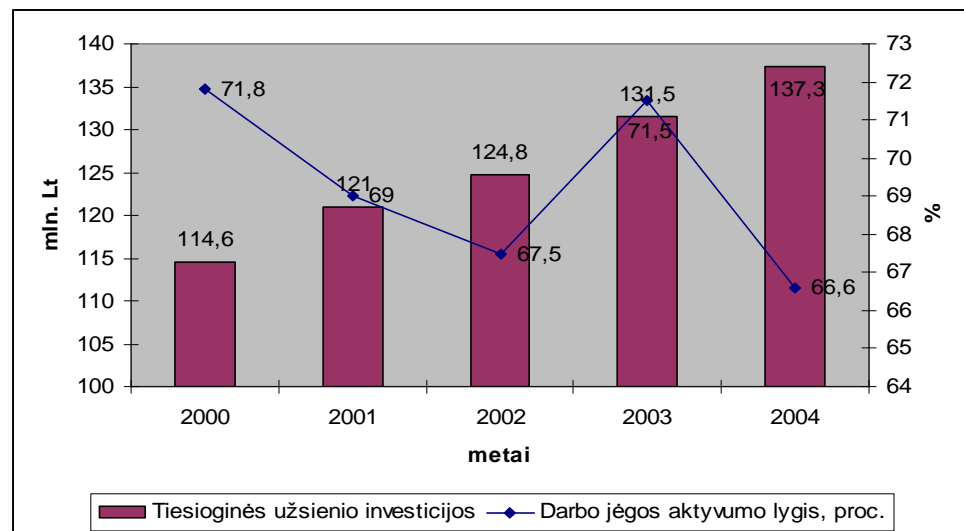
21 pav. TUI ir nedarbo lygio procentinis pokytis Šiauliuose 2000 – 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip matome iš 21 paveikslo nestebima ryški priklausomybė tarp TUI ir nedarbo lygio procentinių pokyčių kitimo, tą patį parodo ir apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = 0,26$. Tai rodo, kad tarp šių dviejų rodiklių egzistuoja silpnas ryšys ir jis yra nereikšmingas.

2.5.1.3 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka darbo jėgos aktyvumui ir bedarbių įdarbinimui

Svarbu paanalizuoti, ar tiesioginės užsienio investicijos nagrinėjamu laikotarpiu turi įtakos darbo jėgos aktyvumo lygiui (22 pav.):

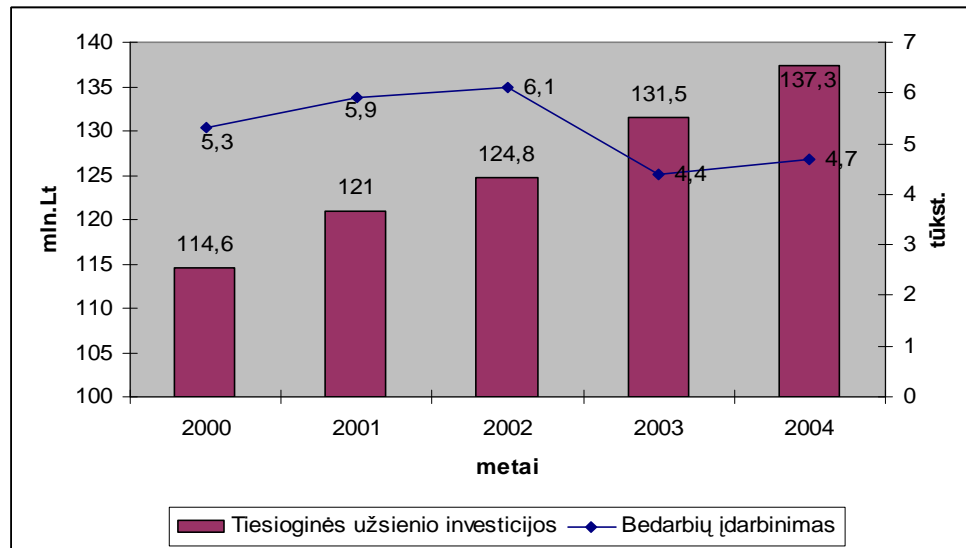
22 pav. TUI ir darbo jėgos aktyvumo pokytis Šiauliuose 2000 – 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Iš 22 paveikslo matome, kad darbo jėgos aktyvumo lygis nėra tiesiogiai susijęs su tiesioginių užsienio investicijų kitimu – 2002 m., kai tui išauga 3,1 proc., darbo jėgos aktyvumo lygis sumažėja 2,2 proc. punktais; 2004 m. TUI išauga 4,4 proc., o darbo jėgos aktyvumo lygis sumažėja 6,9 proc. punktais. Tik 2003 m. pastebimos panašios kitimo tendencijos – TUI išauga 5,4 proc. ir darbo jėgos aktyvumas išauga 5,9 proc. punktais.

Paskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,52$ tai pat rodo, kad egzistuoja vidutinis atvirkštinis ryšys tarp TUI ir darbo jėgos aktyvumo kitimo. Vadinasi TUI srautų didėjimas ne tik, kad nelemia darbo jėgos aktyvumo lygio didėjimo, bet netgi jį mažina, jei kitus veiksnius laikysime nekintančiais.

Naujų darbo vietų kūrimo intensyvumas – svarbus darbo rinkos struktūros elementas, todėl svarbu paanalizuoti kaip tiesioginės užsienio investicijos įtakoja šį rodiklį (23 pav.).

23 pav. TUI ir bedarbių įdarbinimo pokytis Šiauliuose 2000 – 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Iš 23 paveikslo matome, kad tiesioginėms užsienio investicijoms augant visą tiriamąjį laikotarpį, bedarbių įdarbinimas augo 2000 – 2002 m., 2003 m., labiausiai išaugus TUI – 5,4 proc., įdarbintų bedarbių skaičius sumažėjo net 28 proc., 2004 m. jis vėl nežymiai auga. Taigi, tiesioginių užsienio investicijų augimas neįtakoja bedarbių įdarbinimo intensyvumo, o jei ir turi įtakos, tai tik neigiamos.

Tą patį parodo ir apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,6$. Ryšys yra atvirkštinis ir vidutinio stiprumo, o tai reiškia, kad didėjant TUI, bedarbių įdarbinimas mažėja.

2.5.2 Materialinių investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams

Šioje dalyje atliekant koreliacinę analizę, nustatyta, kokią įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams (užimtųjų skaičiui, užimtumo lygiui, bedarbių skaičiui, nedarbo lygiui, darbo jėgos aktyvumo lygiui, bedarbių įdarbinimui) daro materialinės investicijos. Skaičiavimai pateikti 4 priede, gauti rezultatai atsispindi 20 lentelėje.

20 lentelė

MI įtaka darbo rinkos struktūros rodikliams Šiauliuose

	2000	2001	2002	2003	2004	r	R ²	R
MI, mln.Lt	176,3	198,4	292,4	235,1	288,5			
Vidutinis metinis užimtųjų skaičius, tūkst.	64,4	56	58,4	62,7	57,6	-0,44227	0,1956	0,44227
Užimtumo lygis, proc.	57,3	55,2	57,4	59,5	58,2	0,389726	0,15189	0,389726
Vidutinis metinis bedarbių skaičius, tūkst.	16	10,2	7,7	5,5	4,1	-0,8043	0,6469	0,8043
Nedarbo lygis, proc.	16,1	13,7	10,9	6,5	4,8	-0,73309	0,53742	0,73309
Aktyvumo lygis, proc.	71,8	69	67,5	71,5	66,6	-0,7876	0,6203	0,7876
Bedarbių įdarbinimas, tūkst.	5,3	5,9	7,1	5,4	5,7	-0,05051	0,00255	0,05051

Šaltinis: apskaičiuota remiantis Statistikos departamento ir Šiaulių teritorinės darbo biržos duomenimis.

Iš atliktos analizės matome, kad materialinės investicijos nedaro tokios stiprios įtakos kaip tiesioginės užsienio investicijos nė vieno darbo rinkos struktūros elemento kitimui. Teigiamos įtakos MI turi bedarbių skaičiaus kitimui. Koreliacijos koeficientas lygus -0,80. Vadinasi ryšys yra atvirkštinis ir stiprus – didėjant materialinėms investicijoms bedarbių skaičius mažėja, tačiau ši įtaka yra mažesnė nei tarp TUI ir bedarbių skaičiaus kitimo. Taip pat iš atliktos analizės (2 priedas) matome, kad stipriu atvirkštiniu ryšiu MI veikia darbo jėgos aktyvumo lygio kitimą ($r = -0,79$), o tai reiškia, kad didėjant materialinėms investicijoms darbo jėgos aktyvumo lygis mažėja. Vadinasi MI kitimas neigiamai įtakoja šio rodiklio kitimą. MI ir nedarbo lygį sieja vidutinio stiprumo atvirkštinis

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

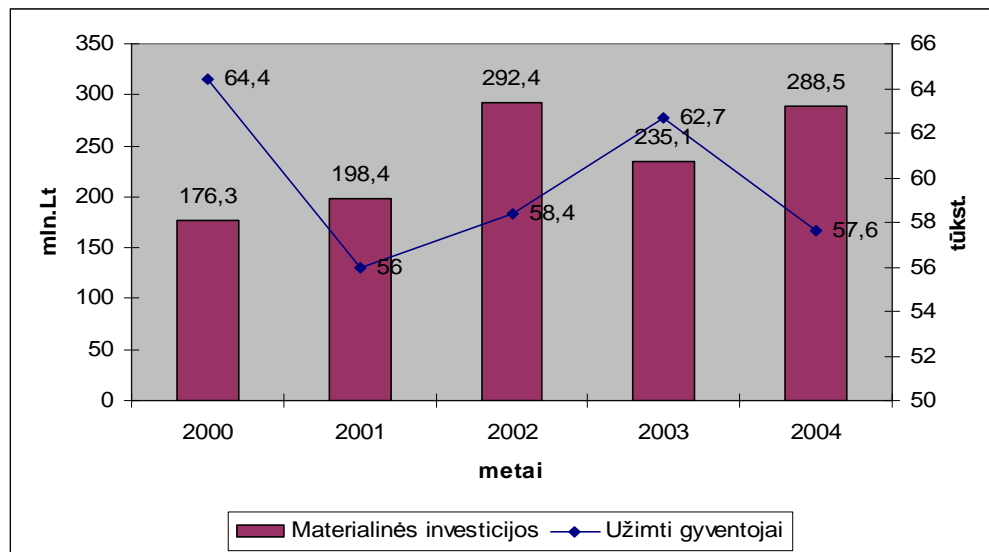
ryšys ($r = -0,73$), vadinasi didėjant MI, nedarbo lygis mažėja, tačiau mažesniu tempu nei didėjant TUI srautams. Apskaičiuotas $t = 1,87$ yra mažesnis už Stjudento lentelinį t , vadinasi šios įtakos stiprumas nagrinėjamu laikotarpiu gali būti atsitiktinis, kuriam galėjo turėti įtakos kiti veiksniai. Tik bedarbių skaičiaus ir darbo jėgos aktyvumo lygio apskaičiuotas t yra didesnis už Stjudento lentelinį t . Bedarbių skaičiaus $t = 2,35$, darbo jėgos aktyvumo $t = 2,21$. Vadinasi MI kitimas daro įtaką tik šių dviejų rodiklių kitimui: bedarbių skaičiaus kitimui – teigiamą įtaką, darbo jėgos aktyvumo lygiui – neigiamą, kai kitus veiksnius ir aplinkybes laikysime nekintančiais.

Apskaičiuota materialinių investicijų prognozė 2005 – 2009 metams, taikant trendo tiesinę funkciją, pateikiama 6 priede.

Toliau analizuojama tiesioginių užsienio investicijų įtaka kiekvienam darbo rinkos struktūros elementui, remiantis gautais ekonominės analizės rezultatais.

2.5.2.1 Materialinių investicijų įtaka užimtumui ir užimtumo lygiui

Svarbu paanalizuoti, kokia yra materialinių investicijų įtaka užimtumui Šiauliuose. Analizuojant materialinių investicijų ir gyventojų užimtumo tendencijas Šiauliuose 2000 – 2004 metų laikotarpyje yra pastebimas toks šių rodiklių ryšys, koks pavaizduotas 24 paveiksle:

24 pav. MI ir užimtų gyventojų pokytis Šiauliuose 2000 - 2004 m.

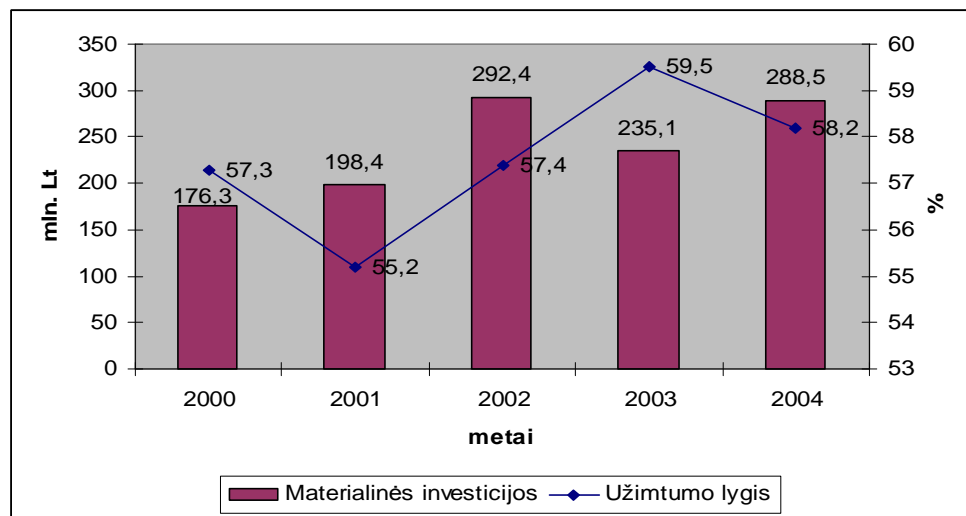
Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip matome iš 24 paveikslėlio, lyginant užimtumo kitimo tendencijas su materialinių investicijų kitimu, nestebima tiesioginė priklausomybė tarp šių dviejų veiksnių kitimo. Didžiausias materialinių investicijų šuolis buvo 2002 m. – 47,4 proc., tačiau užimtų gyventojų skaičius padidėjo nežymiai – tik 4,3 proc. 2001 m. materialinės investicijos padidėjo 12,5 proc., o užimtų gyventojų skaičius sumažėjo 13 proc., taip pat ir 2004 m. MI išaugo 22,7 proc., o užimtų gyventojų skaičius sumažėjo 8,1 proc.

Statistiškai nustatyti MI įtaką užimtų gyventojų skaičiui naudotas koreliacijos koeficientas, kurio dydis $r = -0,44$, taip pat parodo, kad MI silpnai įtakoja užimtų gyventojų skaičių. Tai natūralu, nes materialinės investicijos paprastai yra skirtos įmonės veiklai plėsti ar tobulinti, atnaujinant susidėvėjusius įrengimus, transporto priemones ir kt. Labai dažnai tai neturi nieko bendra su naujų darbo vietų kūrimu ir stipriai neįtakoja užimtumo mieste. Nors gali būti ir atvirkščiai, - jei įmonėje diegiama nauja gamybinė linija ir už įmonės lėšas perkami nauji įrengimai, jiems aptarnauti gali būti samdomi nauji darbuotojai.

Apskaičiuota užimtų gyventojų skaičiaus Šiaulių mieste prognozė 2005 – 2009 metams, taikant trendo tiesinę funkciją, pateikiama 7 priede.

Analizuojant MI ir užimtumo lygio kitimo tendencijas pastebimas toks ryšys (25 pav):

25 pav. MI ir užimtumo lygio pokytis Šiauliuose 2000 - 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

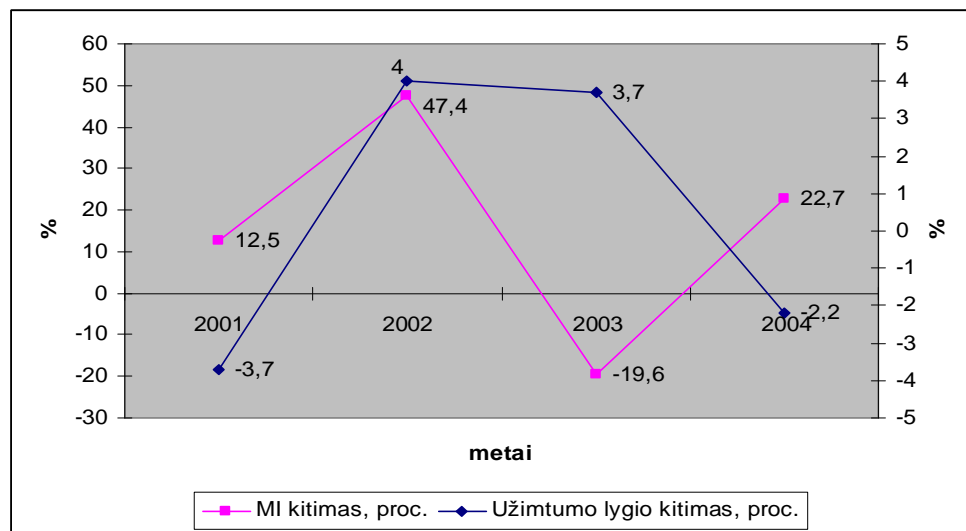
Kaip matome iš 25 paveikslėlio, tarp MI ir užimtumo lygio kitimo taip pat kaip ir tarp MI ir užimtų gyventojų skaičiaus kitimo (24 pav.) nestebima tiesioginė priklausomybė. Be to, ir kitimo tendencijos labai panašios. 2001 m. materialinės investicijos išaugo 12,5 proc., o užimtumo lygis

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

sumažėjo 3,7 proc. punkto, 2003 m. MI sumažėjo 19,6 proc., o užimtumo lygis pakilo 3,7 proc. punktais, 2004 m. MI išaugo 22,7 proc., o užimtumo lygis sumažėjo 2,2 proc. punktais, tik 2002 m. augo ir MI, ir užimtumo lygis, atitinkamai 47,4 proc. ir 4 proc. punktais.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = 0,39$ taip pat rodo, kad MI kitimas silpnai įtakoja užimtumo lygio kitimą.

Paanalizavus MI ir užimtumo lygio procentinį kitimą, taip pat matome, kad MI kitimas neturi praktiškai jokios įtakos užimtumo lygio kitimui, nes koreliacijos koeficientas lygus $-0,02$ (26 pav.):

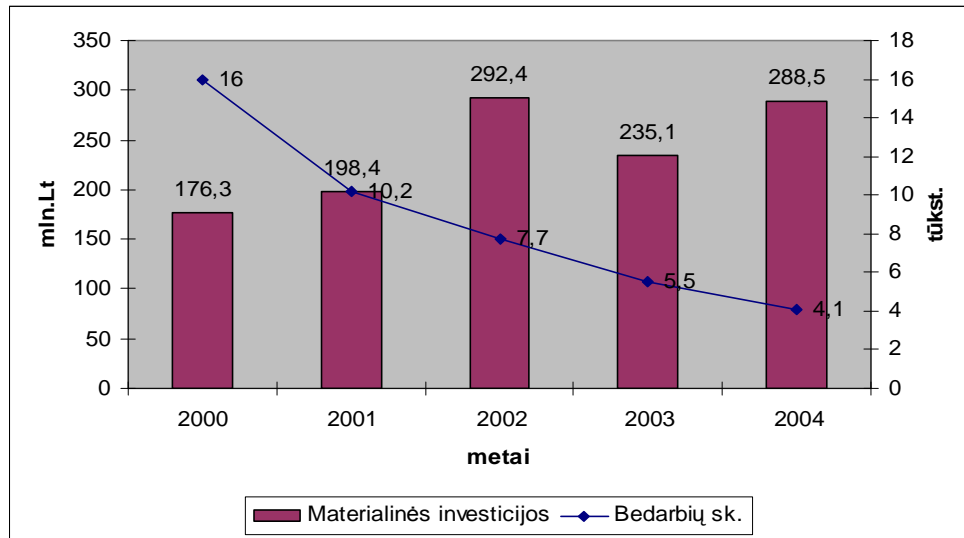
26 pav. MI ir užimtumo lygio procentinis pokytis Šiauliuose 2000 - 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Remiantis analize ir pateiktais duomenimis, galima padaryti išvadą, jog materialinės investicijos Šiaulių mieste nelemia nei užimtųjų skaičiaus pokyčių, nei užimtumo lygio. Jos yra svarbus veiksnys, įtakojantis darbo rinkos pokyčius, bet tik kitų veiksnių kontekste (bendra ekonominė situacija, įmonių skaičiaus didėjimas ar mažėjimas ir t.t.).

2.5.2.2 Materialinių investicijų įtaka bedarbių skaičiui ir nedarbo lygiui

Labai svarbu paanalizuoti, kokia yra MI įtaka bedarbių skaičiui Šiauliuose. Analizuojant materialinių investicijų ir bedarbių skaičiaus kitimo tendencijas Šiauliuose 2000 – 2004 metų laikotarpyje yra pastebimas toks šių rodiklių ryšys, koks pavaizduotas 27 paveiksle:

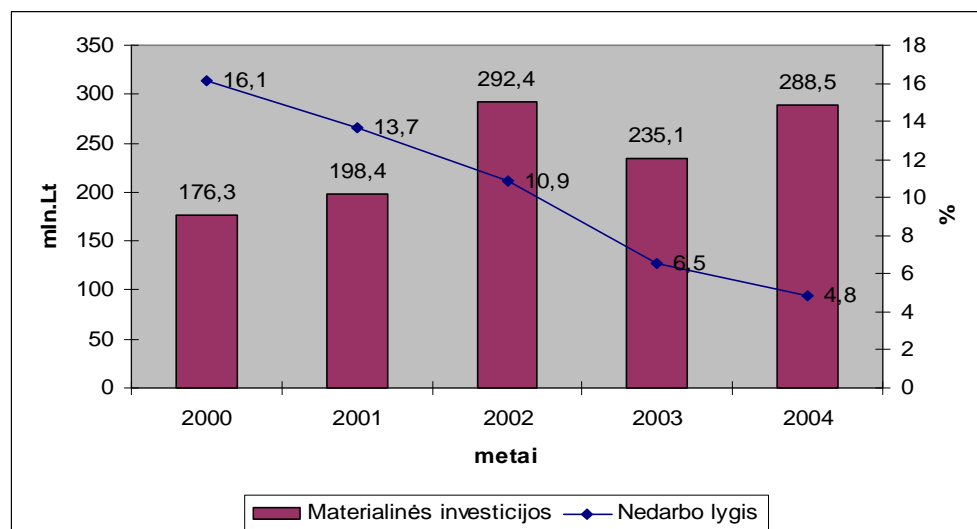
27 pav. MI ir bedarbių skaičiaus pokytis Šiauliuose 2000 - 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Analizuojant materialinių investicijų pokyčius ir bedarbių skaičiaus dinamiką 2000 – 2004 m. Šiaulių mieste, įrodoma nuomonė, kad didėjant materialinėms investicijoms, mažėja bedarbių skaičius. Beveik visą tiriamąjį laikotarpį MI augo, išskyrus 2003 m., kai MI sumažėjo 19,6 proc., o bedarbių skaičius 2000 – 2004 m. sumažėjo net 74 proc.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,8$ taip pat rodo, kad MI kitimas stipriai įtakoja bedarbių skaičiaus kitimą. Ryšys yra atvirkštinis ir stiprus, o tai reiškia, kad didėjant materialinėms investicijoms, mažėja bedarbių skaičius. Tai galima paaiškinti tuo, kad Šiauliuose nagrinėjamu laikotarpiu atsirado daug naujų įmonių, o ir senos plečia savo veiklą, atnaujina įrengimus, todėl samdomi nauji darbuotojai.

Analizuojant MI ir nedarbo lygio kitimo tendencijas pastebimas toks ryšys (28 pav):

28 pav. MI ir nedarbo lygio pokytis Šiauliuose 2000 - 2004 m.

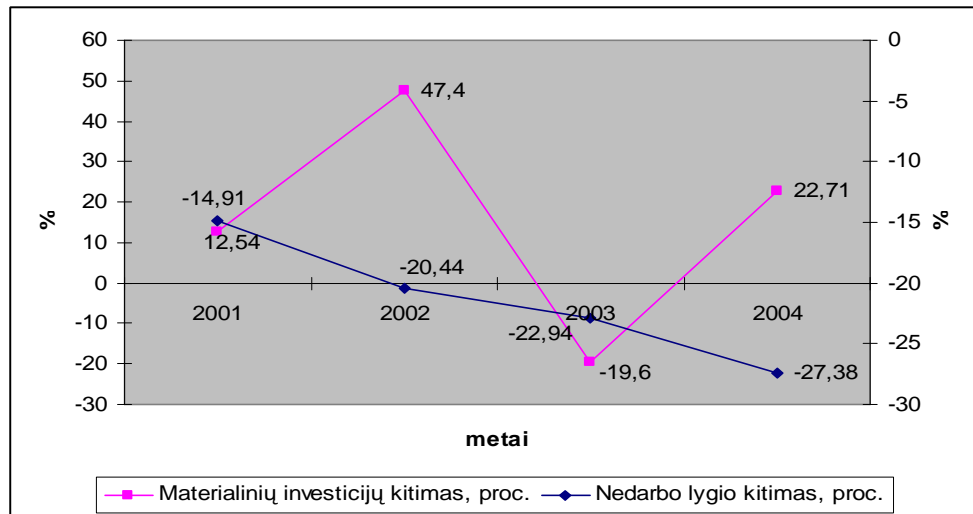
Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Kaip matome iš 28 paveikslo, materialinių investicijų didėjimas turi įtakos nedarbo lygio mažėjimui. 2000 – 2002 m. materialinės investicijos išaugo 65,9 proc., o nedarbo lygis sumažėjo 32,3 proc. punktais. Jei kitus veiksnius ir aplinkybes laikysime nekintančiomis, tai galime teigti, kad materialinių investicijų didėjimas lėmė nedarbo lygio mažėjimą. 2003 m. MI šiek tiek sumažėjo - 19,6 proc., tačiau nedarbo lygis ir toliau mažėja, 2004 m. MI vėl padidėja 22,7 proc., o nedarbo lygis sumažėja iki 4,8 proc.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,73$ taip pat parodo, kad MI kitimas turi įtakos nedarbo lygio kitimui. Ryšys yra atvirkštinis ir vidutiniškai stiprus, tai reiškia, kad materialinėms investicijoms didėjant, nedarbo lygis mažėja.

Tai galima paaiškinti tuo, kad jei yra plečiama įmonės veikla, diegiamos naujos gamybinės linijos ar atidaromi nauji prekybiniai taškai, - bus kuriamos naujos darbo vietos ir galimas nedarbo lygis mažės. Tačiau jei automatizavus kai kurių darbuotojų darbą, jų neįmanoma perkelti į kitas pareigas toje įmonėje, jie yra atleidžiami ir tampa bedarbiais. Tokiu būdu nedarbo lygis didėja. Laikantis tokios pozicijos galima formuluoti išvadą, jog nedarbo lygį labiau mažins materialinės ir tiesioginės investicijos į naujus ūkinius vienetus, kurie neabejotinai sukurs naujų darbo vietų. Iš dalies galima būtų tvirtinti ir tai, jog įtaka nedarbo lygiui nelabai priklauso nuo investicijų dydžio, - investavus milžiniškas sumas (pvz. 50 mln.Lt gamybinėje įmonėje pakeitus senus įrengimus naujais ir brangiais), galima nesukurti nė vienos naujos darbo vietos ar net imti jas mažinti. O investavus sąlyginai nedidelę sumą (pvz. 8 mln.Lt kelių prekybinių taškų atidarymui), galima bent nežymiai prisidėti prie galimo nedarbo lygio mažinimo. Negalima paneigti didelių investicijų įtakos bendram šalies ir atskiro miesto ekonominiam lygiui, tačiau užimtumo srityje dažniausiai lemiamas veiksnys yra ne investicijų dydis.

Taip pat svarbu panagrinėti, kokios yra MI ir nedarbo lygio procentinių pokyčių tendencijos. Tai pavaizduota 29 paveiksle.

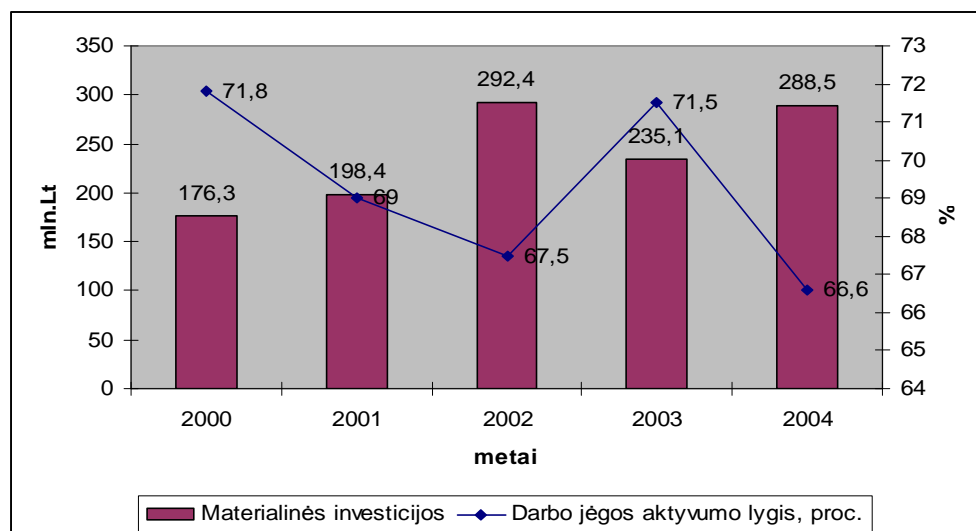
29 pav. MI ir nedarbo lygio procentinis pokytis Šiauliuose 2000 - 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Iš 29 paveikslo matome, kad tarp materialinių investicijų ir nedarbo lygio procentinių pokyčių nestebimas joks tendencingas ryšys. Tą patį rodo ir apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, $r = 0,05$. Esant tokiam koreliacijos koeficientui, galima teigti, kad tarp MI ir nedarbo lygio procentinių pokyčių nėra jokio ryšio.

2.5.2.3 Materialinių investicijų įtaka darbo jėgos aktyvumui ir bedarbių įdarbinimui

Svarbu paanalizuoti, ar materialinės investicijos įtakoja darbo jėgos aktyvumą (30 pav.):

30 pav. MI ir darbo jėgos aktyvumo pokytis Šiauliuose 2000 - 2004 m.

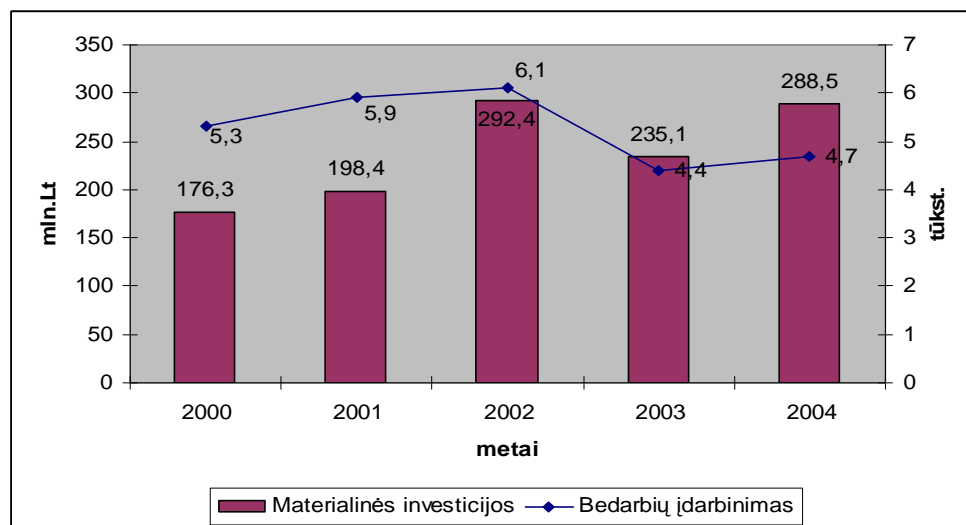
Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Lyginant darbo jėgos aktyvumo pokyčius su materialinių investicijų pokyčiais matyti, jog materialinių investicijų kitimas nėra adekvatus darbo jėgos aktyvumo lygio kitimui, - 2001m., 2002 m. ir 2004 m., kai materialinės investicijos išauga, darbo jėgos aktyvumo lygis sumažėja, kai 2003 m. materialinės investicijos sumažėja 19,6 proc., darbo jėgos aktyvumo lygis išauga net 5,9 proc. punktais. Taigi, darbo jėgos aktyvumo lygis kinta priešingai nei materialinės investicijos.

Tą patį parodo ir apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,79$. Tai reiškia, kad tarp šių dviejų rodiklių ryšys yra stiprus ir atvirkštinis, vadinasi materialinėms investicijoms didėjant, mažėja darbo jėgos aktyvumo lygis.

Lyginant darbo jėgos aktyvumo lygį su investicijomis, galioja tos pačios taisyklės, kaip ir bendrame darbo jėgos rodiklio kitime, - investicijos, didindamos darbo jėgą, bet kuriuo atveju turėtų didinti ir jos aktyvumą, nes jis daugiausiai priklauso nuo dviejų pagrindinių darbo jėgos veiksnių – užimtųjų ir bedarbių skaičiaus kitimo. Kadangi užimtumo rodiklį Šiauliuose investicijos veikia nežymiai, tai realu, jog ir darbo jėgos aktyvumo rodiklių kitimo tendencijų jos nelems.

Naujų darbo vietų kūrimas mieste, jo intensyvumo didėjimas ar mažėjimas neabejotinai atspindi svarbiausius ekonominius pokyčius. Todėl taip pat svarbu paanalizuoti, ar materialinės investicijos įtakoja bedarbių įdarbinimo intensyvumą (31 pav.).

31 pav. MI ir bedarbių įdarbinimo pokytis Šiauliuose 2000 - 2004 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, www.std.lt

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Iš 31 paveikslo matome, kad augant materialinėms investicijoms 2000 – 2003 m. bedarbių įdarbinimas taip pat auga, 2003 m. sumažėjus MI, 28 proc. sumažėja ir bedarbių įdarbinimas, 2004 m. MI išaugus 22,7 proc., bedarbių įdarbinimas išauga tik 6,8 proc. Taigi, ir 31 paveikslas, ir apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,05$ rodo, kad materialinės investicijos neturi jokios įtakos bedarbių įdarbinimui Šiauliuose nagrinėjamu laikotarpiu. Įdarbinant bedarbius būtina siekti įdarbinimo nuolatiniam darbui dalies augimo tam, kad bedarbiams būtų suteiktos didesnės užimtumo garantijos.

Apibendrintai galima teigti, jog materialinės investicijos Šiaulių mieste didelės įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams nedaro, ir MI šiame mieste galima traktuoti tik kaip vieną iš keleto veiksnių, kurie daro poveikį darbo rinkai, didesnę lyginamąją svorį suteikiant būtent kitiems veiksniams.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Daugelio ekspertų vertinimu užsienio investicijų teikiama nauda šaliai yra akivaizdi: pakyla BVP ir nacionalinės pajamos, kuriamos naujos darbo vietos, stiprinami vietos darbo ir valdymo įgūdžiai. Tačiau būtina išlaikyti balansą, kad užsienio įmonės neištumtų iš rinkos šalies vidaus gamintojų ir konkurencinėje kovoje netaptų monopolistėmis. Tai gali sąlygoti silpnesnių vietos gamintojų nerentabilumą bei bankrotą ir neigiamai paveikti šalies darbo rinką. Taip pat įmanoma, jog po investicijų į technologines inovacijas darbo neteks nemažai darbuotojų arba uždirbtas pelnas nebus reinvestuojamas, o išvežamas iš šalies ir pan.
2. Materialinių investicijų didėjimo tendencija paprastai turėtų reikšti ekonomikos rodiklių gerėjimą, charakterizuojamą nacionalinio biudžeto bei nuosavų fondų gebėjimu vis daugiau investuoti. Deja, privačios vidaus investicijos ne visada buvo efektyviai panaudojamos, todėl kartais neigiamai veikė darbo rinkos rodiklius, -atleidžiami darbuotojai didino bedarbių gretas, o kai kurių įmonių darbas nevisišku užimtumu neužtikrino žmonėms normalaus pragyvenimo.
3. Būtina kuo daugiau dėmesio skirti vadinamosioms plyno lauko („*green field*“) investicijoms. Be jų mūsų įmonėms šiuolaikiniame sparčiai tobulėjančių technologijų pasaulyje sunku tikėtis ilgalaikės plėtros. Lietuva kol kas turi vos keletą tikrų investicijų į plyną lauką, kurios besivystančiose valstybėse sudaro pramonės ir technologijų atnaujinimo pagrindą.
4. Tiesioginių užsienio investicijų Šiauliuose yra per mažai, lyginant Lietuvos mastu. Investicijų vis dar nėra pakankamai dėl šių priežasčių: per mažai dėmesio skiriama strateginiam planavimui; investicijos nepritraukiamos ilgalaikėms programoms; neįvardijamos investicijoms patraukliausios šalies pramonės šakos.
5. Šiauliams nebūdingas ypač didelis tiesioginių užsienio investicijų dėmesys, vienam miesto gyventojui tenkanti jų dalis tiriamuoju laikotarpiu buvo tik 22 – 32 proc. šalies TUI, tenkančių vienam gyventojui. Tai rodo, jog Šiauliai nėra ypatingai patrauklus užsienio investuotojams, ir kad užsienio investicijos taip smarkiai neįtakoja ekonominių miesto rodiklių bei darbo rinkos pokyčių kaip šalyje bendrai.
6. Visu tiriamuoju laikotarpiu Šiaulių materialinės investicijos buvo 35 – 52 proc. didesnės nei tiesioginių užsienio investicijų srautas mieste. Tuo tarpu Lietuvoje visą tiriamąjį laikotarpį tiesioginės užsienio investicijos buvo 27 – 38 proc. didesnės nei materialinės investicijos. Tai rodo, kad Šiauliai nėra labai patrauklus miestas investuoti užsieniečiams. Tą pačią tendenciją

stebime ir paskaičiavę MI bei TUI Šiaulių dalį Lietuvos mastu: Šiaulių TUI sudaro tik 1,1 proc. visos Lietuvos TUI, o Šiaulių MI sudaro 2,9 proc. visos Lietuvos MI.

7. Bedarbių skaičiaus mažėjimas Šiauliuose vyksta didesniu tempu nei visoje Lietuvoje. Vidutinis metinis bedarbių skaičius 2004 m. buvo net 74 proc. mažesnis nei tiriamojo laikotarpio pradžioje (2000 m.), o Lietuvoje šis rodiklis sumažėja 30 proc. Dėl spartesnio bedarbių skaičiaus mažėjimo Šiauliuose 2000 – 2004 m., vietos bedarbių dalis Lietuvos mastu nuolatos mažėjo. Šiaulių bedarbių dalis Lietuvos mastu per laikotarpį sumažėjo nuo 7,8 proc. iki 2,8 proc. Tai įrodo, jog situacija Šiaulių darbo rinkoje yra geresnė nei bendrai Lietuvoje. Šiaulių nedarbo lygis 2002 m. sumažėjo 20,4 proc. punkto, o Lietuvoje – 9,6 proc. punkto. 2003 m. Šiaulių nedarbo lygis sumažėjo net 40,4 proc. punkto, kai tuo tarpu Lietuvoje tik 8,8 proc. punkto. Tais metais Šiaulių nedarbo lygis buvo net 3,8 proc. mažesnis nei visoje Lietuvoje. Tai lėmė sparčiai atsigaunanti Šiaulių ekonominė padėtis.

Tiriant investicijų įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams, visų pirma buvo išskirtos investicijos į tiesiogines užsienio ir materialines, kurių kitimo tendencijos buvo gretinamos su pagrindinių darbo rinkos struktūrinių rodiklių (užimtumo ir užimtumo lygio, bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio, darbo jėgos ir jos aktyvumo lygio, laisvų darbo vietų kūrimo intensyvumo, darbo jėgos pasiūlos-paklausos suderinamumo) pokyčiais ir tiriamas įtakos stiprumas.

Vertinant **tiesioginių užsienio investicijų įtaką** išskirtiems darbo rinkos struktūriniais rodikliams, buvo prieita tokių išvadų:

8. TUI kitimas neturi didelės įtakos užimtų gyventojų skaičiaus kitimui. TUI srautas didėja visu tiriamuoju laikotarpiu, o užimtų gyventojų skaičius didėja tik 2001 – 2003 m. 2000 ir 2004 m. rodiklių kitimo tendencijos visiškai priešingos – TUI didėja, o 2000 m. užimtų gyventojų skaičius sumažėjo net 13 proc., o 2004 m. – 8,1 proc. Remiantis šiais pastebėjimais, galima teigti, kad TUI nėra vienas svarbiausių veiksnių, turinčių įtakos užimtų gyventojų skaičiaus kitimui Šiauliuose. Statistiškai nustatyti TUI įtaką užimtų gyventojų skaičiui naudotas koreliacijos koeficientas, kurio dydis $r = -0,32$, taip pat parodo, kad TUI silpnai įtakoja užimtų gyventojų skaičių ir ši įtaka yra neigiama. Vadinasi, TUI srautų didėjimas ne tik, kad nelemia užimtų gyventojų skaičiaus didėjimo, bet netgi jį mažina, jei kitus veiksnius laikysime nekintančiais.
9. Tiesioginės užsienio investicijos labiau veikia užimtumo lygį. Tiesiogines užsienio investicijas daugelis yra linkę vertinti teigiamai dėl to, jog jos neva kuria darbo vietas, gelbėja į sunkią padėtį patekusias įmones. Neabejotinai, jos veikia užimtumą, tačiau jokiū būdu nelemia jo kitimo tendencijų. Be to, jų poveikis darbo rinkai nebūtinai yra teigiamas.

- TUI ir užimtumo lygio rodikliai tiriamuoju laikotarpiu vienodai kinta tik 2001 – 2003 m., o 2000 ir 2004 m. išaugusios TUI nesustabdo užimtumo lygio mažėjimo - jis mažėja atitinkamai 3,7 ir 2,2 proc. punkto. Užimtumo lygį TUI įtakoja vidutiniškai, nes koreliacijos koeficientas $r = 0,59$ rodo tiesioginę vidutinę užimtumo lygio priklausomybę nuo tiesioginių užsienio investicijų.
10. Nors teoriškai pagrįsta, kad TUI vienaip ar kitaip įtakoja darbuotojų skaičių tam tikroje įmonėje, tačiau nagrinėjant šių rodiklių ryšį miesto mastu, toks ryšys nėra pastebimas, kadangi gyventojų užimtumą ir užimtumo lygį ypatingai įtakoja miesto bendra ekonominė būklė. Tuo tarpu TUI yra tik vienas iš daugelio šią situaciją apibūdinančių ir veikiančių veiksnių. Taip pat galima svarstyti, kad, galbūt, Šiauliuose nėra pakankamai investicijų, kad nestebimas jų stiprus poveikis užimtųjų skaičiui ir užimtumo lygiui. Be abejonės, regioninių rodiklių kitimą sunku įvertinti dėl didesnės investicijų koncentracijos didžiuosiuose miestuose, kur adekvačiai didesnis yra užimtųjų skaičius ir užimtumo lygis.
 11. Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų pokyčius ir bedarbių skaičiaus dinamiką 2000 – 2004 m. Šiaulių mieste, įrodoma nuomonė, kad didėjant tiesioginėms užsienio investicijoms, mažėja bedarbių skaičius. Koreliacijos koeficientas tarp TUI ir bedarbių skaičiaus parodė, kad TUI labai stipriai įtakojo bedarbių skaičiaus kitimą ($r = -0,96$). Ryšys yra atvirkštinis ir labai stiprus, t.y. didėjant tiesioginėms užsienio investicijoms, bedarbių skaičius mažėja.
 12. Nepaisant to, kad bendri užimtumo rodikliai Šiauliuose gerėja, išliko nemažai bendrovių, kur darbuotojų skaičius sumažėjo. Nagrinėjamu laikotarpiu pagrindinė darbuotojų skaičiaus mažėjimo priežastis buvo gamybos ir darbo reorganizavimas – jis nulėmė apie 50 proc. Šiaulių miesto teritorinėje darbo biržoje užregistruotų darbuotojų grupinių atleidimų. Įmonėms reikėjo reorganizuoti savo veiklą, siekiant padidinti darbo efektyvumą. Žvelgiant į tokias investicijas socialiniu aspektu, jos yra nenaudingos, bet tai nereiškia, kad jos yra nereikalingos. Šiuo atveju, TUI naudingos ekonominiu požiūriu.
 13. TUI įtaka nedarbo lygio kitimui yra panaši kaip ir bedarbių skaičiaus kitimui – visą tiriamąjį laikotarpį tiesioginėms investicijoms didėjant, nedarbo lygis mažėja. 2000 – 2004 m. TUI srutai išaugo 20 proc., o nedarbo lygis sumažėjo 70 proc. Koreliacijos koeficientas tarp TUI ir nedarbo lygio parodė, kad TUI labai stipriai įtakojo nedarbo lygio kitimą Šiaulių mieste (kai visus kitus veiksnius laikome nekintančiais) $r = -0,99$. Tarp TUI ir nedarbo lygio nagrinėjamu laikotarpiu buvo atvirkštinis labai glaudus, praktiškai funkcionalinis ryšys – TUI srutams didėjant, nedarbo lygis mažėja. Galima daryti išvadą, jog tiriamuoju laikotarpiu daugiausia tiesioginių užsienio investicijų yra pritraukta kuriant naujus ūkinius vienetus ar

- plečiant veiklą. Tokios investicijos lemia naujų darbo vietų kūrimo padidėjimą Šiaulių mieste.
14. Nestebima ryški priklausomybė tarp TUI ir nedarbo lygio procentinių pokyčių kitimo, tą patį parodo ir apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = 0,26$. Tai rodo, kad tarp šių dviejų rodiklių egzistuoja silpnas ryšys ir jis yra nereikšmingas.
 15. Darbo jėgos aktyvumo lygis nėra tiesiogiai susijęs su tiesioginių užsienio investicijų kitimu. Paskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,52$ taip pat rodo, kad egzistuoja vidutinis atvirkštinis ryšys tarp TUI ir darbo jėgos aktyvumo kitimo. Vadinasi TUI srautų didėjimas ne tik, kad nelemia darbo jėgos aktyvumo lygio didėjimo, bet netgi jį mažina, jei kitus veiksnius laikysime nekintančiais.
 16. Tiesioginėms užsienio investicijoms augant visą tiriamąjį laikotarpį, bedarbių įdarbinimas augo 2000 - 2002 m., 2003 m., labiausiai išaugus TUI – 5,4 proc., įdarbintų bedarbių skaičius sumažėjo net 28 proc., 2004 m. jis vėl nežymiai auga. Taigi, tiesioginių užsienio investicijų augimas neįtakoja bedarbių įdarbinimo intensyvumo, o jei ir turi įtakos, tai tik neigiamos. Tą patį parodo ir apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,6$. Ryšys yra atvirkštinis ir vidutinio stiprumo, o tai reiškia, kad didėjant TUI, bedarbių įdarbinimas mažėja.

Vertinant **materialinių investicijų įtaką** išskirtiems darbo rinkos struktūriniais rodikliams, buvo prieita tokių išvadų:

17. MI kitimas nagrinėjamu laikotarpiu daro įtaką tik šių dviejų rodiklių kitimui: bedarbių skaičiaus kitimui – teigiamą įtaką, darbo jėgos aktyvumo lygiui – neigiamą, kai kitus veiksnius ir aplinkybes laikysime nekintančiais.
18. Statistiškai nustatyti MI įtaką užimtų gyventojų skaičiui naudotas koreliacijos koeficientas, kurio dydis $r = -0,44$ parodo, kad MI silpnai įtakoja užimtų gyventojų skaičių. Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = 0,39$ taip pat rodo, kad MI kitimas silpnai įtakoja užimtumo lygio kitimą. Galima padaryti išvadą, jog materialinės investicijos Šiaulių mieste nelemia nei užimtųjų skaičiaus, nei užimtumo lygio pokyčių. Jos yra svarbus veiksnys, įtakojantis darbo rinkos pokyčius, bet tik kitų veiksnių kontekste (bendra ekonominė situacija, įmonių skaičiaus didėjimas ar mažėjimas ir t.t.).
19. Analizuojant materialinių investicijų pokyčius ir bedarbių skaičiaus dinamiką 2000 – 2004 m. Šiaulių mieste, įrodoma nuomonė, kad didėjant materialinėms investicijoms, mažėja bedarbių skaičius. Beveik visą tiriamąjį laikotarpį MI augo, išskyrus 2003 m., kai MI sumažėjo 19,6 proc., o bedarbių skaičius 2000 – 2004 m. sumažėjo net 74 proc. Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,8$ taip pat rodo, kad MI kitimas stipriai įtakoja

- bedarbių skaičiaus kitimą. Ryšys yra atvirkštinis ir stiprus, o tai reiškia, kad didėjant materialinėms investicijoms, mažėja bedarbių skaičius. Tai galima paaiškinti tuo, kad Šiauliuose nagrinėjamu laikotarpiu atsirado daug naujų įmonių, o ir senos plečia savo veiklą, atnaujina įrengimus, todėl samdomi nauji darbuotojai.
20. Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = -0,73$ parodo, kad MI kitimas turi įtakos nedarbo lygio kitimui. Ryšys yra atvirkštinis ir vidutiniškai stiprus, tai reiškia, kad materialinėms investicijoms didėjant, nedarbo lygis mažėja. Tai galima paaiškinti tuo, kad jei yra plečiama įmonės veikla, diegiamos naujos gamybinės linijos ar atidaromi nauji prekybiniai taškai, - bus kuriamos naujos darbo vietos ir galimas nedarbo lygis mažės. Tačiau jei automatizavus kai kurių darbuotojų darbą, jų neįmanoma perkelti į kitas pareigas toje įmonėje, jie yra atleidžiami ir tampa bedarbiais. Tokiu būdu nedarbo lygis didėja.
21. Lyginant darbo jėgos aktyvumo pokyčius su materialinių investicijų pokyčiais matyti, jog materialinių investicijų kitimas nėra adekvatus darbo jėgos aktyvumo lygio kitimui, Taigi, darbo jėgos aktyvumo lygis kinta priešingai nei materialinės investicijos. Lyginant darbo jėgos aktyvumo lygį su investicijomis, galioja tos pačios taisyklės, kaip ir bendrame darbo jėgos rodiklio kitime, - investicijos, didindamos darbo jėgą, bet kuriuo atveju turėtų didinti ir jos aktyvumą, nes jis daugiausiai priklauso nuo dviejų pagrindinių darbo jėgos veiksnių – užimtųjų ir bedarbių skaičiaus kitimo. Kadangi užimtumo rodiklį Šiauliuose investicijos veikia nežymiai, tai realu, jog ir darbo jėgos aktyvumo rodiklių kitimo tendencijų jos nelems.
22. Materialinės investicijos neturi jokios įtakos bedarbių įdarbinimui Šiauliuose nagrinėjamu laikotarpiu. Įdarbinant bedarbius būtina siekti įdarbinimo nuolatiniam darbui dalies augimo tam, kad bedarbiams būtų suteiktos didesnės užimtumo garantijos.
23. Apibendrintai galima teigti, jog materialinės investicijos Šiaulių mieste didelės įtakos darbo rinkos struktūros pokyčiams nedaro, ir MI šiame mieste galima traktuoti tik kaip vieną iš keleto veiksnių, kurie daro poveikį darbo rinkai, didesnę lyginamąjį svorį suteikiant būtent kitiems veiksniams.

Aukščiau pateiktos išvados paneigia iškeltą hipotezę, jog materialinės ir tiesioginės užsienio investicijos daro didelę įtaką darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiauliuose ir daugiausia teigiamai įtakoja užimtumą, padeda kurti naujas darbo vietas ir mažina nedarbo lygį. Vertinant tiesioginių užsienio ir materialinių investicijų įtaką minėtiems rodikliams, buvo nustatyta, jog jos nėra vienas pagrindinių veiksnių, lemiančių užimtųjų skaičiaus ir užimtumo lygio, bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio, darbo jėgos ir jos aktyvumo lygio, naujų darbo vietų kūrimo intensyvumo kitimo tendencijas Šiaulių mieste 2000 – 2004 m. Iš atliktos analizės matome, kad materialinės investicijos nedaro

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

tokios stiprios įtakos kaip tiesioginės užsienio investicijos nė vieno darbo rinkos struktūros elemento kitimui. Materialinės investicijos gali visiškai neįtakoti šių veiksnių ir tai natūralu, nes materialinės investicijos paprastai yra skirtos įmonės veiklai plėsti ar tobulinti, atnaujinant susidėvėjusius įrengimus, transporto priemones ir kt. Labai dažnai tai neturi nieko bendra su naujų darbo vietų kūrimu ir stipriai neįtakoja užimtumo mieste. Nors gali būti ir atvirkščiai, - jei įmonėje diegiama nauja gamybinė linija ir už įmonės lėšas perkami nauji įrengimai, jiems aptarnauti gali būti samdomi nauji darbuotojai. Analizuojant tiesioginių užsienio investicijų įtaką darbo rinkai yra pastebima dvejopa įtaka – jei investuojama su tikslu kurti darbo vietas, tai investicijos mažins nedarbo lygį ir didins užimtumo lygį. Ir atvirkščiai – jeigu dėl įdiegtų efektyvių technologijų yra mažinamas darbuotojų skaičius, tai tuo atveju tiesioginių užsienio investicijų įtaka yra neigiama (puikus pavyzdys yra „Baltc vairas“ gamykla, kai užsienio investuotojai įdiegė joje naują dviračių gaminimo technologiją ir dėl to didelė dalis darbuotojų buvo atleista). Nedarbo lygį labiau mažins materialinės ir tiesioginės investicijos į naujus ūkinius vienetus, kurie neabejotinai sukurs naujų darbo vietų. Iš dalies galima būtų tvirtinti ir tai, jog įtaka nedarbo lygiui nelabai priklauso nuo investicijų dydžio, - investavus milžiniškas sumas (pvz. 50 mln.Lt gamybinėje įmonėje pakeitus senus įrengimus naujais ir brangiais), galima nesukurti nė vienos naujos darbo vietos ar net imti jas mažinti. O investavus sąlyginai nedidelę sumą (pvz. 8 mln.Lt kelių prekybinių taškų atidarymui), galima bent nežymiai prisidėti prie galimo nedarbo lygio mažinimo. Negalima paneigti didelių investicijų įtakos bendram šalies ir atskiro miesto ekonominiam lygiui, tačiau užimtumo srityje dažniausiai lemiamas veiksnys yra ne investicijų dydis.

LITERATŪRA

1. Aliber, R.Z. (1970). *A Theory of Direct Foreign Investment*. Kindleberger: MIT press.
2. Archibugi, D., Rundvall, B.A. (2002). *The Globalizing Learning Economy*. [Internete]. Oxford Scholarship Online.[žiūrėta 2006-01-14]. Prieiga per internetą:<http://www.oxford-scholarship.com/public/content/economicsfinance/0199258171/toc.html>.
3. Aristotelous, K.& Fountas, S. (1994). An Empirical Analysis of Inward Foreign Direct Investment Flows in the EU with Emphasis on the Market Enlargement Hypothesis. *Journal of Common Market Studies*, 34(4), p. 193-224.
4. Ashegian, P. (2004). Determinants of economic growth in the United States: The Role of Foreign Direct Investment International. *Trade Journal*, 18(1), p. 63-84.
5. Andriulevičius, K.(2000). Darbo biržoje registruojasi vis daugiau šešėlinės ekonomikos sektoriuje dirbusių žmonių. *Sekundė*, p. 23-24.
6. Andriuščenka, J.(1999).*Užsienio kilmės kapitalo įmonės*. Kaunas, p. 54-68.
7. Barrel, R. & Nigel, P. (1997). Foreign Direct Investment Technological Change and Economic Growth in Europe. *The Economic Journal*, 107, p. 1770-1786.
8. Barro, R. J.; Sala-i-Martin, X (1999). *Economics Growth*. Cambridge, MA: MIT Press.
9. Bartosevičienė, V. (2003). *Ekonominė statistika*. Kaunas: Technologija.
10. Bartosevičienė, V., Vaitkevičius, S., Jančukienė, I. (2003) *Ekonominiai statistiniai tyrimai*. Kaunas: Technologija, p. 22 – 56.
11. Becker, G.S. (1964). *Human capital*. New York: Columbia University Press.
12. Bedarbių registravimo, pašalpų jiems skyrimo ir mokėjimo tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymu Nr. 76.
13. Bergsman, J. (2001). Advice on Taxation and Tax Intencives for Foreign Direct Investment. *New Horizons and Policy Challenges for Foreign Direct Investment in the 21st Century: tarptautinės mokslinės konferencijos “OECD Global Forum on International Investment” pranešimų medžiaga* [Mexico City, 2001 November 26 – 27 d.]. NY city: Sage publications Ltd., p. 98 – 112.
14. Blomstrom, M. (1986). Foreign Investment and Productive Efficiency: The Case of Mexico. *Journal of Industrial Economics*, 35 (1), p. 97-110.
15. Boguslauskas, V. (1999). *Ekonometrija*. Kaunas: Technologija, p. 14-33.
16. Boudeville, J.R. (1966). *Problems of regional economic planning*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

17. Brazauskienė, B. (2002). Darbo jėgos problemos globalizacijos sąlygomis. *Ekonomika ir vadyba – 2002: mokslinės konferencijos medžiaga* [Vilnius, 2002 m. kovo 25 d.]. Vilnius: Technika, p. 62-71.
18. Brecher, R. & Diaz-Alejandro, C. (1977). Tariffs, Foreign capital and Emerging Growth. *Journal of International Economics*, 7, p. 317 – 322.
19. Chung, W. (2001a). Identifying Technology Transfer in Foreign Direct Investment: Influence of Industry Conditions and Investing Firm Motives. *Journal of international Business Studies*, 32 (2), p. 211-230.
20. Chung, W. (2001b). Mode, Size and Location of Foreign Direct Investments and Industry Price Mark-Up. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 45(2), p. 187 – 213.
21. Clark, J.R. (1990). *Macroeconomics for Managers*. Boston: Allyn and Bacon, INC.
22. Daniels, J.D. (1998). *International business. Environments and Operations*. New York: Addison Wesley Longman, Inc.
23. *Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas* (1999). Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, p.117.
24. *Darbo rinka ir gyventojų užimtumas* (1999). Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, p. 40.
25. *Darbo rinkos problemos ir vystymosi prognozės 1999 metais, darbo santykiai* (1999). Vilnius
26. Davidavičius, M. (1998). Kokia turėtų būti gyventojų užimtumo nacionalinė programa? *Ekonomika ir vadyba-98: mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga* [Kaunas, 1998 m. balandžio 23-24 d.]. Kaunas: Technologija.
27. Davidavičius, M. (1999). Darbo jėgos pasiūlos ir paklausos įvertinimo metodika. *Ekonomika ir vadyba-98*. Kaunas, p. 67-67.
28. Davulis, G. (2003). *Ekonomikos teorija*. Vilnius: VU leidykla.
29. Dunning, J.H. (1981). *International Production and the Multinational Enterprise*. London: George, Alen and Unwin.
30. Dunning, J.H. (1993). *The Globalization of Business*. London: Routledge.
31. Dzikevičius, A.. Investicijos: samprata, ekonominė esmė, formos ir teisinis reglamentavimas. *Finansų ir investicijų valdymas*. Prieiga per internetą: <http://finansai.tripod.com/ri.htm>.
32. ECORYS Nederland BV. (2005). *Support to Development of Greenfield Investments in Lithuania*. Technical Report 2. Demand forecast for industrial sites in Lithuania. Rotterdam.

33. Evaluation Unit. DG Regional Policy. *European Commission*. (2002). Guide to cost-benefit analysis of investment projects (Structural Fund-ERDF, Cohesion Fund and ISPA). (http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docgener/guides/cost/guide02_en.pdf).
34. Gilpin, R. (1998). *Tarptautinių santykių politinė ekonomija*. Vilnius: Algarvė.
35. Ginevičius, R., Kozlovas, V. (2000). Užsienio kapitalo investicijos Lietuvos ekonomikoje. *Verslas ir vadyba – 99: mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga* [Vilnius, 1999 m. balandžio 12 d.]. Vilnius: Technika, p. 126-133.
36. Ginevičius, R., Mikelis, D. (2002) *Lietuvos regionų ekonominės ir socialinės plėtros investicijų efektyvumas*. Verslas: teorija ir praktika, II tomas, 2, p. 89-95.
37. Gruževskis, B. (1998). Užimtumo ne visą darbo laiką fenomenas. *Darbo biržos naujienos*, 8, p. 15-17.
38. Gudas, M. (2002). Lietuvos investuotojų rinka: nepateisinti lūkesčiai ir neatskleistos galimybės. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos 2002*: Ernesto Galvanausko mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga [Šiauliai, 2001m. lapkričio 22d.]. Šiauliai: ŠU leidykla, p. 37-43.
39. Hayami, Y. (2001). *Development Economics*. Oxford University Press. [Internete]. Oxford Scholarship Online. [žiūrėta 2006-02-18]. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/content/economicsfinance/0199243972/toc.html>.
40. Hyman, D. N. (2001). Growth, Technology Transfer and Foreign Direct Investment. *New Horizons and Policy Challenges for Foreign Direct Investment in the 21st Century*: tarptautinės mokslinės konferencijos “OECD Global Forum on International Investment” pranešimų medžiaga [Mexico City, 2001 November 26 – 27 d.]. NY city: Sage publications Ltd., p. 56 – 74.
41. Jakutis, A., Petraškevičius, V., Stepanovas, A., Šečkutė, L., Zaicev, S. (1999). *Ekonomikos teorijos pagrindai*. Kaunas: Smaltija.
42. Jakiūnaitė, V. (2004). *Valstybinio turto privatizavimo priežiūros raida Lietuvoje*.
43. Jalianiausienė, V. (2000). Daugiau nei pusė bedarbių nepasirenge darbo rinkai. *Sekundė*, 31 (1256).
44. Jankauskienė, M. (1999). Darbo birža nekuria darbo vietų. *Esu*, 19 (192).
45. Junevičius, A. (2002). Laisvas darbo jėgos judėjimas: pasekmės ir poveikis Europos sąjungai bei Lietuvai. *Socialiniai mokslai*, 1 (33), p. 85-89.
46. Kim, T. (1998). *Investing in the Baltic States*. London: Euromoney Publications PLC.

47. Krugman, P.R. (2000). *International economics. Theory and policy*. New York: Addison Wesley.
48. Kuemerle, W.G. (1999). The Drivers of Foreign Direct Investment into Research and Development: An Empirical Investigation. *Journal of International Business Studies*, 30 (1), p. 1-24.
49. Kvainauskaitė, V. (2004). *Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai*. Kaunas: Technologija.
50. Laaksonen-Craig, S. (2004). Foreign Direct Investments in the forest sector: implications for sustainable forest management in developed and developing countries. *Forest Policy and Economics*, 6(3/4), p. 359 – 371.
51. Lietuvos apskritys: ekonominė ir socialinė raida 2002 (2003). Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, Vilnius.
52. Lietuvos Respublikos Seimas. [Internete]. [žiūrėta 2005-05-22]. Prieiga per internetą <<http://www.lrs.lt>>.
53. Lydeka, Z. (1997). Pereinamojo laikotarpio makroekonominės aplinkos prieštarumas ir jo mažinimo galimybės. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 4, p. 109-121.
54. Lydeka, Z., Grebliauskas, A. (1997). Lietuvos ūkio transformaciniai pokyčiai: stambaus verslo formavimasis ir plėtra. *Socialiniai mokslai. Vadyba*, 2(11), p. 29-39.
55. *Makroekonomika* (2001). Ats. Red. Snieška, V. Kaunas: Technologija.
56. Markauskienė, A. (1998). Darbo rinkos reguliavimo problemos regioniniu aspektu. / Markauskienė, A., Nikitina, S. *Ekonomika ir vadyba*. Kaunas. p. 226-228.
57. Martinkus, B. (1998). *Darbo ištekliai ir jų naudojimas*. Kaunas.
58. Martinkus, B., Žilinskas, V. (2001). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
59. McGrath, Paul, T. (1999). *Tarptautinės ekonomikos pagrindai*. Vilnius.
60. Meier, G., M; Rauch, J.E. (2000). *Leading Issues in Economic Development (7th edition)*.
61. *Oxford University Press*.
62. Mišeikis, F. (1998). *Statistika ir ekonometrija*. Vilnius: Technika.
63. Morishima, M. (1969). *Theory of Economic Growth*. [Internete]. Oxford Scholarship Online.[žiūrėta 2006-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/content/economicsfinance/0198281641/toc.html>.
64. Motiekaitienė, V. (1999). Gyventojų užimtumo tyrimai ir jų rezultatai. *Lietuvos ekonomikos apžvalga*, 2, p. 23-33.

65. Pass, Ch., Lowes, B., Davies, L. (1997). Ekonomikos terminų žodynas. Vilnius: Enciklopedija.
66. Petrauskas, A. (2000). Ekonominės ir socialinės nedarbo pasekmės. *Esu*, 2000 01, 5 (202)
67. Pocius, A. (1999). Lietuvos darbo rinkos struktūriniai lygiai. *Ekonomika ir vadyba*. Kaunas. p. 253 – 255.
68. Pocius, A. (2000). Ar visada bedarbis – be darbo. *Esu*, 2 (199).
69. Portrait of the Regions – Estonia, Latvia and Lithuania. Luxemburg (2000). *European Commission*. Office for Official Publications of the European Communities.
70. *Prospects for FDI Flows and TNC Strategies 2004-2007*. (2004). United Nations.
71. Pukelienė, V., Kazlauskienė, A., (2000). Darbo rinkos pokyčiai ir migracijos tendencijos Europoje bei Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba- 2000*: mokslinės konferencijos medžiaga [Vilnius, 2000 m. kovo 18 d.]. Vilnius: Technika, p. 81-87.
72. RAIT. (2005). *Šiaulių miesto ir rajono įmonių vadovų apklausos ataskaita*. Vilnius.
73. Ragazzi, G. (1973). *Theories of the Determinants of Direct Foreign Investment*. IMF Staff Papers, 20, p. 56-74.
74. Regioninė statistika. Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.std.lt/web/main.php?parent=588>
75. Samuolis, G. (1998). Tiesioginio investavimo įmonių tipai. *Ekonomika ir vadyba- 1998*. Vilnius, 2, p. 23 – 24.
76. Samuolis, G. (2000). Užsienio investicijos ir jų klasifikacijos problemos. *Verslas ir vadyba'99*: mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga [Vilnius, 1999 m. balandžio 12 d.]. Vilnius: Technika, p. 82 – 88.
77. Samuolis, G. (2001a). Tiesioginės užsienio investicijos – verslo plėtros pagrindas šalyje. *Verslas, vadyba ir studijos'2000*: mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga [Vilnius, 2000 m. spalio 14 d.]. Vilnius: Technika, p 56-62.
78. Samuolis, G. (2001b). Tiesioginės užsienio investicijos – vienas svarbiausių šalies renovacijos veiksnių. *Lietuvos ekonomikos apžvalga*, 2, p. 14 – 21.
79. Savivaldybės įmonė „Šiaulių planas“. (2000). *Šiaulių miesto bendrasis planas, Pramonės ir komunalinių teritorijų priešprojektinių darbų etapas*. Šiauliai.
80. Savivaldybės įmonė „Šiaulių planas“. (2002). *Šiaulių miesto bendrasis planas. Socialinė ir demografinė Šiaulių miesto aplinka*. Šiauliai.

81. Scott, M.F (1991). *A New View of Economic Growth*. London. Oxford University Press. [Internete]. Oxford Scholarship Online. [žiūrėta 2006-02-24]. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/content/economicsfinance/01982429/toc.html>.
82. Shatz, H. & Venables, A. J. (2000). The geography of International Investment. *World Bank Policy Research Working Paper*, 15, p. 23 – 38.
83. Slušnytė, R., Tamulionis, P. (2000). Lietuva investicijas praranda per drovumą. *Lietuvos rytas*. Spalio 16 d. „Vartai“, p. 1 – 3.
84. Snieška, V. ir kt. (2002). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija. P. 501-514.
85. Starkevičiūtė, M. (2000). Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. *Ekonomika*, p. 27 – 34.
86. Startienė, G. (2002). *Tarptautinės prekybos finansavimas. Rizika, mokėjimai, kreditavimas*. Kaunas: Technologija.
87. Stravinskis, J. Konsultacinė firma JOSTRA. (2004). *Viešojo sektoriaus investicinių projektų rengimo metodika*. Projektas. (<http://www.cpma.lt/index.php?524747573>).
88. Striaukienė, D., Tamošiūnas, T. (2003). *Investicijų skatinimo sistema Šiaulių mieste*. Tarptautinės mokslinės konferencijos „Europos Sąjunga-2004: iššūkiai, procesai ir Europos studijos“ pranešimų medžiaga, 2 knyga [Kaunas, 2003 m. balandžio 25-26 d.]. Kaunas: Technologija, p. 70-74
89. Swain, N. (1995). *The Determinants of Foreign Direct Investment in Transforming Economies*. *Weltwirtschaftliches Archiv*, (131), p. 204-240.
90. Tabor, S. (2000). Užsienio investicijos virsta nauda arba sąpastais. *Lietuvos rytas*, 2000 01 11, 13.
91. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje (1999). Vilnius: Lietuvos Statistikos Departamentas.
92. The World Bank. (2004). *Lithuania Investment Climate Assessment*, Draft Report.
93. Tvaronavičienė, M., Kalašinskaitė, K. (2003). Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį: tendencijų ir efektyvumo vertinimas. *Verslas: teorija ir praktika*, IV tomas, 2, p. 61-69
94. UAB “Ekonominės konsultacijos ir tyrimai” (2004). *Lietuvos įstojimo į ES poveikio Lietuvos pramonės įmonėms studija*.
95. Wells, L.T. (1999). Revisiting Marketing a Country: Promotion as a Tool for Attracting Foreign Investment. *European Economy*, 56, p. 169-183.
96. Žvirblis, A., Matusevičius, D. (1998). Investicijų pritraukimo į Lietuvos ūkį plėtra. *Ekonomika ir vadyba-98*. Vilnius.

Darbo rinkos ypatumai

<p>- Darbo rinka yra įvairialypė, ją sudaro daugybė dalinių rinkų besikuriančių teritoriniu, administraciniu, profesiniu, kvalifikaciniu, asmeniniu ir kitais požymiais.</p>
<p>- Darbo jėga nėra standartizuota prekė, todėl samdant darbuotojus sunku nustatyti jų sugebėjimus ir kvalifikaciją. Daugumai prekių pirkti ir parduoti yra naudojamos tradicinės prekybos formos: mažmeninė, didmeninė, turgaus. Darbo rinkoje ši sistema yra daug silpniau išvystyta, todėl darbo rinkos dalyviai neturi pakankamai išsamios informacijos apie situaciją darbo rinkoje.</p>
<p>- Darbas nėra fondas – jis turi būti nuolat atnaujinamas už gamybos ribų, o žemė ir kapitalas yra fondai – juos galima ekonomiškai konservuoti, jie išsaugo savo vertę ir nenaudojami.</p>
<p>- Darbo rinkoje egzistuoja specifinis darbo paklausos ir pasiūlos sąveikos pobūdis. Tiesioginio ryšio tarp darbo jėgos paklausos ir pasiūlos nėra vien jau todėl, kad didelis laiko tarpas skiria žmogaus gimimą ir jo vartimą darbo jėga. Lyginant su paklausa, darbo jėgos pasiūla ne tokia pavaldi rinkos dėsniams, ją sunkiau valdyti, tačiau darbo jėgos paklausa dinamiškesnė. Todėl tarp darbo jėgos paklausos ir pasiūlos kyla prieštaravimai, o tai sukelia nedarbą arba atskirų kategorijų darbuotojų deficitą. Darbo rinka pasižymi ir kitais ypatumais: jaunimo, vaikų ir moterų darbo specifika, nacionalinėmis, istorinėmis darbo tradicijomis, gyventojų migracija ir kt.</p>
<p>- Darbo rinką veikia ne tik ekonominiai veiksniai, tai yra rinkos kaina, pasiūla ir paklausa, bet egzistuoja ir socialinis aspektas – visuomeniniai institutai (darbo tarnybos, darbo teisė, profsąjungos, darbdavių sąjungos). Prekių ar pinigų rinkose neegzistuoja jokios į profsąjungas panašios organizacijos. Politikai taip pat daugiau kišasi į darbo rinką nei į kitas rinkas: įstatymiškai yra nustatomos priėmimo į darbą, atleidimo, saugos darbe ir kitos sąlygos, nustatomas minimalus darbo užmokesčio dydis ir kt. Darbo rinkoje susidaro ir kiti santykiai (nemokamas mokslas ir gydymas, socialinis draudimas, profsąjungos, streikai ir t.t.). Darbo pasiūlą ir darbo jėgos reprodukciją vis labiau veikia įvairūs neekonominiai veiksniai (biologiniai, socialiniai, psichologiniai ir kt.), kurie beveik nepaklūsta rinkos dėsniams: mirtingumas, gyventojų sveikata, įstojimo ir išėjimo iš darbo rinkos amžius, pertraukos darbe, susijusios su mokslu, sveikata, vaikų gimdymu ir priežiūra, todėl stiprėja valstybės, korporacijų, profsąjungų ir visuomenės vaidmuo darbo rinkoje.</p>
<p>- Darbo rinka lyginant su prekių rinka pasižymi dideliu stabilumu. Prekės dažnai perkamos ir parduodamos, o darbo rinkoje nei darbdaviai, nei patys darbuotojai nėra suinteresuoti didele darbuotojų kaita.</p>
<p>- Kainos nustatymas darbo rinkoje skirtingas nei prekių rinkoje. Darbo užmokesčio dydis didžiaja dalimi priklauso nuo to, kaip save, savo socialinį statusą vertina pats žmogus.</p>

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis šaltiniais: Martinkus, 1998; Martinkus, Žilinskas, 2001.

Ekonominės ir socialinės nedarbo pasekmės

Teigiamos nedarbo pasekmės

1. Formuojasi nuolatinis poreikis rūpintis savo kvalifikacija, branginama darbo vieta.
2. Teigiamą įtaką darbo drausmei, darbo našumui, gaminamos produkcijos ar teikiamų paslaugų kokybei bei konkurencijai.
3. Noras įsigyti gretutinę specialybę, kad būtų daugiau galimybių įsidarbinti.
4. Nenoras būti ilgalaikiu bedarbiu gali paskatinti imtis verslo, į jį įtraukiant savo artimuosius (šeimos verslo formavimasis).
5. Siekimas pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, kad būtų daugiau galimybių gaminti konkurencingą produkciją bei užkariauti naujas jos realizavimo rinkas ir kad turėtume nuolatinį pajamų šaltinį – darbą.
6. Ne pirmo būtinumo prekių, ypač nekilnojamojo turto, atpigimas arba bent nebrangimas dėl visuomenės narių perkamosios galios sumažėjimo.
7. Teritorinės migracijos padidėjimas: neturinčių darbo visuomenės narių migracija iš didmiesčių į kaimus ar mažesnius miestelius, lėtesnis didmiesčių augimas.
8. Stimulus siekti išsimokslinimo, kad turėtume darbą ir galėtume imtis verslo ar pretenduoti į darbą valstybės tarnyboje.
9. Išauga profesinio orientavimo ir konsultavimo svarba.
10. Didesnės galimybės ūkio subjektų vadovams rinktis reikiamos kvalifikacijos darbuotoją.
11. Orientuotų į ilgalaikius šalies ūkio poreikius užimtumo programų rengimas ir didesnio subalansuotumo tarp numatomos šalies ūkio plėtros ir tam reikalingų specialistų poreikio siekimas.
12. Galimos mokesčių lengvatos atskiroms verslo rūšims didelio nedarbo zonose, taip pat didesnių paskolų be palūkanų suteikimas verslui pradėti ar jam plėtoti.
13. Labiau gerbiamas darbdavys.
14. Daugiau galimybių kurtis ir reikštis profesinėms sąjungoms; ryškesnis socialinių partnerių vaidmuo sprendžiant užimtumo problemas.
15. Gera dirva privatiems įdarbinimo biurams ir tarnyboms parodyti savo sugebėjimus ir galimybes, talkinant valstybinėms darbo biržoms.
16. Laikinas uždarbio pajamų neturėjimas verčia nedirbančius visuomenės narius racionaliau naudoti savo šeimos finansinius išteklius, kas, beje, vėliau praverčia ir susiradus darbą.
17. Padidėję reikalavimai darbuotojų asmeninėms savybėms (iniciatyvai, organizuotumui, tvarkingai išvaizdai ir kalbos kultūrai) visus skatina tobulintis.

Neigiamos nedarbo pasekmės

1. Baimė netekti socialinių garantijų: sveikatos draudimo, teisės į įvairias socialines išmokas ir pensinį aprūpinimą.
2. Dirbančiųjų, ypač žemesnės kvalifikacijos, pataikavimas darbdaviui.
3. Protekcionizmo išsigalėjimas įsidarbinant (pvz., darbo vietų pardavimas, kyšių už įdarbinimą ėmimas, giminaičių stūmimas į laisvas ar naujai steigiamas darbo vietas). Šis reiškinys ypač būdingas įstaigoms, turinčioms nuolatinių finansinių šaltinių.
4. Kvalifikuotos darbo jėgos „nutekėjimas“ į užsienį.
5. Galimas spartesnis nusikalstamumo augimas, socialinių neramumų židinių formavimasis didelio nedarbo zonose, kai kurių politinių partijų ar visuomeninių organizacijų manipuliacijos masių nuotaikomis.
6. Mažėja surenkamų įmokų į valstybės, savivaldybių ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetus.
7. Sparčiau formuojasi visuomenės sluoksnis, kuriuo nuolat turės rūpintis valstybė.
8. Daugėja darbo teritorinėms darbo biržoms ir miestų (rajonų) savivaldybių socialinės rūpybos skyriams.
9. Dėl sunkios šeimų materialinės padėties šalyje mažėja gimstamumas; sparčiau sensta visuomenė.
10. Smunka gyvenimo kokybė – ypač pensines darbo išmokas gaunančių asmenų, nes toliau mažėja dirbančių ir pensininkų santykis.
11. Daugėja nelankančių bendrojo lavinimo mokyklų vaikų.
12. Daugėja neapdraustų privalomuoju sveikatos draudimu asmenų, auga sergamumas ir pirminis invalidumas.
13. Mažėja privačių pensijų fondo kūrimosi potencialas.
14. Gausėja kolektyvinių ginčų (streikai, piketai, mitingai ir pan.).
15. Ryškiau pasireiškia lyčių nelygybės ir diskriminacijos požymiai įsidarbinant.
16. Gausėja darbo santykius, saugų darbą ir darbo apmokėjimą reglamentuojančių įstatymų pažeidimų.
17. Formuojasi neigiamai veikianti vartojimą ir gamybos bei paslaugų plėtrą atidėta paklausa.

Šaltinis: Petrauskas, A. (2000). *Esu*.5(202).

Tiesioginių užsienio investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiauliuose

Metai	TUI (mln. Lt), Y	Užimtumas (tūkst.) X_1	Užimtumo lygis (%) X_2	Bedarbiai (tūkst.) X_3	Nedarbo lygis (%) X_4	Aktyvumo lygis (%) X_5	Bedarbių įdarbinimas (tūkst.) X_6
2000	114,6	64,4	57,3	16	16,1	71,8	5,3
2001	121	56	55,2	10,2	13,7	69	5,9
2002	124,8	58,4	57,4	7,7	10,9	67,5	6,1
2003	131,5	62,7	59,5	5,5	6,5	71,5	4,4
2004	137,3	57,6	58,2	4,1	4,8	66,6	4,7
SUM Σ	629,2	299,1	287,6	43,5	52	346,4	26,4
AVERAGE \bar{X}_i	125,84	59,82	57,52	8,7	10,4	69,28	5,28
AVERAGE $(\bar{X}_i)^2$		3578,4324	3308,5504	75,69	108,16	4799,7184	27,8784

Metai	Y^2	X_1^2	X_2^2	X_3^2	X_4^2	X_5^2	X_6^2
2000	13133,16	4147,36	3283,29	256	259,21	5155,24	28,09
2001	14641	3136	3047,04	104,04	187,69	4761	34,81
2002	15575,04	3410,56	3294,76	59,29	118,81	4657,5	37,21
2003	17292,25	3931,29	3540,25	30,25	42,25	5112,25	19,36
2004	18851,29	3317,76	3387,24	16,81	23,04	4435,56	22,09
SUM Σ	79492,74	17942,97	16552,58	466,39	631	24121,55	141,56
AVERAGE \bar{X}_i^2	15898,55	3588,594	3310,516	93,278	126,2	4824,31	28,312

DISPERSIJA, S_x^2	10,1611	1,9656	17,588	18,04	24,5916	0,4336
ŠAKNIS, S_x	3,187726	1,401999	4,19380	4,247352	4,95899	0,6585
STDEV	3,563987	1,567482	4,68881	4,748684	2,32959	0,73621

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Metai	$X_1 * Y$	$X_2 * Y$	$X_3 * Y$	$X_4 * Y$	$X_5 * Y$	$X_6 * Y$
2000	7380,24	6566,58	1833,6	1845,06	8228,28	607,38
2001	6776	6679,2	1234,2	1657,7	8349	713,9
2002	7288,32	7163,52	960,96	1360,32	8424	761,28
2003	8245,05	7824,25	723,25	854,75	9402,25	578,6
2004	7908,48	7990,86	562,93	659,04	9144,18	645,31
SUM Σ	37598,09	36224,41	5314,94	6376,87	43547,7	3306,47
	r_1	r_2	r_3	r_4	r_5	r_6
CORREL	-0,32176	0,59071	-0,9571	-0,99085	-0,5239	-0,6018
t	0,588605	1,26801	5,72116	12,71435	1,0653	1,30512
RSQ	0,103527	0,348938	0,91608	0,981782	0,27444	0,36216
R	0,3218	0,5907	0,9571	0,9908	0,5239	0,6018

Materialinių investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiauliuose

Metai	MI (mln. Lt), Y	Užimtumas (tūkst.) X_1	Užimtumo lygis (%) X_2	Bedarbiai (tūkst.) X_3	Nedarbo lygis (%) X_4	Aktyvumo lygis (%) X_5	Bedarbių įdarbinimas (tūkst.) X_6
2000	176,3	64,4	57,3	16	16,1	71,8	5,3
2001	198,4	56	55,2	10,2	13,7	69	5,9
2002	292,4	58,4	57,4	7,7	10,9	67,5	6,1
2003	235,1	62,7	59,5	5,5	6,5	71,5	4,4
2004	288,5	57,6	58,2	4,1	4,8	66,6	4,7
SUM Σ	1190,7	299,1	287,6	43,5	52	346,4	26,4
AVERAGE \bar{X}_i	238,14	59,82	57,52	8,7	10,4	69,28	5,28
AVERAGE $(\bar{X}_i)^2$		3578,4324	3308,5504	75,69	108,16	4799,7184	27,8784

Metai	Y^2	X_1^2	X_2^2	X_3^2	X_4^2	X_5^2	X_6^2
2000	31081,69	4147,36	3283,29	256	259,21	5155,24	28,09
2001	39362,56	3136	3047,04	104,04	187,69	4761	34,81
2002	85497,76	3410,56	3294,76	59,29	118,81	4657,5	37,21
2003	55272,01	3931,29	3540,25	30,25	42,25	5112,25	19,36
2004	83232,25	3317,76	3387,24	16,81	23,04	4435,56	22,09
SUM Σ	294446,3	17942,97	16552,58	466,39	631	24121,55	141,56
AVERAGE \bar{X}_i^2	58889,25	3588,594	3310,516	93,278	126,2	4824,31	28,312

DISPERSIJA, S_x^2	10,1611	1,9656	17,588	18,04	24,5916	0,4336
ŠAKNIS, S_x	3,187726	1,401999	4,19380	4,247352	4,95899	0,6585
STDEV	3,563987	1,567482	4,68881	4,748684	2,32959	0,73621

Investicijų įtaka darbo rinkos struktūros pokyčiams Šiaulių mieste, Erika Peleckienė

Metai	$X_1 * Y$	$X_2 * Y$	$X_3 * Y$	$X_4 * Y$	$X_5 * Y$	$X_6 * Y$
2000	11353,72	10101,99	2820,8	2838,43	12658,3	934,39
2001	11110,4	10951,68	2023,68	2718,08	13689,6	1170,56
2002	17076,16	16783,76	2251,48	3187,16	19737	1783,64
2003	14740,77	13988,45	1293,05	1528,15	16809,7	1034,44
2004	16617,6	16790,7	1182,85	1384,8	19214,1	1355,95
SUM Σ	70898,65	68616,58	9571,86	11656,62	82108,7	6278,98
	r_1	r_2	r_3	r_4	r_5	r_6
CORREL	-0,44227	0,389726	-0,8043	-0,73309	-0,7876	-0,05051
t	0,8541	0,73293	2,35105	1,86687	2,21384	0,15153
RSQ	0,1956	0,15189	0,6469	0,53742	0,6203	0,00255
R	0,44227	0,389726	0,8043	0,73309	0,7876	0,05051

TUI prognozė 2005 – 2009 metams taikant trendo tiesinę funkciją (mln. Lt)

Laikotarpis	y_t	t	t^2	t × y	y_t aplyginta
2000	114,6	1	1	114,6	114,66
2001	121	2	4	242	120,25
2002	124,8	3	9	374,4	125,84
2003	131,5	4	16	526	131,43
2004	137,3	5	25	686,5	137,02
Iš viso:	$\sum 629,2$	$\sum 15$	$\sum 55$	$\sum 1943,5$	$\sum 629,2$

$$a_1 = \frac{n \sum ty - \sum tx \sum y}{n \sum (t^2) - \sum (t)^2}$$

$$a_1 = \frac{5 \times 1943,5 - 15 \times 629,2}{5 \times 55 - 225} = \frac{9717,5 - 9438}{50} = 5,59$$

$$a_0 = 1/n (\sum y - a_1 \sum t)$$

$$a_0 = 1/5 (629,2 - (5,59 \times 15)) = 1/5 \times 545,35 = 109,07$$

$$y_t = a_0 + a_1 t$$

$$y_t = 109,07 + 5,59 \times 1 = 114,66$$

$$y_t = 109,07 + 5,59 \times 2 = 120,25$$

$$y_t = 109,07 + 5,59 \times 3 = 125,84$$

$$y_t = 109,07 + 5,59 \times 4 = 131,43$$

$$y_t = 109,07 + 5,59 \times 5 = 137,02$$

$$y_{2005} = 109,07 + 5,59 \times 6 = 142,61$$

$$y_{2006} = 109,07 + 5,59 \times 7 = 148,2$$

$$y_{2007} = 109,07 + 5,59 \times 8 = 153,79$$

$$y_{2008} = 109,07 + 5,59 \times 9 = 159,38$$

$$y_{2009} = 109,07 + 5,59 \times 10 = 164,97$$

MI prognozė 2005 – 2009 metams taikant trendo tiesinę funkciją (mln. Lt)

Laikotarpis	y_t	t	t^2	$t \times y$	y_t aplyginta
2000	176,3	1	1	176,3	185,92
2001	198,4	2	4	396,8	212,03
2002	292,4	3	9	877,2	238,14
2003	235,1	4	16	940,4	264,25
2004	288,5	5	25	1442,5	290,36
Iš viso:	$\Sigma 1190,7$	$\Sigma 15$	$\Sigma 55$	$\Sigma 3833,2$	$\Sigma 1190,7$

$$a_1 = \frac{n \sum ty - \sum tx \sum y}{n \sum (t^2) - \sum (t)^2}$$

$$a_1 = \frac{5 \times 3833,2 - 15 \times 1190,7}{5 \times 55 - 225} = \frac{19166 - 17860,5}{50} = 26,11$$

$$a_0 = 1/n (\sum y - a_1 \sum t)$$

$$a_0 = 1/5 (1190,7 - (26,11 \times 15)) = 1/5 \times 799,05 = 159,81$$

$$y_t = a_0 + a_1 t$$

$$y_t = 159,81 + 26,11 \times 1 = 185,92$$

$$y_t = 159,81 + 26,11 \times 2 = 212,03$$

$$y_t = 159,81 + 26,11 \times 3 = 238,14$$

$$y_t = 159,81 + 26,11 \times 4 = 264,25$$

$$y_t = 159,81 + 26,11 \times 5 = 290,36$$

$$y_{2005} = 159,81 + 26,11 \times 6 = 316,47$$

$$y_{2006} = 159,81 + 26,11 \times 7 = 342,58$$

$$y_{2007} = 159,81 + 26,11 \times 8 = 368,69$$

$$y_{2008} = 159,81 + 26,11 \times 9 = 394,80$$

$$y_{2009} = 159,81 + 26,11 \times 10 = 420,91$$

Užimtųjų skaičiaus prognozė 2005 – 2009 metams taikant trendo tiesinę funkciją (tūkst.)

Laikotarpis	y_t	t	t^2	$t \times y$	y_t aplyginta
2000	64,4	1	1	64,4	61,2
2001	56	2	4	112	60,51
2002	58,4	3	9	175,2	59,82
2003	62,7	4	16	250,8	59,13
2004	57,6	5	25	288	58,44
Iš viso:	$\sum 299,1$	$\sum 15$	$\sum 55$	$\sum 890,4$	$\sum 299,1$

$$a_1 = \frac{n \sum ty - \sum tx \sum y}{n \sum (t^2) - \sum (t)^2}$$

$$a_1 = \frac{5 \times 890,4 - 15 \times 299,1}{5 \times 55 - 225} = \frac{4452 - 4486,5}{50} = -0,69$$

$$a_0 = 1/n (\sum y - a_1 \sum t)$$

$$a_0 = 1/5 (299,1 - (-0,69 \times 15)) = 1/5 \times 309,45 = 61,89$$

$$y_t = a_0 + a_1 t$$

$$y_t = 61,89 - 0,69 \times 1 = 61,2$$

$$y_t = 61,89 - 0,69 \times 2 = 60,51$$

$$y_t = 61,89 - 0,69 \times 3 = 59,82$$

$$y_t = 61,89 - 0,69 \times 4 = 59,13$$

$$y_t = 61,89 - 0,69 \times 5 = 58,44$$

$$y_{2005} = 61,89 - 0,69 \times 6 = 57,75$$

$$y_{2006} = 61,89 - 0,69 \times 7 = 57,06$$

$$y_{2007} = 61,89 - 0,69 \times 8 = 56,37$$

$$y_{2008} = 61,89 - 0,69 \times 9 = 55,68$$

$$y_{2009} = 61,89 - 0,69 \times 10 = 54,99$$

Bedarbių skaičiaus prognozė 2005 – 2009 metams taikant trendo tiesinę funkciją (tūkst.)

Laikotarpis	y_t	t	t^2	t × y	y_t aplyginta
2000	16	1	1	16	14,4
2001	10,2	2	4	20,4	11,55
2002	7,7	3	9	23,1	8,7
2003	5,5	4	16	22	5,85
2004	4,1	5	25	20,5	3
Iš viso:	$\Sigma 43,5$	$\Sigma 15$	$\Sigma 55$	$\Sigma 102$	$\Sigma 43,5$

$$a_1 = \frac{n \sum ty - \sum tx \sum y}{n \sum (t^2) - \sum (t)^2}$$

$$a_1 = \frac{5 \times 102 - 15 \times 43,5}{5 \times 55 - 225} = \frac{510 - 652,5}{50} = -2,85$$

$$a_0 = 1/n (\sum y - a_1 \sum t)$$

$$a_0 = 1/5 (43,5 - (-2,85 \times 15)) = 1/5 \times 86,25 = 17,25$$

$$y_t = a_0 + a_1 t$$

$$y_t = 17,25 - 2,85 \times 1 = 14,4$$

$$y_t = 17,25 - 2,85 \times 2 = 11,55$$

$$y_t = 17,25 - 2,85 \times 3 = 8,7$$

$$y_t = 17,25 - 2,85 \times 4 = 5,85$$

$$y_t = 17,25 - 2,85 \times 5 = 3$$

$$y_{2005} = 17,25 - 2,85 \times 6 = 0,15$$

$$y_{2006} = 17,25 - 2,85 \times 7 = -2,7$$

$$y_{2007} = 17,25 - 2,85 \times 8 = -5,55$$

$$y_{2008} = 17,25 - 2,85 \times 9 = -8,4$$

$$y_{2009} = 17,25 - 2,85 \times 10 = -11,25$$